PROMETHEUS

ČASOPIS PRE OBČIANSKU SPOLOČNOSŤ A HUMANIZMUS

PROMETHEUS ▫ 2/2008 CENA: 50 SK

ISSN 1336-6424

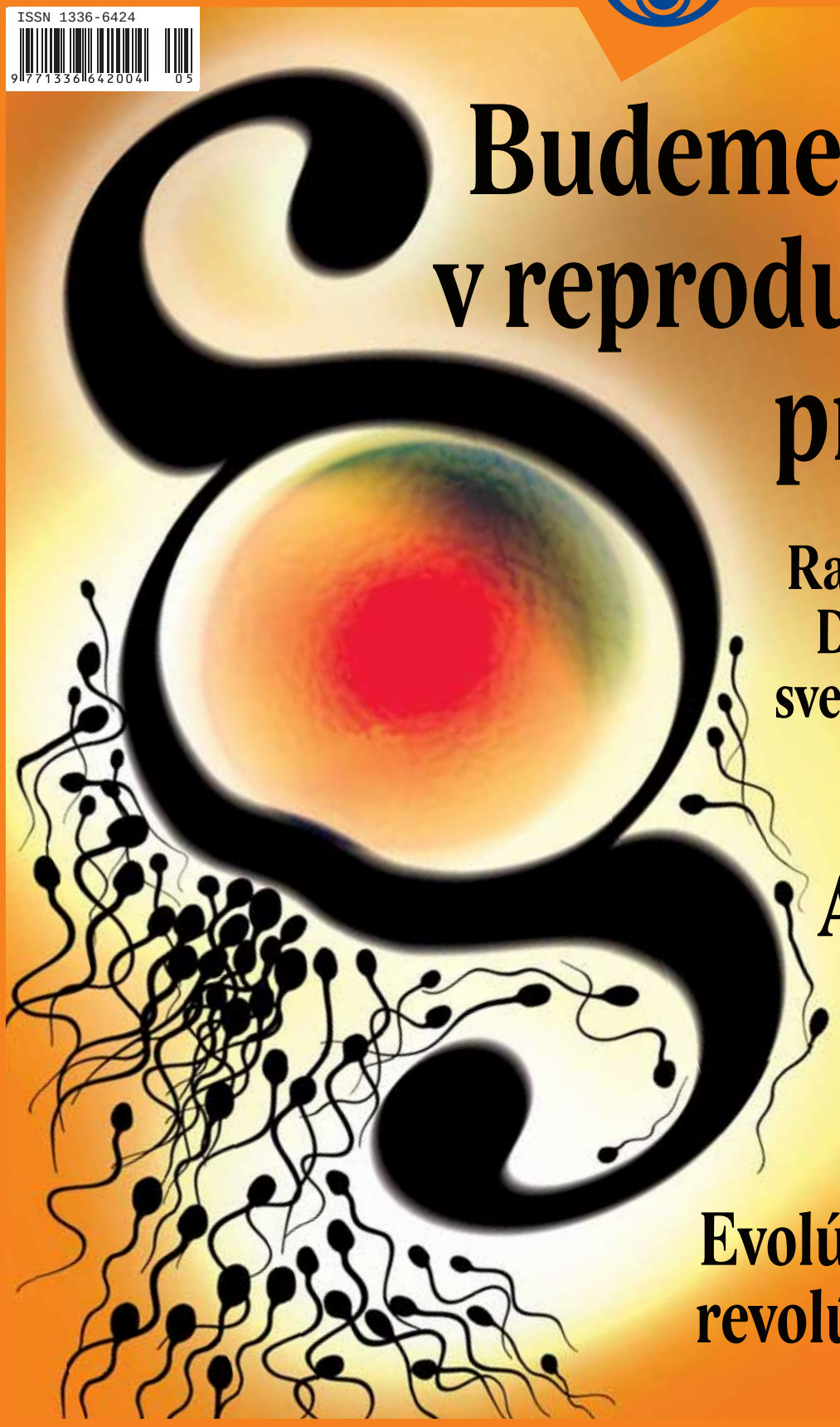

Budeme si rovní v reprodukčných právach?

Radovan Brenkus: Dokonalosť tohto sveta spočíva v jeho nedokonalosti

Ako vystúpiť z cirkvi v Európe?

Evolúcia v prírode, revolúcia v myslení

Milí čitatelia a čitateľky,

hladinu diskusií na Slovensku nedávno rozčeril Národný program sexuálneho a reprodukčného zdravia z dielne ministerstva zdravotníctva, ktorý sa po rokoch príprav konečne ocitol na rokovaní vlády. Napriek podporným vyjadreniam množstva mimovládnych organizácií, priaznivým odborným stanoviskám i deklarovaným predstavám premiéra Fica o „modernom pohľade na sexuálnu výchovu" kabinet rokovanie o programe prerušil. Minister zdravotníctva vraj teraz čaká na doplnenia od cirkví a mimovládnych organizácií. A po zapracovaní ich pripomienok opätovne požiada o stanovisko cirkvi (iných nespomenul). Tá však aj tak žiaden program sexuálneho a reprodukčného zdravia nechce.

Cirkev si už svoje presadila aj v súvislosti s učebnicou o sexuálnej výchove. A podľa všetkého si svoje presadí aj v školskom zákone. Až sa zdá, že vládna koalícia jedných hladká a druhých ignoruje. Že namiesto odluky cirkvi od štátu dochádza, naopak, k spájaniu cirkvi so štátom. A potom sme si vraj všetci rovní?

Judita Takáčová
šéfredaktorka

PROMETHEUS

Časopis pre občiansku spoločnosť a humanizmus
IV. ročník

Vydáva: Spoločnosť Prometheus Bratislava, združenie svetských humanistov, Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica
Predseda: Roman Hradecký
Tel.: 048/4299922
E-mail: redakcia.prometheus@centrum.sk
Web: http://slovakia.humanists.net
Šéfredaktorka: Judita Takáčová
Redakčná rada: Matej Beňo, Ján Bienik, Roman Hradecký, Ladislav Hubenák, Bohumír Kvasnička, Miloslava Necpalová, Judita Takáčovál
Grafika: INFOMA Business Trading®, s.r.o. Marcel Kostelník
Registračné číslo: 3336/2005
ISSN: 1336 - 6424
Tlač: OTA, a. s. Košice
Rozširuje Mediaprint-Kapa a ďalší distributéri
Za obsah inzercie zodpovedá inzerent.
Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.
Toto číslo podpísané k tlači 22. 5. 2008
Číslo účtu: 2373806858/0200

3 Budeme si rovní v reprodukčných právach?
O Národnom programe sexuálneho a reprodukčného zdravia • Radostná zvesť – komentár netreba

7 Zaujímavosti zo sveta
Clintonová a Obama diskutovali o náboženstve a evolúcii • Darwinove rukopisy po prvýkrát na internete • Parlamentné zhromaždenie RE prijalo rezolúciu za legalizáciu interrupcií • Členov sekty vyhnal z úkrytu zápach mŕtvol

8 Dokonalosť tohto sveta spočíva v jeho nedokonalosti
Rozhovor so spisovateľom Radovanom Brenkusom

11 „Odluka" sa zatiaľ nekoná
O finančnom vyrovnaní medzi štátom a cirkvami v Českej republike

12 Evolúcia v prírode, revolúcia v myslení
Od teologických dogiem k logickým záverom – recenzia kníh Charlesa Darwina

14 Náboženstvo a nacionalizmus
O úzkom prepojení medzi náboženstvom a nacionalizmom

16 O náboženstve a humanistickom hnutí v postsovietskom priestore

18 Radikalizácia islamu v Strednej Ázii
O nových islamistických hnutiach v stredoázijskom regióne

19 Ako vystúpiť z cirkvi v Európe?
Konflikt medzi občianskym a kanonickým právom

20 Slovenský parlament rokoval o návrhu školského zákona
Z parlamentnej diskusie o školskom zákone

22 Victor Hugo k návrhu školského zákona
Reč básnika a spisovateľa V. Huga vo francúzskom parlamente z r. 1850

24 Mýtus o Kristovi
Recenzia knihy českého teológa Otakara Fundu

26 Boj o myslenie detí (2)
Výťah z knihy anglického filozofa Stephena Lawa

28 François Marie Voltaire – patriarcha osvietenstva
O francúzskom osvietenskom filozofovi, básnikovi, spisovateľovi a historikovi

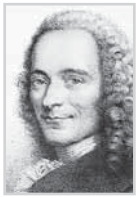

31 Spomienka na akademika Andreja Siráckeho

32 Bankety takzvaného Veľkého piatku • Ježiš versus Spartakus • Humanisti – disidenti cirkvi

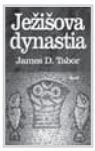

34 Ježišova dynastia
Recenzia knihy Jamesa D. Tabora • Knižné novinky

36 História je vraj učiteľkou života • Z listov čitateľov

38 Humor • Osemsmerovka

Budeme si rovní v reprodukčných právach?

Nejeden sa o tom, že sa má konečne prijať Národný program sexuálneho a reprodukčného zdravia, dozvedel vďaka Biskupskej konferencii Slovenska. Tak ako sa pred necelým rokom pustila do kritiky učebníc sexuálnej výchovy na školách, tak sa na sklonku minulého roka pustila do kritiky Národného programu sexuálneho a reprodukčného zdravia. Tým o ňom rozprúdila širokú diskusiu a pritiahla k nemu pozornosť. Možno by sme sa mali poďakovať za neplatenú reklamu, keby...

Keby sa tým nezastavil proces schvaľovania daného dokumentu. Nejde pritom o nič nové, o nič, čo by vo svete a, ako radi u nás zvyknú hovoriť – vo vyspelom demokratickom svete –, neexistovalo. O čo teda ide?

Ľudské práva sú aj ženské práva

Určitý program sexuálneho a reprodukčného zdravia na Slovensku existoval aj doteraz. Okrem zákonov, ktoré na území Slovenska platili do roku 1989, bol už v roku 1992 prijatý Národný program podpory zdravia, ktorý bol v rámci samostatnej SR aktualizovaný v roku 1995. Už v týchto materiáloch sa okrem iného hovorí aj o právach žien a ich rodovej úlohe, o ich schopnosti rodiť, o sexualite. Hoci sexualita sa vôbec netýka len žien, ale aj mužov. Napriek niektorým prípadom najmä z filmov či sci-fi literatúry však muži zatiaľ v pôrodniciach neležia. A tak sa program reprodukčného zdravia týka skôr žien.

O ich sexuálnych právach ako súčasti ľudských práv sa hovorí v mnohých medzinárodných dokumentoch. Možno povedať, že vývoj agendy ľudských práv s jej univerzálnym charakterom (r. 1948) smeruje k čoraz väčšej konkretizácii a rozpracovanejším systémom. A práve vďaka neustálemu tlaku ženských organizácií bola v roku 1993 na Všeobecnej konferencii o ľudských právach OSN vo Viedni po prvýkrát deklarovaná zásada „ľudské práva sú aj ženské práva“ a práva žien boli vyhlásené za oblasť s osobitnou prioritou. Rozšírenie tohto princípu predstavuje Pekinská Akčná platforma: „Práva žien sú neodňateľnou, integrálnou a nedeliteľnou súčasťou univerzálnych ľudských práv, preto musia byť presadzované, chránené a realizované vo všetkých štádiách životného cyklu – od detstva až po starobu...“ Pekinská akčná platforma stanovila ako hlavný cieľ rodovú rovnosť a určila 12 problematických oblastí (okrem iného aj ženy a zdravie, ľudské práva žien, ženy v detstve a dospievaní), ktoré si vyžadujú prioritné konanie, ak sa má dosiahnuť zlepšenie života žien a posilnenie ich postavenia. Tým, že ženy získali možnosť využívať ľudské práva, dosiahli zároveň možnosť využívať už existujúce štruktúry, na ktorých sa vlády všetkých zúčastnených krajín, vrátane vlády SR, už zhodli.

Ďalšou rovinou ľudskoprávnej agendy je jej reálne uplatňovanie. Tu je dôležitý tzv. „konsenzus de iure“, ktorý odráža medzinárodnú normatívnu univerzálnosť ľudských práv a spočíva v záväzku štátov, že zaručia ochranu práv prijatých v medzinárodných dokumentoch a paktoch. Význam tohto záväzku spočíva predovšetkým v tom, že štáty, ktoré sa zaviazali, že budú tieto práva dodržiavať, môžu byť za ich nedodržiavanie brané na zodpovednosť (zo strany vlastných občanov či občianok, iného štátu alebo medzinárodných organizácií). Aj z týchto, no nielen pre tieto dôvody sa na program ➔

vlády SR dostal dokument Národný program sexuálneho a reprodukčného zdravia.

Chýbajúca zhoda

Už pred pár rokmi mala KBS a jej blízke organizácie tretieho sektoru na čele s občianskym združením Fórum života k dokumentu výhrady. Najmä k bodom, ktoré sa týkajú interrupcií. Zaslali vtedy ministrovi zdravotníctva Rudolfovi Zajacovi list, v ktorom Ministerstvu zdravotníctva SR navrhli prepracovať Národný program sexuálneho a reprodukčného zdravia. Podľa listu daný dokument nespĺňa nároky strategického materiálu, je spracovaný neprofesionálne a nedostatočne. KBS ho preto odporučila pred predložením vláde na rokovanie prepracovať tak, aby nebol zaujatý jednostranne v zmysle liberálneho prístupu k ľudskému životu.

Dlhšie bolo ticho, no prešlo pár rokov a svoju aktivitu KBS a jej blízke organizácie nasmerovali už na súčasného ministra zdravotníctva. V čase, keď sa táto vláda na základe medzinárodných záväzkov a aj v súlade so svojím vládnym vyhlásením rozhodla schváliť pripravovaný dokument. Dokument však zatiaľ neprešiel nielen kvôli nim. Proti dokumentu sa postavil minister školstva Ján Mikolaj, vicepremiér Dušan Čaplovič, ale podľa niektorých informácií aj ministri Zdenka Kramplová, Ján Kubiš a dokonca aj samotný predseda vlády Robert Fico. Problémy s národným programom má najmä Slovenská národná strana, ktorá sa hlási okrem národného a sociálneho piliera aj k pilieru kresťanskému. Podľa predsedu poslaneckého klubu SNS Rafaela Rafaja národniari majú záujem, aby sa v otázkach reprodukčného zdravia našla zhoda. „Aby sme neboli poznamenaní bezbrehým liberálnym prístupom, ale aby sme neboli ani príliš rigidní," povedal. Podobne program kritizujú aj politici Ľudovej strany HZDS. „Nie je to program ochrany zdravia, skôr poškodzovania zdravia," uviedla poslankyňa Národnej rady SR za ĽS HZDS Ľudmila Mušková.

Najväčším problémom je interpretácia interrupcií

Hlavnou výhradou národniarov k predloženému národnému programu je podľa štátneho tajomníka ministerstva zdravotníctva Daniela Klačka, ktorý je nominantom SNS, interpretácia interrupcií ako bežnej metódy na kontrolu reprodukcie. „Nesúhlasíme s tým, aby interrupcia bola zaradená na jednu úroveň s metódami antikoncepcie, a teda aby nebola v konečnom dôsledku vnímaná na jednej úrovni s antikoncepciou. Všetky dopady interrupcie, či už morálne, psychické alebo etické, sú neporovnateľné a ďaleko závažnejšie ako antikoncepcia. Zdôraznenie tohto aspektu nám v národnom programe chýba. Zákon interrupcie umožňuje, ale nemôžeme ich považovať za bežnú metódu kontroly reprodukcie," vyhlásil pre Eurodomino Klačko. Podľa neho je interrupcia len absolútne krajný prípad, ku ktorému by nemalo dochádzať. Pripomína, že potrat má dôsledky na psychiku ženy. „Treba hovoriť o negatívach interrupcie pre ženu i pre spoločnosť," zdôraznil. Interrupcia by mala byť podľa Klačka pre spoločnosť neprijateľná. „Ak ju zákon dovoľuje, tak národný program by mal zdôrazňovať jej negatívne aspekty. Národný program by mal vychovávať, a nie sa len sústrediť na suchý výpočet spôsobov kontroly reprodukcie," dodal.

Podobnými slovami a výhradami sa oháňajú aj niektorí poslanci Európskeho parlamentu, keď uvádzajú, že táto problematika patrí do kompetencie národných štátov, a nie Európskej únie. „Dokonca aj protipopulačná konferencia OSN v Káhire uznala vo svojom akčnom programe, že realizácia ich odporúčaní je viazaná na suverénne právo štátov." V liste poslanci za Európsku ľudovú stranu (EPP) žiadajú, aby európske dokumenty nepoužívali pojmy ako „právo na sexuálne a reprodukčné zdravie", ktoré nie je definované v medzinárodnej právnej terminológii.

Takéto slová sa dali očakávať od predstaviteľov ľudovcov. Ale že sa proti nim viac neohradili predstavitelia členov Strany európskych socialistov? Veď nie je tajomstvom, že v mnohým veciach sú ich názory bližšie k liberálom ako k ľudovcom a kresťanským demokratom.

Pozastavené rokovanie

Navyše, daný dokument vychádza aj z vládneho programu prijatého pred dvoma rokmi. Všetko sa to odohráva v čase, keď je známe, že na Slovensku sa znižuje nielen

Sexuálne zdravie a reprodukčné práva

Sexuálne zdravie je podľa Svetovej zdravotníckej organizácie definované ako „stav fyzickej, emočnej psychickej a sociálnej pohody vzťahujúcej sa k sexualite; neznamená iba absenciu choroby, dysfunkcie alebo poruchy. Sexuálne zdravie vyžaduje, aby sa k sexualite a sexuálnym vzťahom pristupovalo pozitívne a s úctou a aby mal človek možnosť viesť uspokojujúci a bezpečný sexuálny život bez nátlaku, diskriminácie a násilia. Dosiahnutie a udržiavanie sexuálneho zdravia vyžaduje rešpektovanie, ochraňovanie a napĺňanie sexuálnych práv všetkých ľudí." (SZO, október 2002).

Sexuálne zdravie je ovplyvnené komplexnou sieťou faktorov, ktoré siahajú od sexuálneho správania, postojov a sociálnych faktorov po biologické riziká a genetické predispozície. Zahŕňa problémy ako HIV a SPI, neželané tehotenstvá a potraty, neplodnosť a rakovinu spôsobenú sexuálne prenosnými infekciami, ako aj sexuálne dysfunkcie. Na sexuálne zdravie vplýva aj mentálne zdravie, akútne a chronické ochorenia a násilie. Podporovať sexuálne zdravie na všetkých úrovniach – jednotlivca, rodiny, komunity či zdravotníckeho systému – si vyžaduje integrované intervencie vzdelaných zdravotníckych pracovníkov a fungujúci systém zdravotníctva. Vyžaduje tiež, aby právne, hodnotové a rozhodovacie prostredie podporovalo sexuálne práva všetkých.

Komplexnosť problematiky sexuality je vyjadrená aj v súčasnej oficiálnej terminológii Svetovej zdravotníckej organizácie, ktorá hovorí „jedným dychom" o sexuálnom a reprodukčnom zdraví a právach (Sexual and Reproductive Health and Rights - SRHR). Sexuálne práva zahŕňajú ľudské práva, ktoré akceptujú národná legislatíva, medzinárodné dokumenty o ľudských právach a ďalšie konsenzové dokumenty.

Definícia **reprodukčného zdravia** vychádza z medzinárodných dokumentov o ľudských právach a iných dokumentov prijatých s medzinárodným konsenzom. Vychádza z vedomia, že páry a jednotlivci majú základné právo sa rozhodnúť slobodne a zodpovedne o počte svojich detí, o intervaloch medzi pôrodmi ako aj o čase, kedy sa majú narodiť a majú dostať informácie a prostriedky na dosiahnutie týchto cieľov, a majú aj právo na dosiahnutie najvyššieho štandardu sexuálneho a reprodukčného zdravia. To zahrňuje aj ich právo robiť rozhodnutia týkajúce sa reprodukcie slobodne, bez diskriminácie, nátlaku tak, ako je to vyjadrené v osobo-právnych dokumentoch. Pri využívaní tohto práva majú brať do úvahy potreby svojich žijúcich a budúcich detí a ich zodpovednosť voči spoločnosti. Podpora pre zodpovedné využitie tohto práva všetkými ľuďmi by mal byť fundamentálny základ pre vládnu politiku a programy v oblasti reprodukčného zdravia, vrátane plánovaného rodičovstva. Ako časť tohto ich záväzku má byť plná pozornosť venovaná rozvoju vzájomných vzťahov medzi pohlaviami, založených na vzájomnom rešpekte a rovnoprávnosti, najmä dosiahnutie vzdelávacích potrieb a potrieb služieb pre dospievajúcu mládež tak, aby mohli pozitívne a zodpovedne nakladať so svojou sexualitou. Problémy s reprodukčným zdravím má mnoho ľudí na svete vzhľadom na neadekvátnu úroveň vedomostí, neprimerané a nedostatočné informácie a služby týkajúce sa reprodukčného zdravia, vysoký výskyt rizikového sexuálneho správania, diskriminačné sociálne praktiky, negatívny postoj k dievčatám a ženám a limitovanú možnosť žien a dievčat kontrolovať si svoj sexuálny a reprodukčný život. Adolescenti sú obzvlášť zraniteľní vzhľadom na ich chýbajúce vzdelanie a prístup k primeraným službám vo väčšine krajín.

Ilustračné foto: Tomáš Topolský

pôrodnosť, ale aj počet interrupcií. Prvý fakt nikoho neteší, z druhého by mali mať všetci radosť. Na zvýšenie pôrodnosti súčasná vláda urobila niekoľko krokov. Jedným z nich je zvýšenie finančnej pomoci mladým rodičom, najmä ich prvorodeným deťom. Pretože deti majú prinášať hlavne radosť, nielen starosti, ktoré nás, samozrejme, sprevádzajú po celý život. Ak však má dieťa vyrastať spokojne a zdravo, musí mať na to aj čo najlepšie podmienky. Medzi ne patrí aj zdravie rodičov a ich sociálna podpora a ochrana. Aj o týchto veciach sa hovorí v navrhovanom Národnom programe. Preto má okrem odporcov aj veľa podporovateľov. Veď okrem iného sa v ňom píše o súčasnom stave sexuálneho a reprodukčného zdravia v SR, medzinárodných zmluvách, z ktorých materiál vychádza, vedeckých poznatkoch a výskume týkajúcich sa danej oblasti, podmienkach na zlepšenie zdravia žien, bezpečnom materstve, prevencii a včasnej diagnostike zhubných ochorení, liečbe neplodnosti, prenatálnej starostlivosti, starostlivosti o matku a novorodenca v čase pôrodu, postnatálnej starostlivosti a dojčení.

Koncom marca sa však jeho prerokovávanie na vláde zastavilo. Hoci svoje stanovisko na jeho podporu prijali a ministrovi zdravotníctva a predsedovi vlády zaslali viaceré organizácie. Treba podotknúť, že mnohé z nich odborné. Napríklad v stanovisku Asociácie Fórum žien sa píše: *„V mene nižšie uvedených mimovládnych organizácií, ktoré pracujú v oblasti podpory žien, rodovej rovnosti a realizovania ľudských práv žien v skutočnom živote spoločnosti, vyjadrujeme súhlas a plnú podporu materiálu Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia v SR, ktorý predložil minister zdravotníctva SR na rokovanie vlády SR 26.3.2008. Z nášho pohľadu ‚mlčiacej väčšiny' ide o potrebnú ucelenú koncepciu prístupu k sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu. Preto žiadame opätovné predloženie tohto materiálu v plnom znení na rokovanie vlády SR a jeho schválenie.*

Považujeme Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia za spoločensky nanajvýš aktuálny a dôležitý – najmä pre mladú generáciu. Odmietame extrémizmus názorov, ktoré vytesňujú sexualitu zo spoločenskej diskusie a tabuizovanie tejto témy.

Plánované rodičovstvo a antikoncepcia pevne zakotvili vo väčšine našich rodín a partnerských zväzkov, tento trend je vo vyspelých krajinách nezvratný. Výsledky štatistických prieskumov v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia sú aj u nás po roku 1989 veľmi pozitívne, na ich základe môžeme konštatovať napríklad markantný pokles umelých prerušení tehotnosti. Plánované rodičovstvo a nespochybniteľné právo ženy rozhodovať o svojom tehotenstve sú preferované podľa prieskumu Národného centra zdravotníckych informácií v SR u 81 % žien a z toho dokonca u 53% hlboko veriacich žien.

Vyspelé spoločenstvá, ku ktorým sa chceme radiť aj my, sa stále viac usilujú o zrovnoprávnenie žien a rodovú rovnosť. Bez pohľadu na ženu ako plnoprávneho a platného člena spoločnosti nemožno uplatňovať ani programy ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia."

Stanovisko k materiálu Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného podporilo viacero občianskych združení, napríklad Profesionálne ženy, TOP Centrum podnikateliek, Aktívne ženy, Žena tretieho tisícročia, Ženy Kysúc, Partnerstvo pre rozvoj regiónu Spiša, OZ VEDAM, Združenie žien Slovenska, Dedinská únia heľpianskych aktivistov, Klub profesionálnych žien, Profesionálne ženy Senica, Národné centrum pre rovnosť príležitostí, Združenie žien v podnikaní, Spoločenstvo žien sociálnej demokracie, Klub strieborných hláv, OZ Klub ASTRA, Združenie príslušníčok Policajného zboru, PROVENTUS, Združenie žien v Armáde SR a AM Consulting. Neskôr sa k tomuto stanovisku pridala aj Spoločnosť Prometheus, ktorá vydala aj samostatná stanovisko.

Sme presvedčení, že ak sa o nejakom probléme nebude hovoriť, problém sa nevyrieši, ani sám nezmizne. Robiť pštrosiu politiku ešte nikomu nepomohlo.

Zvýšiť účinnosť právnych nástrojov

Úsilie posunúť ľudskoprávnu problematiku „od expertného zaoberania sa ľudskými právami k ich širokej implementácii v živote a vedomí ľudí, od ich abstraktného vyhlasovania ku konkrétnej všestrannej výchove k ľudským právam" je aktuálnym problémom ľudskoprávnych inštitúcií. Ukazuje sa, že najúčinnejším riešením je prijímať predovšetkým dohovory, a nielen deklarácie a platformy so všeobecnejším odporúčajúcim charakterom. Dohovory po inkorporovaní do právneho systému štátu majú účinnosť zákonov; významné sú opačné protokoly k dohovorom, vďaka ktorým majú jednotlivci možnosť podať sťažnosť, ak sú ich práva porušované.

Napriek týmto opatreniam sa medzinárodné právo ešte stále javí ako málo účinný nástroj ochrany ľudských práv žien. Európsky systém ochrany ľudských práv je najrozsiahlejší a považuje sa za najúčinnejší. Zahrňuje predovšetkým Radu Európy, Európsku úniu a OBSE. Rada Európy za svoju základnú úlohu považuje „ochranu a ďalší rozvoj ľudských práv a základných slobôd". Na jej plnenie prijala Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Tento dohovor, postupne doplňovaný súborom dodatočných protokolov, sa dodnes považuje za najúplnejšiu kodifikáciu „listiny práv" s najlepším mechanizmom účinnej právnej ochrany.

Miloslava Necpalová

Radostná zvesť – komentár netreba

Pri recenzovaní knižných publikácií zásadne nevystačíme s tým, že by sme z nich iba citovali. Ale aj toto pravidlo má zrejme výnimku. Príkladom je kniha *Radostná zvesť o sexe a manželstve (Odpovede na úprimné otázky o učení katolíckej cirkvi)*, vydaná v roku 2007 rádom redemptoristov v Bratislave. Napísal ju Christopher West, pracovník Inštitútu teológie tela vo West Chesteri v USA, podľa vydavateľov autor viacerých bestsellerov a vyhľadávaný prednášateľ. Je ženatý, s manželkou Wendy majú štyri deti.

Ilustračné foto: S. Greene

Z autorovho súkromia

Mal som vtedy sedemnásť rokov a chodil som s dievčaťom asi päť mesiacov. V jedno sobotné popoludnie mi zavolala a oznámila mi, že jej rodičia odchádzajú. Dnes je tá noc. Cestou k nej som sa zastavil v drogérii a prvýkrát v živote som kúpil škatuľku kondómov. Keď som išiel platiť, niečo sa v mojom vnútri pohlo. Nejako som vedel, že práve robím konkrétne rozhodnutie oddeliť sa od Boha.

Niežeby som bol dovtedy svätý. So svojím nemravným správaním som začal počas štúdia na strednej škole. Ale postupom času som zanechal predmanželský sex. Keby mi niekto povedal, aký nádherný a úžasný je katolícky pohľad na sexualitu a manželstvo, možno by som uznal, že sa na to oplatí počkať.

Keď náš vzťah s Wendy dosiahol bod, keď sme obaja vedeli, že sa zoberieme, poprosil som ju o odpustenie, že som si pre ňu nezachoval čistotu.

O mimomanželskom sexe

Pár tým, že žije pravidelným sexuálnym životom pred manželstvom a nevidí v tom nič zlého, vyjadruje, že nerozumie významu sexuality a manželstva.

Jedinou zjavnou hranicou, ktorú nezosobášený pár nesmie prekročiť, je pohlavný styk. Podobne aj telesné správanie s cieľom vzrušenia a prípravy na pohlavný akt (dráždenie pohlavných orgánov alebo bradaviek, alebo aj niektoré intenzívnejšie formy bozkávania alebo objímania) nie je vhodným prejavom nežnosti pre nezosobášené páry.

O manželstve

Pôvodcom manželstva je Boh. Manželstvo sa riadi jeho zákonmi, ktoré verne tlmočí jeho Nevesta, Cirkev. Ľudské bytosti preto nemôžu slobodne meniť zmysel a zámer manželstva.

Sex nás priamo vťahuje do tajomstva kresťanstva.

Manželia tým, že sa stávajú „jedným telom“, vytvárajú domácu cirkev, cirkev v malom. Preto Cirkev nelezie do postele. Kresťanskí manželia prinášajú Cirkev do spálne sami.

Takže ak chcete prežiť najúžasnejší, najradostnejší sex, aký sa len dá, otvorte Kristovi doširoka dvere – vrátane (a obzvlášť) dvere svojej spálne.

Čo robí manželstvo sviatosťou? Jednoduchou odpoveďou je krst. Manželské objatie má byť stretnutím sa s Kristom a účasťou na jeho božskom živote. Manželia pohlavným stykom realizujú svoju sviatosť.

Pohlavný styk je definujúcim znakom manželskej lásky. To neznamená, že manželstvo môže byť redukované iba na pohlavný styk (podobne ako šoférovanie auta nemôže byť redukované iba na videnie).

Ale ak má zosobášený pár pohlavný styk iba pre dobrý pocit a nie preto, lebo obaja chcú vyjadriť to, čo pohlavný styk vyjadruje („som tvoj slobodne, bezhranične, verne, áno, som otvorený pre potomstvo“), prekračujú hranice vo svojich srdciach.

O rozvode

Každému, aj Cirkvi, je jasné, že niektoré manželstvá jednoducho „nefungujú“. Za vážnych okolností Cirkev dokonca povzbudzuje k odlúčeniu „lôžka i stola“. To však neznamená, že pripúšťa rozvod. Pripustiť rozvod znamená zároveň pripustiť, že Kristus opustil svoju Cirkev. Nemožné! Kristus sa nikdy svojej Nevesty nezriekne. V tom to je.

Cirkev a kontrola počatia

Názor, že Cirkev učí, že pohlavný styk môžete mať iba vtedy, keď chcete dieťa, je omylom. Cirkev odporúča prirodzené plánovanie rodičovstva (PPR) – páry, ktoré boli správne vyškolené, dokážu modernými metódami PPR posúdiť plodné obdobie manželkinho cyklu s 99-percentnou spoľahlivosťou. Počas neplodných častí cyklu sa môžu ak chcú milovať a nijako tým neporušia svoje manželské sľuby. Skutočnosť, že výsledkom pohlavného styku nebude gravidita, je Božie dielo, nie ich vlastné.

O iných formách kontroly a zábrany počatia

Iba Boh rozhoduje o tom, či z konkrétneho pohlavného styku vzíde alebo nevzíde dieťa.

Každý manželský skutok musí ostať otvorený počatiu života. Manželia nesmú v žiadnom pohlavnom styku nikdy cielene brániť možnosti počatia života.

Mužský orgazmus je neodmysliteľne spojený s možnosťou nového života, a preto muž nesmie nikdy zámerne ejakulovať mimo pošvy svojej ženy.

Katolícka cirkev ako osamelý hlas hovorí, že antikoncepcia je vždy zlá a že silne poškodzuje manželstvo a spoločnosť.

Propagátori antikoncepcie 20. storočia pravdepodobne natlačili ľuďom do hlavy najväčšiu hlúposť v dejinách.

Ján Pavol II. povedal: „Antikoncepciu treba považovať za hlboko hriešnu a vždy za každých okolností neospravedlniteľnú!“

Úmyselne sterilizovaný pohlavný styk namiesto symbolu Kristovej jednoty jedného tela s Cirkvou je účinným protisymbolom (antisviatosťou) tejto jednoty. Antikoncepcia mení sexuálnu jednotu zo sviatosti na rúhanie. Toto je dôvod, prečo je antikoncepcia zlá, a to nie iba zlá, ale hrozivo zlá.

Dokonca len zbežný pohľad na štatistiky ukazuje, že v každej krajine, ktorá akceptovala antikoncepciu, sa počet potratov znásobil, a nie že znížil či vymizol.

Posvätnosť sexu

Keď sa odvážime vstúpiť na pôdu sexu, vstupujeme na sväté miesto.

Milovať znamená nasledovať Krista a dodržiavať jeho príkazy.

Kristus, náš nebeský Ženích, nám ukazuje, čo znamená pohlavné spojenie, keď dáva svoje telo svojej Neveste na kríži, aby ho sviatostne prijímala v Eucharistii. Pohlavné spojenie manželov je účasťou na Kristovom eucharistickom dávaní sa.

Sexuálne túžby a vášne sú nesmierne mocné. Ich potláčaním nič nevyriešime. Naše sexuálne túžby musia byť premenené Kristom, aby sme ich mohli prežívať podľa pôvodného Božieho plánu. Sexuálna túžba nás má viesť k naplneniu evanjelia.

Tvrdenie, že pravý, úprimný sex je malou ochutnávkou neba na zemi, nie je iba klišé. Ak túžite po najlepšom možnom sexuálnom živote, odovzdajte svoj život, mužskosť/ženskosť, aj sexuálny život Ježišovi Kristovi.

Dovoľte, aby boli vaše sexuálne túžby pribité na kríž s Kristom, aby mohli vstať z mŕtvych ako túžba milovať svoju nevestu tak, ako Kristus miluje svoju. Ak vaša žena vo svojom srdci cíti, že po tom túžite, bude aj ona podobne intenzívne túžiť darovať sa vám a už ju nebude bolieť hlava.

Cirkevný pohľad na telo a sexuálnu lásku nevyčleňuje pri intímnej predohre manželského styku pohlavné orgány ako objektívne nebozkateľné.

Učenie cirkvi

Učenie Cirkvi o sexe a manželstve je radostnou zvesťou. Sexualita má ústredné miesto v Božom pláne. Učenie Cirkvi o sexe je výzvou samotného evanjelia, výzvou veriť v Krista, vziať svoj kríž a nasledovať ho.

Neomylnosť Učiteľského úradu duchovných pastierov sa vzťahuje na všetky prvky učenia vrátane morálneho učenia.

Diskusia, ktorá je otvorenou diskusiou, je povolená. Nie je však povolená diskusia v zmysle, že by si Cirkev mala vypočuť aj iné názory, aby bola ochotnejšia zmeniť svoje definitívne učenie, týkajúce sa viery a morálky.

Cirkev naozaj verí, že hovorí v mene Boha a že Kristus jej dal podiel na svojej neomylnosti. Je to udivujúco smelé tvrdenie, nad ktorým sa musíme vážne zamyslieť.

Toľko Christopher West.

Nepochybujeme o tom, že nejeden čitateľ jeho knihy sa podľa tejto jeho výzvy aj zariadi.

Miroslav Horácky

Clintonová a Obama diskutovali o náboženstve a evolúcii

Súperi Demokratickej strany v súboji o post amerického prezidenta sa v polovici apríli stretli na univerzite neďaleko Harrisburgu v Pennsylvánii, kde odpovedali na citlivé otázky týkajúce sa viery a náboženstva. Hillary Clintonová a Barack Obama v rámci Fóra o súcite hovorili o prítomnosti Boha vo svojich životoch, o tom, ako často čítajú Bibliu, ako aj o interrupciách, abstinencii a ľudských právach v kontexte viery.

Clintonová na tradičnú otázku odporcov interrupcií, či sa život začína počatím, odpovedala: „Verím, že potenciál pre život sa začína počatím.“ Podľa nej však „toto vážne rozhodnutie“ vláda musí ponechať jednotlivcom. Dodala, že prerušenie tehotenstva by malo byť naďalej legálne, bezpečné a zriedkavé. Clintonová tvrdí, že vo svojom živote pocítila dar od Boha a rozhodnutia v ťažkých morálnych otázkach, ako sú interrupcie a zaobchádzanie s podozrivými z terorizmu, robí po modlitbe, rozjímaní a úvahe.

Obama váhal s odpoveďou otázku o začiatku života: „Toto je niečo, v čom som myslím nedospel k pevnému záveru. Myslím si, že je veľmi ťažké zistiť, čo to znamená, keď sa začína život. Je to vtedy, keď sa delí bunka? Je to vtedy, keď sa prebudí duša?“

Náboženstvo hrá v prezidentskej kampani významnú úlohu, keďže prevažná časť voličov by nikdy nevolila ateistu. Clintonová je členkou metodistickej cirkvi, Obama patrí k Zjednotenej Kristovej cirkvi. Kandidátom kládli otázky dvaja reportéri, kňazi, pastori, rabíni a imámovia.

Darwinove rukopisy po prvýkrát na internete

Prvý rukopis prelomového diela Charlesa Darwina *O pôvode druhov* uverejnili v polovici apríla po prvýkrát v elektronickej podobe na internete. Organizátorom celého projektu je knižnica Cambridgeskej univerzity, ktorá vlastní všetky Darwinove spisy. Šéf projektu John van Wyhe uviedol, že „toto vydanie sprístupní celému svetu súkromné dokumenty, hŕbu poznámok, experimentov a výskumu, ktoré stoja za publikáciami, ktoré zmenili svet.“

Na novej webovej stránke darwin-online.org.uk sa nachádza 20 000 položiek a 90 000 snímok, ktoré predstavujú tisícky poznámok, nákresov, záznamov z výprav na lodi Beagle, keď vedec začal formulovať svoju kontroverznú teóriu evolúcie a svoje prvé zaznamenané pochybnosti o nemennosti druhov.

Zbierka obsahuje aj fotografie Darwina a jeho rodiny, novinové články, recenzie kníh a mnoho iných zaujímavostí, akou je kuchárska kniha jeho manželky Emmy a jej recept na chutný puding či základný návod na varenie ryže, ktorý napísal sám Darwin.

„Darwin navždy zmenil naše zmýšľanie o prírode. Dokumenty nám odhaľujú, ako nesmierne detailné boli jeho výskumy. Ich internetové zverejnenie znamená revolúciu v prístupe verejnosti k jednej z najvýznamnejších zbierok pôvodného materiálu v histórii vedy,“ dodal van Wyhe.

Parlamentné zhromaždenie RE prijalo rezolúciu za legalizáciu interrupcií

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy (PZ RE) schválilo 16. apríla 2008 rezolúciu vyzývajúcu na legalizáciu ukončenia tehotenstva vo všetkých členských štátoch. Podľa rezolúcie by členské štáty Rady Európy by mali zabezpečiť „právo žien na prístup k bezpečnému a legálnemu prerušeniu tehotenstva“.

PZ RE ďalej vyzvalo členské štáty tejto organizácie, aby nekriminalizovali ukončenie tehotenstva v rozumných medziach tehotenstva, pokiaľ tak už neurobili. Zhromaždenie, ktoré pozostáva z národných poslancov 47 európskych krajín zastupujúcich 800 miliónov Európanov, prijalo rezolúciu po štvorhodinovej diskusii 120 hlasmi, 69 poslancov sa vyslovilo proti.

V rezolúcii sa ďalej uvádza, že pokiaľ to je možné, ukončeniu tehotenstva by sa malo zabrániť a za „žiadnych okolností by sa to nemalo považovať za metódu plánovaného rodičovstva“. Úplný zákaz v niektorých krajinách neviedol k nižšiemu počtu interrupcií, ale spôsobil skôr traumatizujúce ukončenie tehotnosti v tajnosti a „turistiku“ do iných krajín s cieľom prerušiť tehotenstvo.

V rezolúcii sa poslanci vyslovili za to, aby sa ženám, ktoré mienia podstúpiť interrupciu, zabezpečila lekárska a psychologická starostlivosť, ako aj primerané finančné krytie. Podmienky obmedzujúce prístup k bezpečnému ukončeniu by sa mali zrušiť.

Poslanci zároveň vyzvali na to, aby žiaci v školách dostávali „povinnú, veku primeranú a na sexualitu zameranú výchovu o sexualite a vzťahoch medzi oboma pohlaviami,“ aby sa tak predchádzalo nežiaducim tehotenstvá a následne k interrupciám.

Strana spracovaná podľa zahraničných zdrojov (jt)

Členov sekty vyhnal z úkrytu zápach mŕtvol

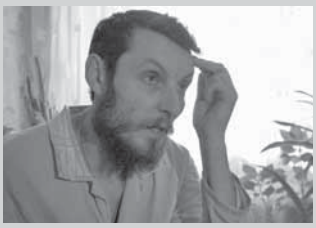

Z podzemného úkrytu v ruskom Povolží vyšli 16. mája 2008 už aj poslední členovia apokalyptickej sekty, ktorí sa tam zabarikádovali v novembri minulého roka v očakávaní konca sveta. Zostávajúcich členov sekty vyhnal z úkrytu zápach mŕtvol dvoch ženských členiek sekty, ktoré zomreli pred niekoľkými týždňami.

Posledný mesiac v úkryte zostávalo už len deväť ľudí. Dvadsaťštyri ďalších členov sekty z neho vyšlo už v apríli. Jedna zo žien, ktoré pri pobyte v úkryte prišli o život, zomrela na následky prísnej diéty, druhá trpela vážnou chorobou.

Vodca sekty Pjotr Kuznecov sa v apríli pokúsil o samovraždu a vzápätí ho obvinili zo založenia náboženskej skupiny zameranej na šírenie násilia. Začiatkom apríla ho našli opatrovatelia psychiatrickej liečebne ako stojí na kmeni stromu a búcha sa do hlavy veľkou palicou. Následne ho previezli do nemocnice so zraneniami hlavy a jeho správanie označili ako pokus pripraviť sa o život.

Pred takmer polrokom sa do úkrytu pri dedine Nikolskoje, vzdialenej asi 500 kilometrov juhovýchodne od Moskvy, zatvorilo 35 členov Kuznecovovej sekty. Samotný Kuznecov do jaskyne so svojimi stúpencami nešiel údajne preto, aby mohol „zaisťovať kontakt s vonkajším svetom“.

Členovia takzvanej Pravej ruskej pravoslávnej cirkvi čakali v úkryte na koniec sveta, ktorý mal nastať v máji, a vyhrážali sa, že ak sa ich odtiaľ niekto pokúsi dostať násilím, vyhodia sa do povetria. Koniec sveta podľa niektorých členov sekty ešte len nastane, konkrétne koncom mája. Čakajú naň v drevených domčekoch, ktoré skúpili v dedine Nikolskoje. Kuznecovova sekta odmieta vymoženosti moderného sveta vrátane telefónu a elektriny a cenovky na tovaroch v obchodoch považuje za symboly diabla.

Dokonalosť tohto sveta spočíva v jeho nedokonalosti

Spisovateľ *Radovan Brenkus* (1974) vyštudoval Prírodovedeckú fakultu Univerzity P. J. Šafárika, odbor matematika a fyzika. V Košiciach pracoval ako pedagóg, neskôr ako odborný pracovník v Ústave experimentálnej fyziky Slovenskej akadémie vied. Založil vydavateľstvo Pectus, v ktorom zastáva funkciu riaditeľa. Je redaktorom literárneho časopisu Dotyky, venuje sa literárnej kritike. Svoju literárnu tvorbu prezentuje v Slovenskom rozhlase, publikuje časopisecky na Slovensku a v zahraničí. Časť jeho tvorby bola preložená do angličtiny, poľštiny, ruštiny, ukrajinčiny a bulharčiny. Radovan Brenkus, tvorca poetickej vlny novej gotiky, ktorý v próze využíva novoromantické postupy, je považovaný za popredného najkontroverznejšieho spisovateľa mladšej generácie. Knižne debutoval v roku 1997 básnickou zbierkou *Pochod mŕtvych*, potom čitateľom ponúkol poéziu v zbierkach *Rekviem v prachu* (2002) a *Romanca s bludičkou* (2005). V tom istom roku vydal prvú knihu poviedok *Návraty pekla*, ktorá sa v preklade vďaka vydavateľstvu RSDruk čoskoro objaví na poľskom knižnom trhu.

Foto: © Miroslav Vacula

Dnešný svet mi pripadá ako hrniec vody, ktorá je tesne pred varom. Nemáš aj ty tento pocit? Nevisí niečo vo vzduchu? Ak áno, čo to je? Čo sa môže v najbližších desaťročiach udiať v tomto obrovskom hrnci? Kto a čo sa v ňom uvarí? Aká bude slovenská príchuť polievky?

→ Nielen ja, ale väčšia časť populácie má pocit, že nad nami visí Damoklov meč. Nepredstavuje nič abstraktné – bezmocnosť, pošliapaná dôstojnosť, strata morálnych hodnôt, násilie a veľa ďalších negatívnych javov, to všetko vyjadruje správanie a konanie konkrétnych ľudí, zosobňujúcich sociálne vzťahy. A tie sú priamym následkom ekonomických mechanizmov spoločnosti. Politici ich sotva radikálne zmenia v najbližších desaťročiach, takže predpokladám, že takýto stav popri reformách zotrvá dlhšie. Problém môžu riešiť jedine efektívnejším získavaním finančných prostriedkov a hospodárnejším prerozdeľovaním bohatstva. V týchto otázkach zostávam optimistom, verím, že vstupom do eurozóny sa situácia v našej krajine bude naďalej zlepšovať, i keď nie každý bude z toho profitovať v adekvátnej miere. Globalizácia vo svojom hrnci uvarí ešte veľa smrteľníkov a ja individuálnym popravám nezabránim. Ide totiž o opakujúcu sa antinómiu v základných sociologických úvahách: čo je lepšie – vláda silného priemeru, ktorá si, niekedy zložená z beztvarých jedincov dosadených vlastníkmi kapitálu a mediokraciou, nakoniec podrobí ostatných na otrokársky, feudálny či kapitalistický spôsob, alebo systém s pevnou organizačnou hierarchiou, kde sa napokon ako v mravenisku potlačí akýkoľvek individualizmus? Obidve riešenia vedú k rovnakému výsledku – k diktatúram formou rôznych druhov pseudodemokracií. Demokracia ako taká nejestvuje, každá je autokratická. Celé dejiny sú síce bojom antagonistických síl nepožadujúcich prvý ani druhý model spoločnosti, ale ich pohyb v konečnom dôsledku strieda moc jedných voči druhým. A o anarchii vieme svoje. Duchovným spásonosným útekom pre nás ostáva náboženstvo, filozofia a umelecká tvorba. Zvieratá môžu predvádzať najkrajšie tanečné figúry, no pre ne tanec nemá význam baletu. Očakávam, že slovenská príchuť polievky nebude až taká trpká. Isto si krajiny v rámci Európskej únie zachovajú svoju národnú identitu, jazyk a históriu, hoci už existujú koncepty jednotnej európskej kultúry, podľa ktorých sa bude realizovať trend spoločných dejín.

Si presvedčený ateista? Kto a prečo má potom na svedomí big bang, vznik galaxií, hviezd, slnk?

→ Najprv upresním, čo rozumiem ateizmom, aby sme v tom mali jasno, pretože mnohí ateizmus stotožňujú s nihilizmom. Akoby ateizmus vylučoval vieru vôbec. Ateizmus je popieraním akejkoľvek fikcie ontologickej inteligibility, v modernom poňatí aj nesubstančnej. Ak túto inteligibilitu, ktorej imanentnou vlastnosťou je sebareflexia, budeme stručne nazývať Bohom, môžeme ateizmus považovať za presvedčenie, ktoré popiera existenciu Boha. V uvedenom zmysle zodpovedne môžem vyhlásiť, že som ateista. Základnú teologickú kategóriu najlepšie vystihuje takéto terminologické upresnenie, navyše každý jej antropomorfizmus je pre budúce teologické koncepcie vylúčený, pretože vedie k substančnému modelu Boha. Pravdaže, existuje krajné sofistikovanejšie riešenie, ako vymedziť pojem Boha – Boh je niečo neurčité, čo nijakým spôsobom nemožno určiť. V takom prípade sme skončili: ak Boha vopred vykážeme do nepreniknuteľného vyhnanstva mysticizmu, nemá zmysel, aby sme sa o ňom bavili, nijaká teológia neprichádza do úvahy. Zdôvodnenie môjho presvedčenia, ktoré nevyplýva iba z vedy, by si vyžiadalo minimálne monografiu. Keďže v rámci nášho rozhovoru nie je preň dostatočný priestor, prejdem radšej k druhej časti tvojej otázky.

Vývoj vesmíru máme s veľkou presnosťou zmapovaný od 10^{-35} sekundy po súčasnosť, matematické výsledky teórie veľkého zjednotenia (GUT) sú v primeranej zhode s pozorovanými parametrami vesmíru. Do uvedeného okamihu nevieme o vesmíre nič, pretože nám chýba adekvátna teória. Otázka, čo sa odohralo „pred“ alebo „počas“ big bangu, v terajšej dobe nemá fyzikálny zmysel. Podrobnosti si v rôznych publikáciách môže vyhľadať každý sám. Hoci mnohé detaily zatiaľ nepoznáme (nevieme, či boli skôr hviezdy alebo galaxie, a ďalšie pozorovania galaxií, poukazujúce na ich zrod zo zhlukov tmavej hmoty, určite doplnia teórie vzniku galaxií), v súčasnosti je viac ako isté, že za vznik vesmírnych nehomogenít (hviezd a galaxií) zodpovedá tzv. inflačná fáza vývoja vesmíru. Družica WMAP, vypustená agentúrou NASA v roku 2001, s vysokou presnosťou potvrdila kolísanie reliktového žiarenia. Keď vznikla teória veľkého tresku, bolo prirodzené, že sa objavili príliš extrapolované názory, ktoré možno zhrnúť takto: big bang je počiatkom sveta. Boh, trebárs nepotrebný ako stvoriteľ vesmíru, stvoril prírodné zákony. Všetko, vrátane základných fyzikálnych konštánt, bolo nastavené tak, aby napokon vznikol život a človek ako vrchol tvorstva. Keďže s úžasom zisťujeme, že vesmír je dokonale zariadený, presne taký, aký má byť, nie je možné, aby sa za jeho harmóniou neukrýval univerzálny zámer zosobnený nekonečnou inteligenciou. Moja zásadná otázka, ktorá nás vo filozofii vracia späť, znie: skutočne je tento svet najdokonalejší zo všetkých možných svetov?

Po prvé, singularita (bodový stav) vesmíru predstavuje paradox všeobecnej teórie rela-

tivity, ktorý vyplýva z uplatnenia gravitačných rovníc za hranicami ich platnosti. Tak ako každá nová fyzikálna teória s ďalšími problémami odstraňuje paradoxy starej, i kvantová teória gravitácie, ktorú zatiaľ nemáme k dispozícii, ukáže, aké pravé miesto prináleží singularite. Bod je výslovne abstraktným pojmom geometrie. Je možné, že big bang má na svedomí odpudivá gravitačná interakcia, ktorá sa prejavuje iba pri extrémne najmenších subkvantových rozmeroch. V takom prípade sa dočkáme novodobej verzie kozmologickej konštanty (nemusí to byť verzia súvisiaca s energiou vákua), ktorú do svojich rovníc zakomponoval Einstein, aby sa vyhol dynamickému modelu vesmíru. Vieme, že ju považoval za svoj celoživotný omyl. Veľký tresk si zároveň nemožno predstaviť ako klasický výbuch, ktorého nevyhnutnou podmienkou je gradient tlaku vnútorného prostredia voči vonkajšiemu. Otázka, čo sa nachádza mimo konečného a neohraničeného vesmíru, nemá ani filozofický zmysel. Po druhé, seriózna filozofická dialektika vidí vesmír so súčasnou podobou prírodných zákonov ako jednu z nespočetných fáz ontologickej reality. Nielen z jej hľadiska nemá zmysel hovoriť o počiatku sveta, dokonca celého bytia. Big bang nie je až taký výnimočný fenomén. Môže byť maximálne vznikom či zánikom časopriestoru vo fyzikálnom zmysle, ak sa kvantovou teóriou gravitácie potvrdí jeho počiatok alebo koniec v „singulárnom“ stave. Filozofia vynaloží ešte veľa potu, kým sa jej podarí sformulovať dialektické princípy vývinu prírodných zákonov, imanentne obsiahnuté v ontologickej realite. Teória multiverza, ktorá otázku pôvodu zákonov nerieši, ale odsúva ju do inej úrovne, zdôvodnením metazákonov dostane reálny základ. Následky však budú významné, od revidovania teleológie cez zánik antropocentrizmu, ktorý vedie k univerzálnemu Božiemu zámeru, až po prehodnotenie axiológie. Po tretie, dokonalosť tohto sveta spočíva v jeho nedokonalosti, pretože ontologická realita v sebe implicitne zahŕňa nevyčerpateľné množstvo svetov, uskutočnených s inými prírodnými zákonmi, aktuálne možných a nemožných. Keďže všetko má nielen príčinu, ale aj svoj zmysel, účel sa v teleonomických (živých i neživých) procesoch realizuje dialekticky v súvislosti s kauzalitou. Ich výsledná funkcia nemusí mať podobu cieľavedomého zámeru.

Naozaj sú diela Baudelaira, Bacha, Mozarta výsledkom absurdnej premeny horúceho vesmírneho bahna? A sme naozaj? Nie je všetko závoj z východných filozofií?

→ Pýtaš sa, či veľké diela sú výsledkom vesmírneho chaosu. Zrejme narážaš na to, že náhoda sama osebe nemôže mať podiel na vzniku takýchto diel. Skutočne, inak by sa hádzaním granátu do kopy tehál bežne stavali domy. Fyzika podobnú možnosť vzniku Shakespearovho diela z písmen nevylučuje, ale pravdepodobnosť tohto javu sa prakticky rovná nule. Problém náhody je zložitejší, pretože ani nevyhnutnosť sama osebe nepostačuje na vysvetlenie kauzality dialektickej povahy. Vznik vysokoorganizovaných štruktúr, kde okrem fluktuácií (náhodných odchýlok) do hry vstupujú dodatočné nevyhnutné podmienky, sa nám podarilo zdôvodniť synergetikou – vedou, kde dialektika (filozofická teória vývoja) nadobudla matematickú podobu. Stále však zostávame v zajatí klasického chápania náhody, taktiež sa na nevyhnutnosť javov dívame ako na niečo, čo vylučuje náhodu. Premena neživej hmoty na živú nebola nevyhnutná ani náhodná, preto nepotrebovala vonkajší (Boží) zásah. Zo synergetických úvah vyplynul pojem deterministického chaosu, ktorý v matematických aplikáciách dosiahol veľa úspechov. Podobne sa zrodilo hociktoré veľké dielo, s ktorým je to ako s mechanickým budíkom. Nezáleží na tom, akým nevyhnutným spôsobom bol zostrojený. Ak sa natiahnutím uvedie do nerovnovážneho stavu, kedykoľvek stačí akákoľvek náhoda, ktorá ním zatrasie, a jeho tikot sa napokon spustí.

Život ako sen? Typické nielen pre budhizmus či umeleckú tvorbu. Orientálne koncepcie, náboženské, filozofické a nábožensko-filozofické, sú pre európske poznanie ustavične inšpirujúce, rovnako ono má čo ponúknuť východným kultúram. Je priam pozoruhodné, ako všetkým mysliteľom vždy išlo o jedno a to isté – raz to nazývajú brahma, inokedy tao. Podobne Anaximadros zaviedol svoje apeiron. Egon Bondy, ktorý si uvedomoval tento fakt, v nesubstančnej koncepcii sformuloval zasa kategóriu ontologického poľa. Neurobil nič iné, len plnohodnotne aplikoval a rozvinul dialektiku v rámci súčasného filozofického myslenia. Podarilo sa mu to na etickom základe bez marxistických nánosov, čím sa jednoznačne zaradil k vrcholným predstaviteľom modernej filozofie. Keďže poznám dialektické riešenia mnohých filozofických otázok prírodných vied, vôbec ma neprekvapili analógie medzi fyzikou a orientálnymi koncepciami, s ktorými prišiel americký fyzik F. Capra. Bohužiaľ, jeho holistický prístup ku skutočnosti, vcelku pochopiteľný, má nielen vážne vedecké nedostatky, ale modernou filozofiou je navyše neprijateľný pre prehnaný dôraz na mysticizmus. Hoci život ako sen bol odjakživa zdrojom umeleckých inšpirácií, dokonca pre tvorcov je nepodstatné, či jeho interpretácia ako sna je pravdivá alebo nie, predsa len z pragmatického hľadiska opakujúcich sa figúr každodennej činnosti nepochybujem o tom, že som. K tomu nepotrebujem ani známy Descartov postulát. Keby život bol naozaj snom, šialene by som sa potešil – dovolil by som si až príliš veľa, lebo viem, že by sa mi to prepieklo. Skôr sa obávam opačnej krajnosti: nestane sa sen naším životom? Virtuálna realita, ktorá nahrádza živého človeka, nám otvára svoju náruč ako nový druh omamnej látky.

Odkiaľ sme podľa teba prišli? A kam odchádzame? Existuje niečo ako smrť? Prečo sme vlastne tu?

→ Odchádzame tam, odkiaľ sme prišli. Ako deti hviezd. Problém je, že si nepamätám, čo sa nachádza za pomyselnou bránou. Niekedy som si často predstavoval, aké to tam bolo, keď vznikala Mliečna cesta, v praoceáne sa vznášali koacerváty, po súši behali dinosaury, zvláštny tvor začal používať kameň, Egypťania stavali pyramídy, Kristus umieral na kríži a fyzici prvý raz vyskúšali jadrovú bombu. Dnes viem, že si na nič nespomeniem. A taká je smrť, existuje, ale iba pre tých, ktorí sú pred bránou. Máme právo búchať na ňu zo všetkých síl? Vari nám pomôže krik? Nie, pretože smrť je večná. Pred vstupom poďakujme, že sme mohli vidieť východ slnka, počuť vtákov, ovoňať kvet, ochutnať čaj a pohladiť človeka. Občas sa pozabudneme a kričíme, no ona nám našu bezmocnosť odpustí. Všetko je pominuteľné, len smrť je večná. Tak ako zmena, ktorá spája zrod so zánikom. Hoci sme tu jeden pre druhého, aby nás napĺňala akákoľvek láska, pre spoločnosť, aby prispievaním k jej blahu uspokojovala individuálne potreby, pre svet, aby sme ho zmenili vo svoj prospech ovládnutím prírodných síl, predsa len naše poslanie v rámci univerza zostáva jednou z najväčších záhad.

Ktorí literáti a filozofi podľa teba najlepšie vystihujú tajomstvo ľudskej existencie? Máš svojich vyvolencov? Ak by si mal stráviť jeden deň s niekým, koho by ti z minulosti priviezol stroj času, kto by to bol?

→ Tajomstvo individuálnej existencie spočíva v tom, že skutočné ja je protirečivou jednotou všeobecného a jedinečného ja. Zdravý rozum neprijal a neprijme takúto „totožnosť“ protikladov, preto sa ustavične bude zmietať v otázkach – Kto som? Čo tu robím vo svojej koži? Prečo v nej nie je niekto iný? Neviem o literátovi alebo filozofovi, ktorý by najlepšie vystihol tajomstvo ľudskej existencie, hoci viem, aké odpovede ponúkajú taktiež ďalšie oblasti poznania, od hinduizmu, budhizmu, taoizmu cez analytickú psychológiu, kresťanskú teológiu až po modernú psychológiu a etiku. Každý z nich mi totiž nasvietil tajomstvo inak, páči sa mi, ako sa všetci navzájom vyvracajú i dopĺňajú, užívam si ich súhru v detailoch, pričom o žiadnom pohľade nedokážem rozhodnúť, ktorý je najsprávnejší. Na jednej strane spisovatelia ako Poe, Maupassant, Steinbeck, Dostojevskij, Čechov, Bulgakov, na druhej filozofi ako Aristoteles, Hegel, existencialisti, z ktorých niektorí boli i literátmi. Tí všetci skutočne prispeli niečím hodnotným. Z toho je zrejmé, že nemám nijakých svojich vyvolencov. A ak by som mohol stráviť jeden deň s niekým, koho by mi priviezol stroj času, bola by to osobnosť skôr z oblasti umenia alebo náboženstva. Niekedy má umenie takú silnú poznávaciu funkciu, že istí tvorcovia mi dali viac ako celá veda dohromady. Ako prvý mi napadá Kristus, s ktorým by som si ozaj mal čo povedať, no nevylúčil by som ani rakúskeho básnika Georga Trakla, skladateľa Antonia Vivaldiho či maliara Vincenta van Gogha. O čom by som sa rozprával s Kristom? To si už nechám pre seba. ➔

Vládze súčasná filozofia odpovedať na najnovšie výskumy vedy? Nemáš pocit, že rôzne bizarné teórie vesmíru vznikajú ako huby po daždi a o chvíľu zmiznú ako efemérne prízraky? Aké sú najnovšie trendy v tejto oblasti a čo sa podľa teba najviac blíži ku skutočnosti?

→ Sme svedkami takej diferenciácie vied, že často o špeciálnych výsledkoch nevedia ľudia z toho istého odboru. Niežeby sa navzájom neinformovali, ale výskumní pracovníci majú tak málo času na vlastné projekty, že prakticky nemajú šancu spoznávať detaily riešenia iných vedeckých problémov. Ak odhliadneme od niektorých výnimiek (napríklad informatika a neurofyziológia sa počas posledných rokov vyvinuli viac ako za celé obdobie svojej existencie), súčasná veda sa ako celok napriek diferenciácii nejako zvlášť nemení. Dovolím si povedať, že sa prostredníctvom detailov len utvrdzuje v odpovediach na zásadné otázky. Moderná filozofia by to mala mať o to ľahšie. Pravda je však taká, že nevládze odpovedať nielen vede, ale ani umeniu. V tomto smere ju lepšie nahrádza napríklad literárna veda. Prečo? Lebo jednoducho nie je. Chýba nám ucelená koncepcia, rešpektujúca všetky pozitívne záležitosti z dejín filozofického myslenia, na ktorú by sa v prípade potreby mohli spoľahnúť i vedci, pretože by v nej nevideli uzavretý kognitívny systém ani špekulatívnu konštrukciu hodnotiacich téz poskytujúcich svojvoľné interpretácie. Ide o to, že materialistická dialektika v pôvodnej verzii je už nepoužiteľná. Celá filozofická budova, čo s ňou súvisí, sa zrútila, keď padli totalitné režimy bývalého socialistického bloku. Ďalšie pokusy, okrem Bondyho, ktorý vo filozofii zašiel najďalej, objavujú teplú vodu akoby v nových šatách. Filozofia bez etických princípov vecí sa redukuje na vedu, bez orientácie človeka vo svete sa stáva neplnohodnotným systémom. Veda bez takejto filozofie je dieťaťom, ktorému chýba rodič, a filozofia bez vedy blúdi ako neplodná matka.

S bizarnými teóriami vesmíru je to ako s ostatnými, nielen fyzikálnymi teóriami: buď sa vytratia alebo sa ukáže ich historické miesto v rámci univerzálnejšej všeobecne prijatej teórie. Najnovšie trendy v tejto oblasti sú bádania zamerané, takpovediac z opačnej strany, na fyziku elementárnych častíc. Práve objavy súvisiace s najjemnejšou štruktúrou hmoty značne ovplyvnia kozmológiu. Najviac sa ku skutočnosti približujú dva základné piliere súčasnej fyziky – relativistická kvantová mechanika a všeobecná teória relativity. Hoci sa intenzívne pracuje na ich zjednotení a poznáme mnohé vlastnosti budúcej teórie, samotnú kvantovú teóriu gravitácie, ako som už spomenul, nemáme. Zjednotenie totiž obnáša množstvo „neprekonateľných“ problémov. M-teória, teória superstrún a ďalšie teoretické konštrukcie so spoločným základom sú síce fyzikálne prípustné, no z hľadiska metodologického princípu korešpondencie v nijakom prípade nenahradia kvantovú teóriu gravitácie, ktorá nám ako jediná môže ponúknuť odpovede ohľadom stavu „počas“ big bangu. Jednak ide o čiastkové riešenia na ceste k univerzálnej teórii všetkého, jednak sama kvantová teória gravitácie len zdanlivo nastolí opätovný postnewtonovský stav, keď prevládal názor, že fyzika sa skončila a jej ďalší historický vývoj bude prebiehať iba rozvíjaním klasickej mechaniky. Univerzálna teória všetkého je dialekticky chimérou. Súčasná doba na kvantovú teóriu gravitácie nie je ešte zrelá – ani nie tak fyzikálne ako filozoficky. Historická skúsenosť ľudstva sa zatiaľ nevyvinula natoľko, aby došlo k zmene základnej fyzikálnej axiomatiky. Predpokladám, že až nové radikálne prehodnotenie našich názorov na najjemnejšiu štruktúru hmoty, časopriestor a gravitáciu umožní zrod takejto teórie, ktorá isto nevznikne mechanickým spojením súčasných pilierov fyziky. Úspech sa dostaví už vtedy, keď relativistická kvantová mechanika a všeobecná teória relativity z nej vyplynú ako jej limitné prípady.

Poďme späť k literatúre. Aký je jej význam v čase vypusteného džina masového ohlupovania v štýle reality show, v čase besnenia predajov a výpredajov? Nie je to už len reliktové žiarenie niečoho, čo kedysi naozaj ovplyvňovalo životy a myslenie ľudí? Ak je literatúra na okraji záujmu spoločnosti, čo by ju mohlo vrátiť späť? Kde sa stala chyba? Myslím na literatúru slovenskú, ale aj svetovú.

→ V rámci literatúry sa chyba nestala nikde. Zmenili sa spoločenské pomery, umenie vrátane literatúry nadobudlo podľa toho príslušný status. Ľudia si najprv musia zabezpečiť živobytie, až potom sa môžu venovať kultúre. Čo by mohlo literatúru vrátiť späť? Zmena týchto pomerov. Nerobím si však ilúzie o jej radikálnom priebehu (aspoň v najbližších desaťročiach nie), takže súčasný stav bude viac-menej pokračovať. Na druhej strane pozorujeme akési zlepšenie momentálneho stavu – rozbehlo sa množstvo kultúrnych aktivít, za ktoré sa nemusíme hanbiť ani pred svetom. V každom prípade som za popularizáciu literatúry, aby sa dostala do čo najširšieho záujmu spoločnosti. Niečo podobné sa deje aj s vedou, ktorá bola donedávna chudobným príbuzným umenia. Popularizácia literatúru nevytrhne z biedy, ale ako-tak jej pomôže. Uvedomujem si totiž, že vážna literatúra (zvlášť poézia), predpokladajúca múzických čitateľov, bude stále menšinovým žánrom. Objavili sa síce pokusy reprezentovať ju na štadiónoch (spomeňme si na beatnickú generáciu), no sama tvorba poézie sa často degradovala na populárnu úroveň. Napriek tomu súčasnú literatúru nepovažujem za reliktové žiarenie niečoho, čo výbuchom dokázalo meniť ľudskú existenciu. Kedysi vážna hudba v omnoho väčšej miere bola súčasťou spoločenských podujatí, nesmela chýbať takmer ani na jednom večierku. Pýtam sa: stratila dnes niečo na svojom význame? Nie, hoci sa ju spoločnosť usiluje prehlušiť. Zotrvá medzi nami až do nášho konca. Každá doba si vymedzuje a privlastňuje význam literatúry, ktorý sa nestáva iba jej zmyslom. Keďže mnohé funkcie literárneho umenia sú notoricky známe, obmedzím sa na najpodstatnejšie bez toho, aby som otázku vyčerpal. Význam literatúry vidím práve v odhaľovaní ľudskej existencie. Ak sa naše túžby a sny ukrývajú za dverami trinástej komnaty, kde môžu mať i hrôzostrašnú podobu, ona nám od nej poskytuje kľúč. Po odchýlení dvier občas zatvárame oči, akoby sme sa báli prichytenia, no šero nikdy neodhalí viac ako obrysy predmetov. I keď literatúra svet nespasí, na rozdiel od Sibyly dokáže byť prorokom, ktorý koniec sveta nepotrebuje.

Tvoja posledná kniha Návraty pekla ma mrazí po chrbte, inšpiruje. Je to prúd obrazov, mihne sa tam boľavý osud ľudstva, padlý vojak a podobne. Všetko v nenásilnej a výsostne umeleckej podobe. Vykopávanie hrobov, scéna s vdovou – možno pre niekoho morbídne. Pre mňa však nie, dokonca tu sa niekde stretávame. Náš život je práve takéto šialenstvo a tajomstvo. Celý august mi niečo našepkával tajomný mesiac, zvláštne jasný a sugestívny, a v tvojej knihe je niečo z jeho mrazivého posolstva. Asi to nie je náhoda. Toto je dobrá cesta, ktorou si sa pustil. Tiež sa niečo také vo mne hýbe. Čo tvoja tvorba? Dovoľ mi „nekonvenčnú“ otázku: na čom pracujete, Majstre?

→ Už niekoľko rokov mám v zásuvke dve básnické zbierky – *Dym z ríše tieňov* a *Snívanie s netvorom*. Prvá zbierka prešla toľkými verziami, že v terajšej podobe sa ju už nebojím pustiť na verejnosť, hoci pochybnosti sú. Ak nie v tomto, mala by vyjsť v ďalšom roku. Viem, že prejde ešte nejakými zásahmi tesne pred vydaním, ale mali by to byť zásahy menšieho formálneho charakteru. Netuším, kedy po tejto zbierke vyjde rukopis *Snívanie s netvorom*, symbolický príbeh o dedičnom hriechu, stvárnený ženským lyrickým subjektom. Toľko k básnickej tvorbe. Pokiaľ ide o prózu, po poviedkovej knihe *Návraty pekla* sa ďalšia prozaická knižka tak skoro neobjaví. Hlavou sa mi síce preháňa zvláštny námet na román, ale ako sa poznám, jeho spracovanie bude trvať aspoň štyri-päť rokov. Nejde mi len o strhujúcu epickú líniu od hlavného problému k jeho „vyriešeniu“ v silnom závere, ale aby navzájom závislé epizódy poskytli aj výsledný obraz, ktorý by v mimotextovom priestore pod rôznymi šatami odhaľoval nahotu jednej a tej istej dámy – ľudskej existencie. Čaká ma náročné prozaické obdobie, pretože napísať kvalitný román, ak sa zaň autor nemá hanbiť v kontexte svetovej literatúry, je ako vystúpiť na Mount Everest. Z tohto hľadiska je možné, že verejnosti už nič neponúknem. Tá sa o podrobných súvislostiach dozvie prípadne až vtedy, keď do rúk dostane hotový výsledok. Ja pri tom, tak ako pri každej knižke, nemusím byť, čitatelia knihu zhodnotia najlepšie.

Zhováral sa Pavol Hudák

„Odluka“ sa zatiaľ nekoná

Česká Poslanecká snemovňa na svojom zasadaní začiatkom mája odsunula v prvom čítaní rokovanie o návrhu zákona o majetkovom vyrovnaní medzi štátom a sedemnástimi cirkvami, na ktorý sa cirkevné kruhy tešili už 19 rokov.

Šesťdesiatročný úver pre štát

Na návrhu nového zákona o náprave niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam v dobe neslobody a o vyrovnaní vzťahu medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami v Českej republike sa zástupcovia vlády a cirkví dohodli koncom minulého roku. Vláda ho schválila 23. januára tohto roku. V návrhu sa hovorí o náhrade za majetok, o ktorý cirkvi prišli po 25. februári 1948. Cirkvi si však zároveň nárokujú aj majetok, ktorý prešiel na štát alebo inú právnickú osobu v dôsledku odňatia bez náhrady postupom podľa zákona č. 142/1947 Zb. o revízii prvej pozemkovej reformy. Štát by mal cirkvám celkovo vrátiť tretinu ich majetku, zvyšok im preplatí v nasledujúcich 60 rokoch. S úrokmi je to dokopy 270 miliárd českých korún.

Návrh zákona, ktorý by mal začať platiť od roku 2009, kombinuje finančnú náhradu za nevydaný majetok vo výške 83 miliárd korún a naturálne reštitúcie, teda vydanie majetku. Dlho očakávaná predloha je podľa českého koaličného kabinetu snahou napraviť niektoré majetkové krivdy, ktoré cirkvám a náboženským spoločnostiam spôsobil komunistický režim.

Návrh predpokladá, že počas dvadsiatich rokov bude dobiehať súčasný model financovania cirkví, pričom vyplácaná čiastka bude každoročne o päť percent nižšia. Toto prechodné obdobie má umožniť cirkvám prispôsobiť sa novej ekonomickej situácii. Tento model by tak znamenal desať doterajších ročných štátnych príspevkov navyše k majetkovému vyrovnaniu.

Foto: Tomáš Topolský

Predmetom zákona o majetkovom vyrovnaní má byť aj dohoda o vlastníctve a správe katedrály sv. Víta.

Cirkvám má pripadnúť späť len majetok v držaní štátu a štátnych organizácií, nie obcí, krajov alebo súkromných osôb. Cirkvi sa dohodli, že finančnú náhradu si rozdelia tak, že 83 percent pripadne rímskokatolíckej cirkvi, zvyšok ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Kritika Voľnej myšlienky i rebelov z ODS

Odporcovia daného zákona, najmä česká humanistická organizácia Voľná myšlienka, namietajú, že celková výška prostriedkov vyplácaných cirkvám a náboženským organizáciám je neúnosná. Prijatie zákona v navrhovanom znení by podľa nich znamenalo nadmerné finančné zaťaženie daňových poplatníkov – nekatolíkov, pričom v Českej republike sa k rímskokatolíckej cirkvi hlási len 27 percent občanov a vyše 50 percent obyvateľov sa nehlási k žiadnej cirkvi. Paradoxne, podobný názor prezentovali aj niektorí poslanci vládnej ODS, ktorým sa konečná suma tiež zdá príliš vysoká.

Podľa poslanca a exministra financií Vlastimila Tlustého za ODS použitá metóda „ide nad rámec doposiaľ známych reštitúcií po roku 1989“. Nesúhlas časti vládnych poslancov zašiel až tak ďaleko, že došlo k rozkolu v poslaneckom klube ODS a podpredseda KDÚ-ČSL Jan Kasal sa dokonca vyhrážal rozpadom koaličnej vlády. Premiér Mirek Topolánek, ktorého vládna koalícia má v parlamente len tesnú väčšinu, totiž nedokázal presvedčiť rebelujúcich poslancov zo svojej strany, aby zákon podporili. Práve vďaka nim ČSSD a KSČ presadili, aby sa rokovanie o zákone odsunulo až na júnové zasadanie parlamentu. Snemovňa požiadala vládu, aby dôvodovú správu k návrhu zákona doplnila o presnú definíciu vydávaného majetku a ocenenia budov a pozemkov a vysvetlila, z čoho vychádzala, keď pridelila cirkvám 83 miliárd ako náhradu za zabavený majetok. Podľa V. Tlustého sú čísla vo vládnom materiáli spracovanom ministrom kultúry a ministrom poľnohospodárstva „hausnumerá“, na základe ktorých by cirkvi mali dostať len polovicu z toho, čo im vláda teraz sľubuje. Nespokojní poslanci za ODS sa vyslovili aj proti tomu, aby o reštitúciách pre cirkvi vznikal samostatný zákon, ktorý podľa nich cirkvi nadraďuje nad ostatné reštitúcie.

Predkladateľ zákona, minister kultúry Václav Jehlička, ktorý vo vláde zastupuje KDÚ-ČSL, však argumentuje, že štát zákonom dlhodobo ušetrí. Suma, ktorú by počas nasledujúcich desaťročí štát dával cirkvám najmä na platy duchovných, by podľa neho stále rástla. V posledných rokoch to bola približne miliarda českých korún, pričom počet duchovných neustále narastá spolu s nárastom počtu registrovaných cirkví. Zmluva je, samozrejme, výhodná aj podľa cirkví, ktoré argumentujú tým, že ide o výhodnú transakciu pre štát a že jediné riziko nesú ony samé, a to riziko inflácie. Odhadnutý majetok je vlastne predávaný štátu na šesťdesiatročný úver s úročením 4,85 %.

Výmena za Vatikánsku zmluvu

Vlastný plán na vyriešenie majetkových vzťahov štátu a cirkví predstavili sociálni demokrati. Namiesto šesťdesiatich rokov, na ktoré splácanie cirkevného majetku rozdelila vláda, sľubujú všetko vyriešiť v priebehu troch rokoch. Zároveň navrhujú na desatinu znížiť čiastku, ktorú by mal štát cirkvám vyplatiť. Vyplácanie peňazí by mala na starosti náboženská nadácia a hradili by sa z výnosov privatizácie štátneho majetku. Konečnú čiastku navyše podmieňujú aj zdatnosťou ekonomiky. Podpredseda ČSSD Milan Urban v tejto súvislosti uviedol: „My nenavrhujeme žiadne finančné vyrovnanie. Za kľúčové považujeme, aby štát odblokoval pozemky, ktoré v súčasnej dobe brzdia niektoré obce.“ V tomto bode sa však predstava ČSSD zhoduje s návrhom vlády. Súčasťou návrhu ČSSD je aj dohoda o katedrále sv. Víta. Cirkev má súhlasiť s tým, že vlastníkom zostane štát a o užívanie a správu sa potom s cirkvou podelia rovnakým dielom. Za tento ústupok však sociálni demokrati ponúkajú schválenie Vatikánskej zmluvy. Tú pripravili už predchádzajúce sociálnodemokratické vlády, no jej schváleniu paradoxne zabránila vtedajšia občianskodemokratická opozícia.

Sporné vlastníctvo

Z odborného rozboru zákonných noriem a rozhodnutí súdov – záverov expertízy Karlovej univerzity vyplýva, že to, čo cirkev vydáva za vlastníctvo v dnešnom slova zmysle, bol v skutočnosti majetok verejnoprávnej povahy, s ktorým mala katolícka cirkev len právo hospodáriť a užívať výnosy z neho. Nie je tajomstvom, že v ČR cirkev v Bernej rule (súpise poddanskej pôdy podľa hláv), Tereziánskom katastri a v ďalších súpisoch pôdy ako vlastník nikdy uvedená nebola, pretože tento majetok nebol považovaný za majetok súkromný, ale verejný v správe cirkvi. Pritom po roku 1990 bol rímskokatolíckej cirkvi zadarmo odovzdaný majetok, ktorý kedysi slúžil cirkvám a ktorý bol od roku 1950 využívaný štátnymi inštitúciami. Tie do tohto majetku veľa investovali s cieľom zhodnotiť a stavebne zdokonaliť.

Či sa napokon návrh zákona o majetkovom vyrovnaní medzi štátom a cirkvami, ktorý by po 20 rokoch mohol takpovediac vyústiť do „odluky“ cirkvi od štátu, podarí schváliť, bude v konečnom dôsledku závisieť len od toho, či sa českému premiérovi podarí zlomiť protestujúcich poslancov vo vlastnej strane. Pomôcť k tomu by mu malo aj plánované stretnutie s kardinálom Miloslavom Vlkom.

Judita Takáčová

Od teologických dogiem k logickým záverom

Evolúcia v prírode, revolúcia v myslení

Charles Darwin: Cesta prírodovedca okolo sveta
Charles Darwin: Môj život
Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. Bratislava 2006.

Bola raz slávna cesta malej, dvojsťažňovej plachetnice Beagle okolo sveta v rokoch 1831 až 1836, ktorá priniesla veľké poznatky o vzniku druhov v procese evolúcie preto, že hostila na svojej palube mladého prírodovedca Charlesa Darwina.

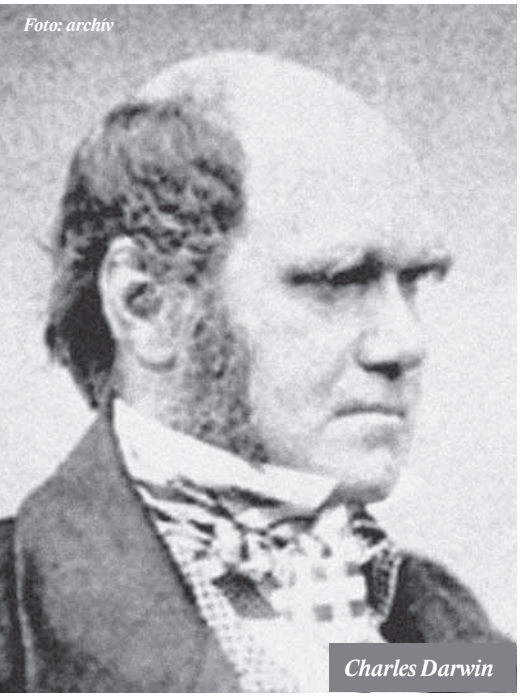
Foto: archív

Charles Darwin

Z mladého Charlesa Darwina (1809-1882) sa počas plavby okolo sveta sformoval bystrý pozorovateľ a dôsledný zapisovateľ svojich pozorovaní. To prvé je dôsledok talentu, to druhé dôsledok disciplíny. Zapisovateľská disciplína napokon priniesla svoje ovocie. Vďaka tomu, že Darwin všetko odpozorované písomne zachytil do svojho denníka, získal obrovské množstvo poznatkov, z ktorých poniektoré boli veľkou inšpiráciou pre budúcu kryštalizáciu Darwinovej evolučnej teórie, pre fortifikáciu prírodovednej filozofie, pre odčlenenie reálneho od mýtického.

Darwin nerozlišoval pozorovania na významné a menej významné. Pochopil, že význam poznatkov sa ozrejmí až pri ich budúcom logickom vyhodnocovaní, pri zapracúvaní do systému a po ich obhájení v diskusiách na vedeckých konferenciách. Ako keby pracoval s vedomím (alebo aspoň s tušením), že všetko so všetkým súvisí, i keď nie všetko rovnako významne a rovnako bezprostredne. Ako keby tento na palube plachetnice ešte amatérsky prírodovedec a študovaný anglikánsky teológ si intuitívne osvojil princípy dialektického materializmu!

Jeho výhodou boli aj znalosti z geológie. Poznať geologický podklad, porozumieť jeho pôvodu a vývoju znamená poznať javisko, poznať scénu pre vývoj rastlín a živočíchov, teda flóry i fauny. Darwinovou silnou zbraňou bolo toto vedomie súvislostí, v ktorom mladý prírodovedný amatér vysoko prevýšil nejednu vtedajšiu oficiálnu prírodovednú osobnosť, uväznenú v statickom a teologickom videní prírodných javov.

Trpaslíčí stavitelia súše

Na plavbe okolo sveta Darwina fascinovali aj koralové štruktúry, utvárané rôznymi typmi koralových útesov. Práve v tejto problematike sa stretávali jeho záujmy a poznatky geologické so záujmami a poznatkami zoologickými, lebo vápencové ostrovy a bariéry koralového pôvodu sú výtvorom obrovského množstva malých, prisadnutých morských živočíchov zvaných koraly. Koraly vytvárali pevninské útvary v akoby nekonečnom toku času miliónov a miliónov rokov. Mohli by sme povedať, že trpaslíci v nepredstaviteľne rozsiahlych časových dimenziách vybudovali kúsky pevniny.

Ktože sú tí stavitelia? Ide o mechúrniky polypového tvaru, ktoré si vytvárali a podnes vytvárajú ochrannú a opornú vonkajšiu kostru z vápenca, menej často z rohoviny. Sú to slabučké, mäkučké, jemné a ľahko hynúce koralové polypy, nazývané aj „rastlinnými živočíchmi“, pretože ich vonkajšie kostry pripomínajú často stromy či iné rastliny. Ich latinský názov Anthozoa zasa zdôrazňuje, že tieto koraly sú čosi ako „živočíšne kvety“.

Nuž a tieto drobučké tvorčeky po svojej smrti zanechávajú čosi ako veľký pomník v podobe svojich vápencovým tmelom pozliepaných vápenatých kostier. Táto symbióza geológie so zoológiou očarila Darwina nielen svojou zvláštnou tvorivou funkciou, ale aj výslednou krásou koralových bariér a atolov. Darwinova teória o vzniku týchto útvarov v mori je dodnes platná a predstavuje jeden z najdôležitejších a najoriginálnejších prínosov do pokladnice prírodovedy.

Zahryznutie do jablka poznania

Na palube plachetnice, pri skúmaní odobratých vzoriek prírodnín a písaní denníka, skrslo v hlave mladého, amatérskeho prírodovedca sprvu akési nejasné podozrenie. Zatiaľ išlo len o nesmelé zahryznutie do jablka poznania zo zakázaného stromu od študenta teológie. Kým sa vymanil z teologických dogiem a dopracoval sa k logickým záverom, uplynulo niežeby veľa týždňov a mesiacov, ale priam veľa rokov, ba v zmysle precizovania až desaťročí. Darwin veľmi pedantne formuloval svoju evolučnú teóriu premeny druhov prostredníctvom mechanizmu prírodného výberu. Dosiahol to zhromažďovaním dôkazov, postupným vyvracaním pochybností a upevňovaním svojho presvedčenia o premenlivosti druhov a naostatok jeho dobudovaním do ucelenej evolučnej teórie. Nuž a tá s určitými „dobrúseniami“ platí dodnes.

Pre súbornosť a presvedčivosť evolučnej teórie bola Darwinova dôkladnosť, realizovaná bez ohľadu na utekajúce roky, dozaista veľkou výhodou. Ale z hľadiska prvenstva vo sformulovaní teórie prírodného výberu veľmi riskoval! Vlastne až v októbri 1838, teda dva roky po zavŕšení plavby okolo sveta, mu pri čítaní Malthusovho spisu Esej o princípe populácie zišlo na um, že priaznivé odchýlky v stavbe organizmov budú mať sklon k tomu, aby boli zachované, a nepriaznivé zasa k tomu, aby boli ničené. Nuž a výsledkom tohto procesu bol vznik nových druhov. Náhle mal k dispozícii objasňujúcu teóriu, no aby sa vyhol predsudkom, nenapísal o tom ani riadok. Až v júni 1842 napísal stručný náčrt svojej teórie, ktorý rozšíril v roku 1844. Teda až osem rokov od dokončenia plavby prvý raz dôkladne písomne sformuloval svoju teóriu. Nuž Darwina veru nik nemôže obviňovať z povrchnosti a unáhlenosti!

Na scéne – spoluobjaviteľ!

Keď som napísal, že dôkladné zbieranie a vyhodnocovanie materiálu na dôkazy evolučných premien organizmov bolo veľkým rizikom z hľadiska prvenstva vo sformulovaní teórie prírodného výberu, lebo pohltilo kvantum času, musím pripomenúť, že riziko sa stalo realitou. Darwin svojou dôkladnosťou, akú si v jeho prípade neslobodno zamieňať s pomalosťou, získal – spoluautora evolučnej teórie! Tým spoluautorom a spoluobjaviteľom bol sir Alfre Russel Wallace (1823-1913), britský prírodovedec a cestovateľ, ďalší autor myšlienky o prírodnom výbere ako metóde evolúcie, ktorý nezávisle od Darwina napísal dielo o vzniku druhov. Navyše svojím dielom o zemepisnom rozšírení živočíchov z roku 1876 sa stal zakladateľom evolučnej zoogeografie.

Žiada sa rýchlo dodať, že obaja vedeckí veliká ni prijali svoje spoluautorstvo veľmi korektne, uznanlivo, so vzájomnou úctou, ako sa na veľké osobnosti vedy patrí.

Je zaujímavé, že Wallace prišiel na myšlienku prírodného výberu počas choroby, keď pri bádateľských cestách po Malajsku polihoval sužovaný kráľovnou chorôb, máriou. Vtedy jeho pozornosť neodpútavalo prenikanie nebezpečnou džungľou a riešenie praktických problémov, myseľ sa mohla koncentrovať na teoretické koncepcie. Podobne Charles

Darwin vo svojom životopise priznáva, že mnohé teoretické otázky sformuloval počas svojich chorobných stavov, pripútaný na lôžko, keď sa nezaoberal praktickými činnosťami, zberateľstvom prírodnín, mikroskopovaním, pitvaním, zapisovaním pozorovaní, exkurziami a diskusiami.

Záhada Darwinovej choroby

A príležitostí na premýšľanie na lôžku, alebo aspoň v kresle, bolo veru neúrekom! Darwin často chorľavel, spomína to aj vo svojom životopise, ale vtedajšia medicína nevedela diagnostikovať jeho chorobu. Až dnešná, moderná medicína – zdá sa – vyriešila túto záhadu.

Keď sa mladý Darwin vrátil z cesty okolo sveta, jeho zdravotný stav sa ustavične zhoršoval. Sužovala ho únava, mával žalúdočné ťažkosti, kruté bolesti hlavy a depresie. V priebehu štyridsiatich rokov navštívil až dvadsať lekárov, ale ani jeden z nich mu nepomohol. Až v ďalšom storočí, dávno po Darwinovej smrti, v roku 1959, špecialista na tropickú medicínu Saul Adler napísal, že tvorca evolučnej teórie zrejme trpel Chagasovou chorobou, vyvolanou prvokom Trypanosoma cruzi. Túto chorobu prvý raz opísali v roku 1909, teda 27 rokov po Darwinovej smrti. Počas života slávneho účastníka plavby lode Beagle lekári túto chorobu nepoznali, a teda ju ani nemohli liečiť.

Ďalší odborníci predložili iné verzie chorôb, vrátane zvláštneho typu úzkostnej poruchy. Najnovšiu a azda aj najzaujímavejšiu verziu vyslovili lekári z Chile. Podľa nich Darwin trpel Crohnovou chorobou – enteritis regionalis, čo je zápalové črevné ochorenie, ktoré postihuje rozličné úseky čreva. Steny čreva zhrubnú a tvoria sa v nich vredy. Choroba sa prejavuje prudkými bolesťami brucha, hnačkami, zvýšenou teplotou a kožnými ťažkosťami, má kolísavý priebeh a vlečie sa po celé roky, čo by zodpovedalo Darwinovmu prípadu.

A keď sme už pri téme „myslenie pri znehybnení“, hodno spomenúť, že Darwin si poťažkal na svojich kritikov, ktorí o ňom vypisovali, že je síce bystrý pozorovateľ, ale chýba mu prenikavé myslenie. Na adresu tohto zlomyseľného bludu napísal vo svojom životopise tieto riadky: „Nemyslím si, že by to bola pravda, pretože kniha *O pôvode druhov* je postavená ako jedno veľké dokazovanie a usudzovanie od začiatku do konca a presvedčila nemálo schopných ľudí. Nemohol by ju napísať niekto, kto by nemal určitú silu myslenia.“

Rád pripomeniem, že väčšina Darwinových vedeckých kníh bola vtedy, v 19. storočí – povedané dnešnou terminológiou – bestsellermi vypredanými počas niekoľkých dní, ak nie niekoľkých hodín! Kamže to smerujeme, ak dnes sú „bestsellermi“ výroky manželov Mojsejovcov?

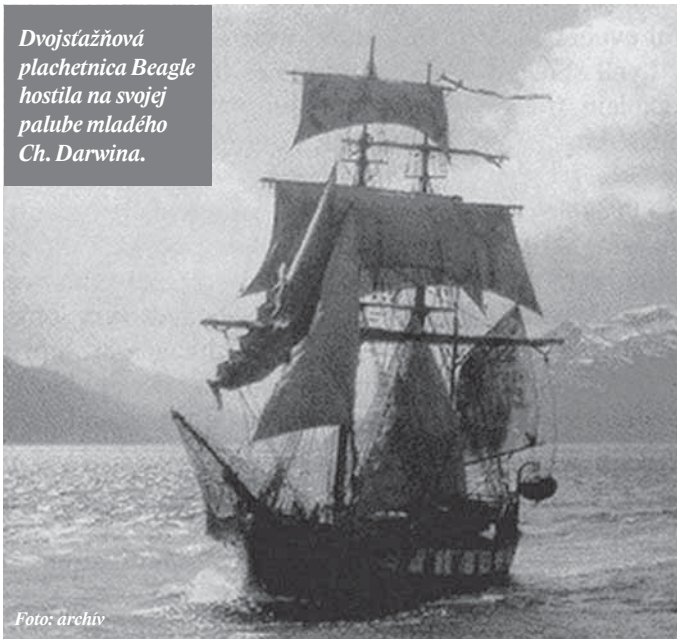

Dvojsťažňová plachetnica Beagle hostila na svojej palube mladého Ch. Darwina.

Foto: archív

Motýľ ako skvelý argument

Nádherným príkladom účinnosti prírodného výberu výhodných odchýlok od pôvodnej formy je prípad motýľa drsnokrídlovca brezového (Biston betularia) na britských ostrovoch. Tento motýľ je charakteristický svojím polymorfizmom. Takto nazývame jav, keď sa nejaký organizmus vyskytuje vo viacerých formách. Nuž a tento motýľ vytvára dve formy: základnú so striebristo bielymi krídlami s čiernymi škvrnami a druhú, čiernu, tzv. melanickú formu. V priemyselných oblastiach Veľkej Británie sa zvýšil výskyt čiernych, čiže melanických odchýlok od pôvodnej, podstatne svetlejšej formy. Čierna forma bola v čase svojho objavenia v roku 1849 veľmi vzácna, ale na konci 19. storočia sa stala najbežnejšou formou vo výrazne priemyselných oblastiach okolo Manchesteru a Liverpoolu. Pokiaľ boli v čistom ovzduší kmene stromov pokryté lišajníkmi, základná forma so striebristo bielymi krídlami, akoby posypanými čiernymi škvrnami, opticky splývala s farbou lišajníka. Bolo to skvelé maskovanie na ochranu pred hmyzožravými vtákmi, keď tieto motýle počas dňa odpočívali na kmeňoch stromov pokrytých lišajníkmi. Keď však v dôsledku priemyselného znečistenia lišajníky odumreli a kmene stromov začiernili sadze z fabrických komínov, čierna, teda melanická forma sa stala oveľa výhodnejšou, lepšie maskovanou pred hmyzožravými vtákmi. to postupne viedlo k ubúdaniu pôvodnej, svetlejšej formy a k pribúdaniu tmavých mutantov, tmavých odchýlok v populácii týchto motýľov. Podobný vývoj pozorovali aj u iných druhov motýľov zvaných mory, ba aj u iného hmyzu a niektorých pavúkov. Tento zaujímavý jav sa nazýva priemyslový melanizmus a zaznamenali ho aj v niektorých oblastiach Severnej Ameriky a v kontinentálnej Európe, najmä v Porúrskej oblasti.

Je to nádherný príklad, výrečný argument, presvedčivý dôkaz o vplyve prostredia na premenlivosť organizmov, na evolučný vývoj v prírode, založený na kombinácii premenlivosti organizmov a jej zhodnotenia v prírodnom výbere pri zmenenom životnom prostredí. Je ironiou osudu, že tento dôkaz, ktorý Darwin tak naliehavo potreboval, nebol ešte známy v čase prvých vydaní jeho knihy *O pôvode druhov*. V tom čase sa totiž melanické formy zjavovali ešte iba ojedinele.

Logické úvahy a pochybnosti

Ak by sme pripustili, že organizmy stvorila nejaká nadpozemská, vesmírna, vysokokreatívna božská bytosť, či skôr duch, potom by sme museli pripustiť aj to, že v rozličných geografických izolátoch – napríklad na jednotlivých galapágskych ostrovoch, vyznačujúcich sa odlišnými formami živočíchov – táto stvoriteľská sila tvorila postupne, na etapy, ďalšie a ďalšie odchýlne výtvory.

Alebo iný príklad. Ak by sme pripustili kreatívny akt takéhoto Stvoriteľa s dokonalými etickými a estetickými normami a ideálmi, potom sa ťažko zmierime s niektorými drastickými výjavmi v boji o život, keď silnejší požierajú slabších, mäsožravce žerú bylinožravce. Pri týchto aktoch strieka krv, ozývajú sa nezriedka zvuky hrôzy a stony bolesti, navyše zabíjanie spôsobuje obetiam veľkú fyzickú bolesť. Tieto akty a fakty sú veľmi vzdialené rajskej idyle!

V týchto súvislostiach spomeniem ešte dvojaké požieranie koristi hadmi. Jedovaté hady svoju korisť najprv usmrtia, prípadne paralyzujú jedom, až potom ju požierajú. Lenže užovky pohlcujú svoju korisť postupne, relatívne pomaly sa na ňu akoby nasúvajú, požierajú ju vlastne zaživa. Prečo tento krutý a neestetický spôsob „stravovania“? Vari by Stvoriteľ, autor kódexu zvaného Desatoro, duch s vysokým kreatívnym, etickým a estetickým kvocientom, zvolil takýto krutý spôsob? Keď si však za pôvodcu týchto javov dosadíme slepý, pragmatický, bezcitný prírodný výber, založený na mechanizmoch výhodnosti, rozpaky miznú. Prestaneme sa čudovať, hoci nás to, samozrejme, nemôže nadchýnať. Krutosť prírody môžeme len akceptovať ako mechanizmus, ktorý nemôžeme ani zrušiť, ani ovplyvniť.

Poďakovanie s pochvalou

Treba pochváliť Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov za odvahu vydať Darwinove spisy v čase a v názorovej klíme, keď na Slovensku panuje predstava o dobrotivom starčekovi s gloriolou okolo hlavy, ktorý pred nedeľňajším odpočinkom, počas predchádzajúcich šiestich dní týždňa stvoril komplexne všetko okolo nás i ďaleko od nás (vrátane nás samotných) v definitívne nemennej a geniálne dokonalej podobe. Naskutku odvážny edičný čin!

Milan Kenda

Náboženstvo a nacionalizmus

Náboženstvo a národnosť sú konkrétno-historické produkty ľudí. Sú to dva rôznorodé, špecificky podmienené javy, ktoré sa v priebehu dejín vzájomne ovplyvňovali. Ich vzájomné vzťahy sú však historicky ohraničené a majú prechodný ráz. Nacionalizmus je psychologické, ideologické a politické uprednostňovanie jedných národov pred druhými, preceňovanie vlastného národa, rozpútavanie rasovej nenávisti a sporov medzi národmi vedúcich až k rozpútaniu vojnových konfliktov.

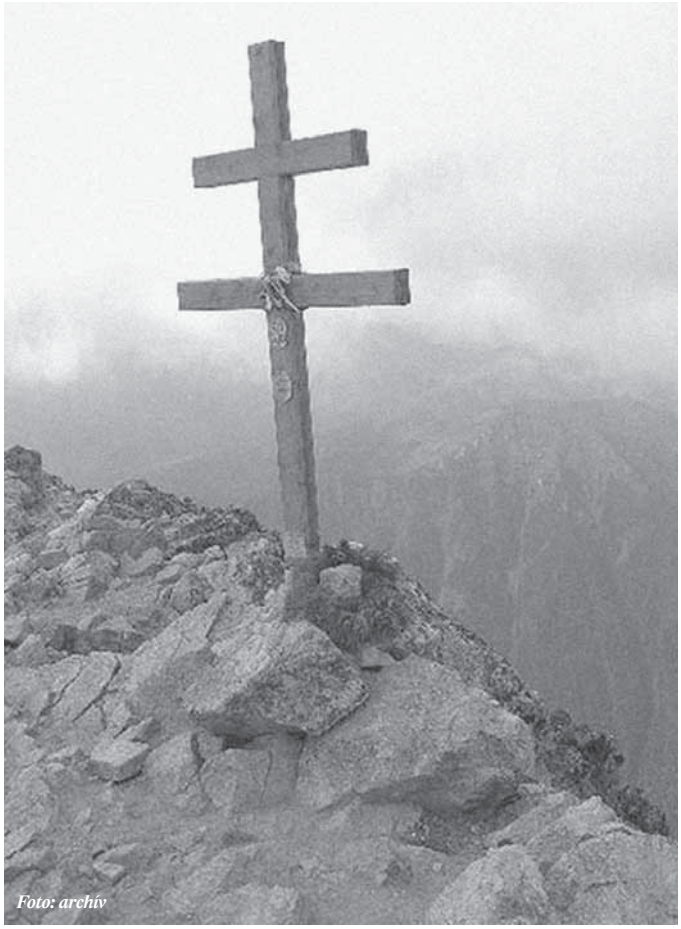

Foto: archív

Pretože sa náboženstvo prelína s mnohými ľudskými záujmami a potrebami v oblasti duchovnej i materiálnej kultúry, ľudia vytvorili historicky prechodné spojenie medzi rôznymi formami náboženstva a rodovými, kmeňovými, neskôr národnostnými a národnými zvykmi a obyčajami, najmä v oblasti spôsobu života, do ktorého prenikal náboženský kult.

Toto spojenie sa udržiavalo ako dôsledok spojenia sociálnych koreňov, tradícií a náboženstva v živote jednotlivých národnostných a národných spoločenstiev. Takéto spojenia mohli byť upevňované pod vplyvom rôznych faktorov. Napríklad v procese konštituovania určitej národnosti alebo národa mohla určitá forma náboženstva vplývať na vedomie ľudí so znakmi národnostnej príslušnosti, ak sa národnosť alebo národ konštituovali v boji proti útlaku vládnucich tried iného národa, ktorého ideovo-kultúrne prostredie tvorila iná forma náboženstva. V týchto prípadoch národnostné konflikty dostávali náboženskú ideologickú formu podobne ako niektoré sociálne revolučné hnutia, ktoré prijímali ideologickú formu náboženského kacírstva.

Konzervatívny vzťah k národu

Úsilie využívať náboženské rozdiely medzi národnosťami a národmi pri vytváraní nacionalistických ideológií sa výrazne prejavili v čase konštituovania novovekých národov na základe rozvíjania kapitalistickej spoločnosti. V klerikálno-nacionalistickej ideológii vznikali koncepcie, ktoré zjednocovali nacionalistickú a náboženskú ideológiu, koncepcie nacionalizmu v náboženskej forme.

Z týchto ideologických koreňov kresťansky orientované strany a hnutia aj dnes vyzdvihujú teologickú tézu o nadradenosti náboženského nad svetským, o nevyhnutnosti vedúceho postavenia cirkvi v národnostnom, politickom, ekonomickom a duchovnom živote spoločnosti. Tomuto hovoríme klerikalizmus. Niektorí klerikálne orientovaní činitelia na základe „prirodzeného práva“ odôvodňujú svoje nároky na vedúcu úlohu v spoločnosti, rozhodujúci vplyv na štátne zriadenie a politiku. Klerikálne orientovaná propaganda všemožne spochybňuje princíp odluky cirkvi od štátu a nabáda klerikálne organizácie na zapojenie do systému politickej moci.

Charakteristickou osobitosťou súčasného klerikalizmu podobne ako v minulosti je úsilie o jeho spojenie s nacionalizmom. Hoci všetky náboženstvá sú v tej či onej miere kozmopolitické, usilujú sa prekonávať národnostné a rasové bariéry a upevniť si postavenie medzi rozličnými národmi, predsa existujú v konkrétnej spoločnosti, a preto na ne vplývajú tradície, kultúra a spôsob života daného národa a sami vrastajú do národnej pôdy. Konkrétne konfesie ako duchovná a organizujúca sila pôsobia aj spätne na oblasť rôzneho rozširovania a teda môžu plniť istú etnickú stmeľujúcu funkciu. Náboženstvo nie je odtrhnuté od spoločensko-historického vývoja etnika, uprostred ktorého existuje. Jeho vzťah k vývoju národa a k národnej kultúre je však konzervatívny.

Konzervatívna úloha náboženstva, pokiaľ ide o vývoj etnika, podmieňuje jeho funkčné spojenie s nacionalizmom. Náboženstvo a nacionalizmus sa usilujú izolovať, konzervovať národ, vtesnať ho do rámca vládnuceho náboženstva, zabrániť zmene sociálnej podstaty a sociálneho typu národa. V každodennom vedomí a bežnej praxi sa vzájomné spojenie náboženstva a nacionalizmu začína stotožňovaním národného a náboženského, určovaním národnej príslušnosti podľa náboženskej a naopak. Tento vzťah sa naďalej prejavuje zdôrazňovaním údajnej náboženskej podstaty všetkých národných tradícií, sviatkov a obradov, jednoty národnej kultúry a náboženstva, hlásaním výnimočného poslania vládnucej konfesie v národných dejinách, neodlučiteľnosti osudov náboženstva a národa. Zaznamenané sú pokusy predstavovať náboženstvo a národ ako najvyššie formy sociálnej a duchovnej jednoty spoločnosti, zdôvodňovať ideu výnimočnosti a nadradenosti príslušného náboženstva a národa, ba dokonca hlásať ich osobitné dejinné poslanie.

Klerikálny nacionalizmus

Tam, kde sa náboženstvo stýka s politikou, môže dôjsť k jeho spojeniu s nacionalizmom. Klerikalizmus sa usiluje zlúčiť ich do takej miery, že možno priam hovoriť o existencii osobitnej podoby nacionalizmu – o kleri-

kálnom nacionalizme. Charakteristické znaky klerikálneho nacionalizmu sú: zdôvodňovanie nacionalizmu náboženskými motívmi, zdôrazňovanie vedúcej úlohy regionálneho prvku v nábožensko-nacionálnej symbióze, snaha vytvoriť jednotné nábožensko-nacionalistické učenie, využívať nacionalizmus na upevnenie postavenia náboženstva a cirkvi.

Klerikálny nacionalizmus slúži ako ideologický a politický prostriedok na zabezpečenie spolupráce kapitalistického štátu a cirkvi, nacionalistických a klerikálnych strán a organizácií. Náboženskú jednotu stavia na národnom základe a naopak, národnú jednotu na náboženskom základe.

V poslednom období ultranacionalisticky orientovaní ideológovia a politici zatrúbili na poplach proti šíreniu kozmopolitických názorov, ktoré vraj vedú našu spoločnosť cez novopohanstvo k pohanstvu. Pravdepodobne nepoznajú alebo zámerne dezinterpretujú vzťah medzi kozmopolitizmom, náboženstvom a nacionalizmom.

„Vyvolení“ slovenskí ľudáci

Náboženské rozdiely sa aj v súčasnosti využívajú vo vzájomnom konkurenčnom mocenskom boji v rámci nábožensky diferencovaného národa (bývalá Juhoslávia, Severné Írsko a ďalšie nábožensky motivované konflikty). Ako sme už uviedli, tvorcovia a nositelia nacionalistických ideológií zvyčajne spájajú národné prvky s náboženskými, resp. národnosť s určitou formou náboženstva do metafyzicky večnej jednoty. Aj v našich dejinách mala takého črty nacionalistická ľudácka ideológia.

Svoj vrchol dosiahla v období vojnového slovenského štátu. Heslo „Za Boha a za národ“ prikrývali ľudácke špičky svoje hmotné záujmy. Politika HSĽS bola klerikálna a protiľudová. Podľa ľudáckej ideológie ústrední a miestni „vodcovia“ boli „prozreteľnosťou predurčení“ starať sa o osud národa. „Duchovná elita“ národa sa vo svojej obmedzenosti, fanatizme a mysticizme stotožňovala so slovenským národom a štátom. Radoví pracujúci občania boli pre nich obmedzeným, nevzdelaným a zadubeným davom, ktorý nie je schopný rozhodovať o svojej budúcnosti. Na to sú vraj predurčení vodcovia. Štefan Polakovič v knihe K základom slovenského štátu o tom napísal: „...ľuďom polointeligentným, ktorí pre duchovné reality nemajú zmyslu, musí sa vziať možnosť prejavenia mienky v národnom záujme“. Nemá táto teória niečo spoločné s názormi niektorých súčasných politikov orientovaných na riešenie národných vzťahov?

V ľudáckej historiografii sa idealizovala úloha kresťanstva v živote národa. Odvádzala sa pozornosť (vidinami svojho životného cieľa v posmrtnej spáse duše) od búrlivých triednych zápasov a falšovala sa skutočnosť, podľa ktorej stredoveký človek vedel trpezlivo znášať ťažkosti a biedu posmrtného života, lebo pochopil, že „v slzavom údolí tohto sveta pripravuje sa na život večný“. Klerikálno-nacionalistické teórie boli v podstate miešaninou nacionalistických názorov a sociálneho učenia katolíckej cirkvi. Najvýraznejšie sa prejavili v učení o štáte. „Poslaním a zmyslom slovenského štátu,“ napísal spomínaný Polakovič, „je dať vzor kresťanského nacionalizmu a dokázať, že kresťanstvo a nacionalizmus sa doplňujú.“ Zdôrazňovaním nacionalizmu a náboženstva v praktickej politike sa zastierali triedne rozpory a zrada na vlastnom národe. „Nebojíme sa národného socializmu, ale prijímame ho ako nádobu, ktorú naplníme duchom svojím, duchom írečito slovenským a kresťanským a ktorú vystrojujeme činnými metódami nemeckého národného socializmu, ktoré sa už dokázali,“ napísal v roku 1940 Štefan Polakovič.

Podobnosť čisto náhodná?

Súčasní klerikálno-nacionalisticky orientovaní politici v podstate nevybočujú z rámca ideológie svojich predchodcov. Pri porovnaní minulých i súčasných klerikálno-nacionalistických názorov sa potvrdzuje ich podobnosť. Ich teórie o podstate národa a vzťahu štátu a národa majú byť akýmsi teoretickým odôvodnením výnimočnosti slovenského kresťansky založeného národa. Oni sú vraj nositeľmi „národnej vôle“, duchovnosti a kultúry Slovákov. Poukazujú na slabosti európskej demokracie a morálky a vydávajú sa za záchrancov kresťansky orientovanej európskej civilizácie. Perspektívy ľudstva vidia veľmi pochmúrne. Súčasné obdobie nazývajú obdobím likvidačným, v ktorom dochádza k rozkladu rodín a prekonávaniu nacionalizmov. Vo svojej propagande zveličujú význam súčasných domácich i zahraničných nacionalistických aktivít. Formálne sa však dištancujú od nacionalizmu ako prehnaného národného egoizmu, ktorý zanechal nezabudnuteľné krvavé stopy v nedávnych dejinách Európy. Podľa nich existujú vraj aj „šľachetné“ odrody nacionalizmu, ktoré nazývajú národovectvo. Takéto „šľachetné nacionalizmy“ by sa vraj mali stať základňou na vytvorenie európskej politickej a hospodárskej únie.

Pravú podstatu národa odôvodňujú nacionalisti od dejín náboženstva a kultúry. Vychádzajú z toho, že náboženstvo je úzko späté s národným životom, lebo národné city sú vraj takej duchovnej povahy ako city náboženské a dejiny národa sú predovšetkým dejinami kultúry. Slovenskému ľudu ako tradične veriacemu pripisujú „tradičnú výnimočnosť“ z hľadiska oddanosti kresťanským ideám. Z toho pramenia aj nadradené a povýšenecké názory na náboženskosť a kultúrnosť iných národov, ktoré niektorí politici nazývajú barbarskými.

V súvislosti s extrémnymi prejavmi klerikálneho nacionalizmu nadobúda dôležitý význam skúmanie historickej úlohy kresťanstva pri formovaní, vo vývoji a v osudoch národov a národností žijúcich v strednej Európe. Vyžaduje sa tu konkrétny historický prístup proti pokusom zveličovať úlohu náboženstva v dejinách toho-ktorého národa. Je zrejmé, že jednoznačné (kladné či záporné) hodnotenie náboženstva za dvetisíc rokov existencie kresťanstva sa nenájde. Pomocou historiografie však možno názorne ukázať, kedy kresťanstvo plnilo pokrokovú úlohu vo vývoji konkrétnej krajiny alebo národa a kedy sa dostalo do služieb spiatočníckych síl.

Kozmopolitický globalizmus vs. nacionálny tradicionalizmus

Hodnotiť a dialekticky posudzovať vzťah náboženstva a nacionalizmu je dnes vysoko aktuálne. Európske klerikálne orientované strany v praktickej politike presadzujú kresťanskú hodnotovú orientáciu a svoje konanie podriaďujú „vyššej sile – Bohu a tradícii“. Sme svedkami zbližovania európskych klerikálno-nacionalisticky orientovaných strán, ktoré odmietajú zjednotenie Európy podľa bruselského scenára z obavy o zrušenie národných štátov, národného občianstva a jeho nahradenie európskym. Kritici poukazujú na kozmopolitický globalizmus, ktorý vedie boj proti nacionálnemu tradicionalizmu cestou šírenia svetskej kultúry s cieľom zničiť národné a náboženské hodnoty.

Ideológia národných katolíckych fundamentalistov má silné náboženské zafarbenie. Ona má údajne vytvoriť imunitný systém na ochranu Slovenska pred rastúcou hrozbou „vonkajšieho nepriateľa“ a jeho protislovensky orientovaných „vnútorných nepriateľov“.

Raz sú to Česi, inokedy Maďari, Židia, Rómovia, ateisti, slobodomurári, sekulárni humanisti, voľnomyšlienkari a ďalší, ktorých nevyberaným spôsobom hanobia a znevažujú. Najradšej by boli, keby sa „dobrovoľne“ vysťahovali, aby vraj neboli prekážkou budovania, národno-kresťanského štátu.

Proti extrémnemu nacionalizmu, krajne pravicovým, polofašistickým a rasistickým prejavom sa častejšie ozývajú protestné hlasy. V právnom štáte sa organizujú proti nim preventívne i represívne opatrenia. U nás nie sme v tomto smere dostatočne aktívni a dôslední. Zarážajúce je, keď niektorí predstavitelia kresťansky orientovaných politických strán svoj nacionalizmus zahalený do náboženského rúcha, vulgárne hanobenie iného národa a jeho kultúry vydávajú za ortodoxné národovectvo a vlastenectvo.

Ondrej Dányi
Autor je publicista
Výňatok z pripravovanej monografie Klerikálny nacionalizmus

Ondrej Dányi, Marián Baťala:
Recidívy klerikalizmu

Ovládla cirkev Slovensko už úplne, alebo sa na to ešte len chystá? Aké nástroje na to používa? Fakty a dokumenty od naslovovzatých odborníkov.

Cena: 150,- Sk

Knihu si môžete objednať na adrese ***EKO-KONZULT, P. O. Box 61, 850 07 Bratislava 57*** alebo na e-mailovej adrese ***eko-konzult@chassco.sk.***

O náboženstve a humanistickom hnutí v postsovietskom priestore

Kedysi všade červené hviezdy, kosák a kladivo, heslá na slávu komunistickej strany. Dnes samé kríže, pravoslávne chrámy s bradatými popmi, menšie či väčšie krížiky na hrudi známych hercov, športovcov, a neraz aj politikov. Nečudo, že cirkevní hodnostári sa objavujú na rôznych podujatiach, celoštátneho významu nevynímajúc. Človek si buď zvykne, alebo sa naučí prepočuť záver nejednej relácie verejnoprávnej televízie – nech vám pánboh pomáha.

Ilustračné foto: archív

Kedysi – to je Sovietsky zväz pred jeseňou 1991. Dnes je to Rusko, Ukrajina, Bielorusko a ďalšie dnes už samostatné republiky združené v Spoločenstve nezávislých štátov.

O stave cirkví a ich prepojení na politiku v pôvodne moslimských, teda väčšinou v stredoázijských republikách, sme v našom časopise písali už viackrát. Preto sa dnes zastavme najmä v európskych, teda tých, kde prevláda pravoslávne, príp. iné kresťanské náboženstvo.

Náboženstvo – ľudová obyčaj?

Za vyše sedem desaťročí budovania socializmu so štátnou ateistickou ideológiou väčšina obyvateľov ZSSR boli naozaj ateistami. A to aj v ázijských republikách, v ktorých ešte na začiatku 20. storočia vládol náboženský fundamentalizmus. Kostoly síce boli, väčšinou ich však navštevovala staršia generácia. Mladších ste tam našli len zriedka, hoci pravdou je aj to, že veľká časť aj tých najmladších najmä z vidieka, pobaltských či stredoázijských republík bolo pokrstených. A pravda bolo aj to, že najmä na vidieku cirkevné pohreby neboli výnimkou. Keď som sa jednej známej pýtala, prečo jej matka, ba i jej sestra, čo umrela na nevyliečiteľnú chorobu, keď nemala ani tridsaťpäť rokov, mali cirkevný pohreb, veď nikdy som ich nevidela v kostole, ale ani doma modliť sa, odvetila: „Taký je zvyk. Tu na dedine by ma ohovorili, možno i prekliali do piateho kolena, že som ich nepochovala podľa pravoslávnych zvykov. Niečo ako ľudový obyčaj...“

Nuž, pre niekoho ľudový zvyk či obyčaj, pre iného presvedčenie. A keďže v niekdajšom Sovietskom zväze bola cirkev oddelená od štátu a viera v Boha bola súkromná vec, ktorá sa nepreferovala, ale naopak, skôr potláčala, presné percentá, koľko v ktorej republike žije obyvateľov hlásiacich sa k tomu či inému náboženstvu, vlastne ani neexistuje. Dokonca ešte aj päť rokov po rozpade ZSSR boli tieto údaje nepresné. Skôr sa uvádzalo, ktorá cirkev v tej-ktorej republike historicky prevládala. A tak sme sa aj z rôznych slovenských zdrojov mohli dozvedieť, že napr. v Estónsku je náboženstvo prevažne evanjelické, ale aj východné ortodoxné, a sú tam i baptistické menšiny, v Lotyšsku evanjelické a východoortodoxné a rímskokatolícke menšiny, v Litve prevažne rímskokatolícke s evanjelickou a reformovanou menšinou, v Bielorusku ortodoxné a katolícke, na Ukrajine gréckokatolícke, východoortodoxné, rímskokatolícke, židovské, v Rusku východoortodoxné, židovské, moslimské, budhistické a veľká skupina je bez vyznania.

Ateizmus pod paľbou kritiky

Po zmene politického systému sa na území jednotlivých republík začal nevídaný nárast aktivít jednotlivých cirkví. Najmä tých „historických“, ale začali do nich prenikať aj ďalšie, ktoré mali predtým „domovské právo“ v iných častiach ZSSR či v iných koncoch Európy či Ázie. No napriek tomu, že dejiny súčasného ateizmu v postsovietskom priestore sú čiastočne mytologizované, pretože sa apriori počíta s tým, že ateizmus je svetonázor vymierajúcej časti tamojšieho obyvateľstva, ktoré smúti za rozpadom ZSSR, už v 90. rokoch dalo o sebe vedieť nové pokolenie uvedomelých antiklerikálov a neoateistov. Podľa niektorých odborníkov je to aj preto, že ani samé tradičné cirkvi neboli pripravené využiť možnosti spoločenskej dôvery k náboženstvu, ktoré sa objavili začiatkom 90. rokov. Veď ešte pred rozpadom ZSSR – v čase popularizácie myšlienok pluralizácie a všeľudských hodnôt – ateizmus prestal byť oficiálnou štátnou ideológiou. A hneď po zániku ZSSR sa dostal pod paľbu veľkej celospoločenskej kritiky. Verejne sa priznať k ateizmu bolo ak už nie hanbou, tak aspoň spoločensky odsúdeniahodným. Hoci sú niektoré štatistické čísla o počte ateistov, ale aj veriacich protirečivé, podľa niektorých sociologických prieskumov sa napríklad v Rusku k neveriacim v roku 1991 prihlásilo od 40 do 61 % opýtaných, v roku 1997 to už bolo len 36 až 37 %, v roku 1999 30 až 31 %, v r. 2000 28 %. Podľa prieskumov na prelome tisícročí sa aj tak časť neveriacich zaradila k určitej tradičnej cirkvi. Preto podľa niektorých sociológov označenie za neveriaceho ešte neznamená považovať sa za uvedomelého ateistu.

Podľa výsledkov špecializovaných sociologických výskumov skupiny S. Filatova a D. Furmana z rusko-fínskej skupiny, uskutočnených v roku 1990 – 1992 v rámci Svetového programu výskumu hodnôt, bolo v Rusku v roku 1990 16 % ateistov, v roku 1991 11 % a v roku 1992 8 % ateistov. Podľa prieskumov z roku 1996 sa za ateistov v Rusku považovalo už len 6 percent obyvateľov, pričom 70 % z nich boli muži. Zaujímavé je ich vekové rozdelenie: 16 % bolo vo veku 18 – 28 rokov, 17 % vo veku 29 – 39 rokov, 41 % vo veku 40 – 61 rokov, 26 % starších ako 61 rokov. Novšie prieskumy nie sú k dispozícii

Tri smery ateizmu

A hoci väčšinu neveriacich v postsovietskom Rusku možno charakterizovať ako spoločensky pasívnych, v polovici 90. rokov dala o sebe vedieť nová generácia uvedomelých antiklerikálov a neoateistov. Podľa Alexandra Žuravského si na legalizáciu spoločenského statusu postsovietsky ateizmus vybral tri cesty: rozvoj tradičných foriem bojového ateizmu (neoboľševický ateizmus), prejavy ateistického svetonázoru prostredníctvom myšlienok humanizmu a voľnomyšlienkarstva (svetský humanizmus) a formovanie ideológie „nového ruského ateizmu“.

Všetky tri smery sú v rôznej miere charakterizované antiklerikalizmom. Rozvíjali sa však postupne. Napríklad už v roku 1992 sa práve v elektronickej verzii novín Mysľ (Myšlienka) objavujú prvé protináboženské články významných spisovateľov či vedcov. Je zaujímavé, že osobitosťou prvej etapy nového ruského ateizmu je skôr jeho virtuálna forma. Rozvíjal sa najmä v internetovom priestore a vplýval najmä na myslenie mladých ľudí, ktorí boli unavení z tradičných foriem ideológie.

V roku 1996 sa v Novosibirsku objavil prvý a doteraz najpo-

pulárnejší ateistický internetový projekt nazvaný „A sajt“ (A portál) (http://www.ateism.ru/) podporovaný Novosibírskou oblastnou vzdelávacou sieťou. Práve jeho rubrika Nový ruský ateizmus (http://www.ateism.ru/nra/), ktorá vznikla v roku 2000, odráža ideológiu prúdu, ktorý spája predovšetkým mládežnícke, postomoderné krídlo súčasného ateistického hnutia, ktoré sa snaží samostatne vypracovať teóriu a prax tzv. nového ruského ateizmu. Tento odmieta marxistickú a sovietsku skúsenosť, pretože „rozvoj vedy a sociálne zmeny, ktoré sa udiali v našej spoločnosti, si očividne vyžadujú vytvorenie novej ideovej, filozofickej a etickej bázy súčasného ateizmu“. Stavajú na troch základných pojmoch: 1. poznanie (jediná cesta poznania sveta); 2. neviera (proces opačný k viere); 3. humanizmus (etické učenie ateizmu). O humanizme napríklad hovoria, že jeho základom je „myšlienka absolútnej hodnoty človeka a ľudského života“, pričom „aj veriaci človek môže prejavovať jednotlivé časti humanizmu, no tie vždy budú zostávať iba jednotlivými časťami, pretože pre veriaceho človeka hlavnú úlohu vždy hrá nejaké božstvo, nie človek. ... Taký prístup má nevyhnutne za následok minimalizáciu hodnoty ľudského života, čo zákonite vyzýva masové vraždy ľudí na základe služby Bohu (napr. inkvizícia), náboženské konflikty a náboženské vojny...“

Zároveň sa okrem predstaviteľov mladej generácie na tomto hnutí zúčastňovali i niektorí významní starší odborníci, napríklad akademik V. Strachov, profesorka filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity (MŠU) Z. Tažurizinová a iní. Práve články, názory tejto autorky však možno nájsť aj na ateistickej internetovej stránke Vedecký ateizmus. Vytvorili ju síce moskovskí študenti, no snažia sa pridržať vedeckých foriem v diskusii a podávaní materiálov. Práve Z. Tažurizinová v článku Ateizmus píše: „Teoreticky založený ateizmus existuje len okolo troch storočí, hoci jeho začiatok smeruje ešte k Lukreciovi. Prvýkrát dostal život vďaka úsiliu francúzskych osvietencov, rozvíja sa v lone marxizmu, filozofického naturalizmu, sekulárneho humanizmu. Ateistické myslenie, ktoré je svojou podstatou novátorské, si ešte neosvojila väčšina obyvateľov Zeme, pretože je veľmi silná stáročná náboženská tradícia... Ateizmus je svetonázor ďalekej budúcnosti. V ideáli je ateista silná slobodomilná osobnosť nebojácna v občianskom a intelektuálnom zmysle, cieľom ktorej je zdokonaľovanie pozemského života...“

Rozvoj sekulárneho hnutia

Na internete je aj knižnica ateistickej literatúry Filozofia a ateizmus, elektronický variant viacerých ateistických periodík ateistických a humanistických organizácií pôsobiacich v Ruskej federácii (RF). Tie práve na prelome tisícročí začali vznikať po celom Rusku. Najprv mali miestny význam, neskôr sa formovali na celoštátne s mnohými miestnymi oddeleniami. Tak vzniklo Ruské hnutie ateistov, Ruský ateistický zväz, Ateistická spoločnosť Moskvy, Spoločnosť ateistov Moskovskej oblasti a podobné organizácie vznikli v ďalších európskych, ale aj ázijských oblastiach Ruska.

Veľkým impulzom rozvoja ruského sekulárneho hnutia bolo založenie Ruskej humanistickej spoločnosti (RHO - „Rossijskoe gumanističeskoe obščestvo“). Založili ju ešte v máji 1995 a odvtedy na jej čele stojí profesor filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity V. A. Kuvakin. V dejinách Ruska to bola prvá neštátna organizácia, ktorá si dala za cieľ „rozvíjať humanizmus vrátane rozpracovania, rozširovania a presadzovania myšlienok svetského, občianskeho humanizmu, voľnomyšlienkarstva, spoluúčasti na výskume vedeckoateistického a iných foriem nenáboženského svetonázoru (skepticizmu, agnosticizmu, indiferentnosti vo vzťahu k náboženstvu) v ruskej spoločnosti. Práve táto spoločnosť, ktorá má svoje odbočky po celom Rusku, je členom Medzinárodnej humanistickej a etickej únie (IHEU). A hoci sme v úvode hovorili o tom, že v súčasnom Rusku sa všade pretláča cirkev, ktorá je často preferovaná aj zo strany štátu, RHO sa môže pochváliť tým, že v jej radoch i vo vedení je mnoho vysokovzdelaných ľudí, odborníkov, profesorov nielen z oblasti filozofie, ale aj iných vedných odborov. Spomeňme napríklad také významné osobnosti, ako sú akademici Ruskej akadémie vied (RAV) a nositelia Nobelovej ceny Vitalij Ginzburg a Žores Alfjorov, Sergej Kapica, biológ Michail Bogoslovskij, spisovateľ Michail Čulakin, publicista Peter Trevogin a mnohí ďalší. Práve predstavitelia RHO sa zúčastňujú na medzinárodných podujatiach organizovaných IHEU a organizujú vedecké konferencie, medzinárodné konferencie v Rusku, internetové diskusie i konferencie, otvorené vystúpenia voči najvyšším predstaviteľom štátu či jednotlivých republík a oblastí. Podľa profesora V. Kuvakina to odráža „rozhodnosť prívržencov svetského štátu a hodnôt svetskej kultúry odporovať morálnej degradácii, klerikalizácii a iracionalizácii ruskej spoločnosti.“ Aktivity RHO musia pritiahnuť pozornosť spoločenskej mienky a moci v Rusku k zhoršujúcemu sa stavu vedy, vzdelaniu a kultúry k neprípustnosti klerikalizácie štátu a vzdelávania, k ľahostajnému vzťahu k „zašpineniu“ informačného priestoru a ľudských vzťahov poverami i archaickými predstavami a nízkymi hodnotami.

Otvorený list Putinovi

RHO sa môže pochváliť aj vydavateľskou činnosťou najznámejších vlastných i svetových autorov, prekladmi zahraničných prác, ktoré uverejňuje na svojej internetovej stránke. Všade tam možno nájsť aj ich články o najväčších problémoch súčasnej spoločensko-politickej situácie v Rusku. Ide najmä o iniciatívy proti rôznym pavedám, proti snahe zaviesť výučbu náboženstva v školách. O týchto otázkach diskutujú aj účastníci Medzinárodnej letnej školy, ktorej organizátorom je Filozofická fakulta MŠU v spolupráci s Univerzitou štátu New York v Buffalo, výskumným centrom RHO FF MŠU, nadnárodným výskumným centrom z Amhersta v USA a predstaviteľmi IHEU organizujú v Moskve. Tentoraz sa bude venovať najmä otázkam humanizmu, bioetike a ľudskému konaniu.

V jeseni minulého roku sa viacerí členovia RAV a RHO obrátili otvoreným listom na V. Putina, v ktorom sa okrem iného píše, ako s narastajúcim znepokojením pozorujú stále vzrastajúcu klerikalizáciu ruskej spoločnosti, aktívny prienik cirkvi do všetkých sfér spoločenského života, pričom Ústava RF hlása svetský charakter štátu a princíp oddelenia cirkvi od systému štátneho vzdelávania. Veriť či neveriť v Boha, to je vec svedomia a presvedčenia jednotlivcov. Nemôžeme však byť ľahostajní, keď sa spochybňuje vedecké poznanie, keď sme svedkami snahy vypudiť zo vzdelávania „materialistický názor na svet“, vierou zameniť vedomosti zhromaždené vedou, píše sa v liste.

Podľa A. Žuravského napriek organizačnej aktivite si postsovietske ateistické hnutie ešte nevypracovalo spoločnú ideológiu a nezískalo silu spoločensky významného hnutia, no v spoločnosti viditeľným sa už stalo. Kladom je i to, že ateizmus v súčasnom Rusku existuje aj v latentnej forme, napríklad pri posudzovaní, prerokovávaní zákona o slobode svedomia, sociálnej úlohe cirkvi, možnostiach svetského teologického vzdelávania. Jedným z dôležitých sporov je prípustnosť výučby teológie na svetských vysokých školách.

Proti zásahom cirkví

Nie vždy najlepšie formy presadzovania ateizmu ako štátnej ideológie priznávajú viacerí ruskí odborníci. Napriek tomu si myslia, že to neznamená, aby teraz, na začiatku tretieho tisícročia sa v Rusku, kde bola cirkev odlúčená od štátu ešte pred VOSR, sa dnes štát dostával do područia cirkvi. V spoločnosti celkovo a osobitne vo vzdelávacích inštitúciách. V. Kuvakin o tom hovorí: „Všetky štátne štruktúry, ktoré tak či onak vytvárajú vhodné podmienky pre iracionalizáciu kultúry a degradáciu rozumu v Rusku, sú zodpovedné za chybnú a škodlivú činnosť. Samotná Štátna duma je zodpovedná za viac ako trpezlivý vzťah k rôznemu šarlatánstvu, tmárstvu, prezidentská moc zodpovedá za pokušenie Ruskej pravoslávnej cirkvi presadzovať pre ňu netypické funkcie – za prienik cirkvi do škôl, do armády, štátnych, ba i do vedeckých inštitúcií. ... Je samozrejmé, že treba dodržiavať princíp slobody svedomia, vážiť si city veriacich a dodržiavať zodpovedajúce ustanovenia ústavy a platných zákonov. No pre štát je nemenej dôležité pochopiť, že využívanie náboženstva na politické ciele nezodpovedá ani dlhodobým strategickým záujmom Ruska, ani jeho historickému pokroku.“

A toto platí nielen o Rusku, ale aj ďalších postsovietskych krajinách. O to viac tých pred Uralom, ktoré sa hlásia k európskym hodnotám a tradíciám.

Miloslava Necpalová

Radikalizácia islamu v Strednej Ázii

Súčasný islam, a to nielen v Strednej Ázii, žije v schizme. Nejde len o základnú deliacu čiaru medzi sunnitmi a šiítmi a ich názore na dedičstvo po prorokovi Mohamedovi, rozdielnosti v ideologických postulátoch jednotlivých krajín, ale aj o ich rozdielny politicko-ekonomický vývoj. Trvalým problémom, ktorý ďalej diferencuje krajiny Strednej Ázie, je nedostatok a nerozumná distribúcia vody. Existujú dokonca scenáre, ktoré upozorňujú, že narušenie rovnováhy medzi populáciou a zdrojmi vody by sa malo naplno prejaviť už na prelome rokov 2015-20.

Foto: Peter Juza

V poslednom čase sa objavili mnohé analytické články poukazujúce na nebezpečenstvo rastu sociálnych nerovností a rozdielov v prístupe k vode v Strednej Ázii a na pokračujúci prienik politického islamu.

Tu sa faktorom radikalizácie extrémistických hnutí stal zánik ZSSR. Funkcia bývalého ZSSR mala z tohto pohľadu aj svoje pozitíva, umožňovala určitú kontrolu a ovplyvňovanie týchto síl. Dočasný výpadok vyvažujúceho vplyvu daného reálnpolitickými ambíciami Moskvy tak prispel k aktivizácii extrémistických síl politického islamu v Centrálnej a Strednej Ázii. Našťastie, dnes už to tak nie je, pretože Moskva sa postupne vracia do tohto komplikovaného regiónu. Nezabúdajme, že súčasný politický islam, nech už americká propaganda presviedča svet o inom, zvíťazil v Afganistane.

Nový rozmer radikálneho politického islamu

Koncom 20. storočia sa politický islam aktivizoval najmä v regiónoch, v ktorých sa vojenské stretnutia s neislamských svetom zmrazili v 19. storočí: na Balkáne, v Čečensku, Libanone, Izraeli, Palestíne, Iráne, Afganistane. Ide o regióny, ktoré boli na hraniciach vtedajších ríš: Otomanskej, Ruskej a Britskej.

V období od roku 1991, keď sa z mapy sveta stratil Sovietsky zväz, v oblasti Strednej Ázie dostal problém radikálneho politického islamu nový rozmer. Radikáli otvorene skúšali, skúšajú a zrejme ešte dlhšiu dobu budú skúšať rozvojovo a ekonomicky diferencované režimy.

Medzi obyvateľstvom sa masovo šíri literatúra opisujúca hlavný cieľ islamistov – vyhlásenie islamského štátneho celku, či celkov typu kalifátov, namiesto dnešných, aj keď skorumpovaných, nedemokratických, ale predsa sekulárnych režimov.

Tieto procesy vnímajú mnohí rôzne. Od stretu civilizáciu v klasickom chápaní S. Huntingtona až po koncept geopolitickej šachovej partie. Existuje silná skupina vidiaca prapôvod rozšírenia radikálneho islamu v Strednej Ázii vo zvláštnostiach transformácie a modernizácie stredoázijských republík, ktorá nepriniesla obyvateľstvu, väčšinovo žijúcemu na hranici ekonomickej biedy a nedostatku vody, prakticky žiadne kladné výsledky.

Za zdroj islamského fundamentalizmu v Strednej Ázii sa považuje Ferganská dolina.

Reč je o ferganskom fundamentalizme, wahhábizme a politickom islame. Samotná dolina je dnes súčasťou troch štátov: Uzbekistanu (väčšina obyvateľstva), Tadžikistanu (kontroluje prístupové cesty) a Kirgizska (patrí mu vysokohorská časť). Diferencovaný vklad každej z krajín určuje aj rozdielne ciele radikálneho islamu, ktorý chce predovšetkým ovládnuť uzbeckú časť doliny.

V zásade všetky islamské skupiny pôsobiace v oblasti sa usilujú o politickú obnovu kalifátu z éry štyroch prvých kalifov. Tí sú totiž pre väčšinu moslimov symbolom spravodlivej vlády a rozumného delenia výsledkov hospodárskej činnosti pre ummu.

Hizb-ut-tahrir v Strednej Ázii

Po likvidácii namanganských islamských organizácií Adolat, Islam laškorlari a Tovba v roku 1992 v Uzbekistane sa objavila uzbecká pobočka Hizb-ut-tahrir vo Fergane a v Taškente. V tom istom období sa začala aktivizovať aj v Kirgizsku (priestor enklávy Oš) a Tadžikistane. Vzhľadom na vtedajšiu ľahkú priechodnosť štátnych hraníc sa jej aktivity rozšírili po celej Ferganskej doline.

Vo svojej propagande aktivisti politickej strany Hizb-ut-tahrir (Strana islamského oslobodenia) využívajú rôznu literatúru, predovšetkým brožúry typu *Systém islamu, Pojem Hizb-ut-tahrir, Zjednotené hnutie, Demokracia – stanovy neveriacich, Ako zmizol kalifát* a najmä *Prevrat* (o tom, ako chce Hizb-ut-tahrir zmeniť spoločnosť a vybudovať kalifát).

Vo Ferganskej doline sú pravidelne zabavované publikácie v uzbeckom, arabskom a kirgizskom jazyku. Sú modifikované na miestne podmienky, vrátane návodov a metodických pokynov, ako vybudovať nové štruktúry. Žiadnou raritou nie je ani stranícky časopis Hizb-ut-tahrir *Al-Va´i* (Svedomie) vydávaný v Jordánsku. Ich spoločným menovateľom je propaganda islamského štátu na báze islamského práva šarí´a. Chce to však „len“ jedno. Najskôr sa treba zbaviť stredoázijských postsovietskych režimov.

Hizb-ut-tahrir je v celej Strednej Ázii zakázaný subjekt. V Uzbekistane ju vedie tzv. *mutamad*. Sú mu podriadení tzv. *masulovia*, ktorí majú pomocníkov – *musiodov*. Tí zodpovedajú zhruba za okresnú úroveň. Základné články riadi *nakib*.

Nakib a jeho pomocníci organizujú *žichoz*, v ktorom pracujú radoví členovia – *mušrifovia*. Mušrifovia sú potom v kontakte so 4-5 ľuďmi, ktorí sa združujú v tzv. chalke.

Členský príspevok na činnosť chalky je 5-20 percent zo mzdy mušrifa. Ide o dobrovoľný príspevok, ktorý je v rámci chalky prerozdeľovaný zvláštnym a sociálne citlivým kľúčom.

Dodnes sa myšlienka obnovenia kalifátu na území bývalého Kokandského chánstva, či už spravodlivého alebo ľubovoľného, šíri v radikálnej časti moslimov v Andižane (nehľadiac na krvavý kúpeľ v roku 2005) a Namangane a medzi uzbeckým obyvateľstvom južného Kirgizska.

V tomto triangli operujú okrem tajne organizovanej Hizb-ut-tahrir aj malé nezávislé skupinky, ktorej členovia sú ochotní siahnuť po zbrani a bojovať proti štátu. Medzi ne patria napr. Tabliq (Misia), Adolat ujušmasi (Spravodlivá spoločnosť), Islam laškarlari (Bojovníci islamu) alebo Tovba (Pokánie) a Nur (Lúč svetla).

Nesmieme zabudnúť ani na novinku, ktorá je reakciou na Andižan 2005. Hnutie *Kora sallalilar* (Nosiaci čierne šatky) vzniklo nedávno v Kokande vo Ferganskej doline a hlási sa k nemu zhruba už tisíc osôb. A to napriek tlaku moci a kritiky oficiálneho uzbeckého islamského duchovenstva. To ústami *ulemov* tvrdí, že podobné alternatívne aktivity sú islamu cudzie.

Mýty a realita

Uzbecký expert na problematiku radikálneho islamu Ajdin Gudarzi vo svojej knihe *Hizb-ut-tahrir al-islami: mýty a realita* poukazuje ešte na jednu málo známu dimenziu činnosti tohto subjektu, a to na fakt, že strana „deklaruje snahu o znovuzrodenie spoločnosti moslimov a oslobodenie vedomia moslimov od vplyvu ideológií“. A má v tomto smere úspech. Dvojité a niekedy až trojité štandardy európskych krajín voči Strednej Ázii vytvárajú, spolu s režimami v jednotlivých stredoázijských krajinách, podmienky na zjednotenie sa proti univerzálnemu zlu. V Ázii sa totiž počas vojenskej agresie USA voči Vietnamu rozšírila téza: „Každý, kto má za spojencov Američanov, už nepotrebuje nepriateľa“, ktorú vyslovila madam Nhu – Dračia žena.

Vodcovia v dnešnej Strednej Ázii pravidelne presviedčajú svet o tom, že robia všetko pre to, aby sa ich spoločnosti posúvali vpred k demokracii a právnemu štátu. Ide však o propagandu – vládnuce elity v Strednej Ázii sa vedomým a systematickým prístupom snažia o presný opak. Skutočná demokracia, alebo kalifát, by ich totiž postavili mimo hru. Letáky pravidelne (a ilegálne) rozdávané do poštových schránok v Taškente či v Namangane volajú po džiháde proti skorumpovaným elitám, ktoré zhromaždili do svojich rúk všetku politickú a ekonomickú moc.

Súčasný ismalský mysliteľ M. Sá´ída na margo politizácie islamu povedal: „Boh chcel, aby islam bol náboženstvom, ale ľudia z neho urobili politiku.“ Vedie tadiaľ cesta?

Peter Juza

Konflikt medzi občianskym a kanonickým právom

Ako vystúpiť z cirkvi v Európe?

V minulom čísle časopisu Prometheus sme sa podrobnejšie venovali problematike vystúpenia z cirkvi v súvislosti so súdnou kauzou Michala Holováča, ktorý sa domáha anulovania krstu a zároveň žiada, aby mu cirkvi vydali úradné vyhlásenie o jeho neplatnosti a o tom, že nie je členom Pravoslávnej ani Gréckokatolíckej cirkvi. Ako je to s vystúpením z cirkvi v iných európskych štátoch?

Foto: archív

V Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach zo 16.12.1966 sa v článku 18, odsek 2 uvádza: „Nikto nesmie byť podrobený donucovaniu, ktoré by narušovalo jeho slobodu vyznávať alebo prijať náboženstvo alebo vieru podľa svojej vlastnej voľby.“ Naproti tomu sa v Kódexe kanonického práva (Kán. 849) píše: „Krst, brána sviatostí, nevyhnutný na spásu, skutočne alebo v túžbe, ktorým sa ľudia oslobodzujú od hriechov, preporodzujú sa na Božie deti a nezmazateľným znakom pripodobnení Kristovi sa včleňujú do Cirkvi, sa platne udeľuje iba krstením pravou vodou s náležitou slovnou formou.“

Už na prvý pohľad sú tieto dve ustanovenia nezlučiteľne protirečivé. Občianske zákony platné v jednotlivých štátoch Európy nie sú v tomto smere jednotné – buď absentujú, alebo sú viac menej „polovičaté“. Hneď na úvod však treba poznamenať, že tento problém má praktický význam predovšetkým v štátoch, kde je zavedená cirkevná daň. Čoraz viac však vystupuje aj v iných súvislostiach – najmä preto, že veľa občanov sa podstatne odcudzilo od zásad cirkvi, do ktorej boli „upísaní“ krstom ako novorodenci neschopní prejaviť svoju vôľu a prišli k záveru, že nemá zmysel zotrvávať v organizácii, s ktorej zásadami sami nesúhlasia.

Zdá sa nám teda užitočné predložiť prehľad o situácii aspoň v niektorých európskych štátoch. Najreprezentatívnejším predstaviteľom v tejto otázke je Nemecko, preto začneme so situáciou práve v tejto krajine.

V Nemecku stačí podať žiadosť

V Spolkovej republike Nemecko sa musí vystúpenie z cirkvi uskutočniť prostredníctvom štátnej inštitúcie (okrem územia brémskej diecézy, kde to spadá do právomoci cirkevných orgánov). Zvyčajne je na to určené jedno vybrané oddelenie. Vystúpenie sa uskutočňuje osobne na tomto úradnom mieste, pričom žiadateľ po vyplnení formulára dostane potvrdenie. Úkon podlieha poplatku – s výnimkou občanov s nízkymi príjmami (proti čomu už existujú protesty na ústavnom súde). Žiadateľ nie je pritom povinný uvádzať dôvody na vystúpenie z cirkvi. Žiadosť možno podať aj doporučeným listom, v tomto prípade sa však vyžaduje notárske overenie podpisu žiadateľa. Vystúpenie je platné počnúc prvým dňom nasledujúceho mesiaca. Deti mladšie ako 14 rokov môžu ich rodičia tiež právoplatne vyhlásiť z príslušnosti k cirkvi.

Zavádzanie francúzskymi cirkevným inštitúciami

Od roku 1792 je vo Francúzsku zavedená civilná matrika. Napriek tomu francúzske štatistiky vykazujú vysoké počty nábožensky orientovaných občanov, čo organizácia voľnomyšlienkarov Libre Pensée (Voľná myšlienka) vysvetľuje ako dôsledok nezlučiteľnosti systému krstenia novorodených so slobodou svedomia jednotlivca stanovenou medzinárodnými právnymi normami.

Pre nedostatok miesta sa obmedzíme iba na postup u príslušníkov katolíckej cirkvi s tým, že analogické sú postupy aj v prípadoch vystupovania zo všetkých ostatných cirkví. Potrebná je na to adresa farnosti, v ktorej bol občan pokrstený, a adresa príslušnej diecézy (biskupstva), do ktorej daná farnosť patrí. Žiadosť sa adresuje na obe tieto adresy. Odporúča sa pri tom odvolať sa na francúzsky zákon o informáciách z r. 1978, v ktorom sa uvádza, že údaje týkajúce sa osobnosti musia byť odsúhlasené príslušným občanom (čo v prípade krstu nevedomého novorodenca nebolo splnené), a konkrétne na § 40 tohto zákona, podľa ktorého možno dožadovať sa dokonca aj vymazania záznamu o krste. Tento paragraf stanovuje, že každá fyzická osoba má právo požiadať o opravu alebo vymazanie záznamov osobného charakteru, ktoré sú nepresné, neúplné, nejednoznačné alebo neplatné.

Napriek tomu, že tento zákon vo Francúzsku jednoznačne umožňuje výmaz záznamu o krste, aj tam sa vyskytnú prípady výhovoriek – ba až zamietavých stanovísk. Vyskytli sa prípady, keď cirkevní funkcionári odôvodňovali svoje stanovisko tým, že podľa „kresťanských“ zákonov nie je možné vymazať záznam o krste.

Boli však aj také prípady, keď sa ukázalo, že odpoveď cirkevných orgánov je klamstvo. Ako príklad slúži odpoveď: „Vaše želanie bolo vyznačené na okraji záznamu o krste.“ V takom prípade sa odporúča dôraznejšie zopakovať podanie žiadosti s odvolaním sa na uvedené zákony. Dokonca možno žiadať kópiu stránky, kde bol výmaz uskutočnený. Účinné sa ukázalo zaslanie kópie tejto žiadosti ministrovi kultúry.

Z toho vidno, že aj taký sekulárny štát ako Francúzsko je vystavený neustálym pokryteckým praktikám, ktoré sú v rozpore s platným občianskym právom.

Komplikovaný postup vo Veľkej Británii

Žiadosť o výmaz vo Veľkej Británii adresuje žiadateľ diecéznemu kancelárovi zodpovednému za oblasť, kde sa krst uskutočnil. Odporúča sa pritom uviesť náčrt dôvodov vystúpenia z cirkvi. V záznamoch o krste sa potom urobí poznámka, že občan sa vzdal svojho členstva v cirkvi a prestáva tak byť príslušníkom cirkvi. cirkevníkom. Výmaz sa nepraktizuje.

Internetová stránka britských sekularistov (www.secularism.org.uk) obsahuje množstvo vyjadrení občanov k tejto problematike, medzi ktorými je aj zaujímavý pokus o právnu analýzu tejto situácie. Hovorí sa v ňom, že Zákon o ochrane údajov z r. 1998 v odseku 14 inštitúciám nariaďuje – výhradne za podmienky súdneho rozhodnutia – opraviť, zadržať, vymazať, alebo zničiť dáta o občanovi, pokiaľ súd príde k záveru, že sú nepresné.

Táto cesta je teda zásadne možná, vyžaduje si však komplikovaný súdny postup.

V Taliansku poslúžil zákon o súkromí

Účinný postup, ako vystúpiť z cirkvi v Taliansku, vymyslela Únia ateistov, agnostikov a racionalistov. Poslúžil na to Zákon o súkromí, ktorému sa cirkev (zväčša katolícka) musí podriadiť. Deje sa to aj záznamom v matrike vedľa mena pokrsteného, ktorým sa konštatuje, že občan sa zriekol členstva v cirkvi. Procedúra je jednoduchá – stačí na to doporučene zaslať list s návratkou kňazovi farnosti, kde bol krst vykonaný.

Aj v iných krajinách Európy jestvujú prijaté oficiálne postupy, napr. v Belgicku, Luxembursku, Lichtenštajnsku, Švajčiarsku, Dánsku, Fínsku, Nórsku, a čoskoro má nasledovať aj Španielsko.

Z uvedeného vyplýva, že v štátoch Európskej únie existujú početné precedensy v zákonnom systéme, ktoré riešia vystúpenie z cirkvi. Ak by bola na Slovensku politická ochota prijať podobné riešenia – nič by tomu nemohlo stáť v ceste.

Prof. Alexander Rehák

Slovenský parlament rokoval o návrhu školského zákona

V dňoch 1. a 2. apríla 2008 sme mohli v Národnej rade SR sledovať prvé čítanie vládneho návrhu zákona o výchove a vzdelávaní, školský zákon, a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Návrh zákona uviedol minister školstva Ján Mikolaj a po ňom sa ujala slova spravodajkyňa Oľga Nachtmannová (Smer – SD). Nasledovala rozsiahla všeobecná rozprava, v ktorej vystúpili poslanci zo všetkých poslaneckých klubov. Poslanci napokon hlasovali o tom, aby bol návrh zákona prerokovaný v druhom čítaní: zo 142 prítomných poslancov za tento návrh hlasovalo 78, proti návrhu hlasovalo 59 poslancov, hlasovania sa zdržali piati poslanci. V čase uzávierky tohto čísla už NR SR rokovala o návrhu zákona v druhom čítaní.

Foto: archív

Táto udalosť dvadsaťročia nebola nijako osobitne prezentovaná na verejnosti, hoci išlo o veľa, resp. o všetko – podľa toho, kto ako chápe výchovu a vzdelávanie detí od predškolského veku až po dospelosť.

Spoločnosť Prometheus – združenie svetských humanistov i jej rovnomenný časopis pre občiansku spoločnosť a humanizmus – považujú výchovu a vzdelávanie za najdôležitejší civilizačno-kultúrny prostriedok starostlivosti o ľudí. Jednou z ich hlavných úloh je sledovať podmienky humanistickej výchovy u nás a zastupovať v tejto oblasti záujmy všetkých svetských humanistov – občanov SR.

Otvorený list ministrovi školstva

Stáli čitatelia nášho časopisu si iste všimli, že na stránkach nášho časopisu sa neustále venujeme najmä existujúcim podmienkam inštitucionálnej výchovy a vzdelávaniu v regionálnom školstve. Naše aktivity sa veľmi zintenzívnili v súvislosti s tvorbou nového školského zákona, o ktorom v prvých dvoch aprílových dňoch rokovala NR SR.

Iba pripomenieme, že v č. 1/2007 sme uverejnili Otvorený list Spoločnosti Prometheus ministrovi školstva Jánovi Mikolajovi, v ktorom ho Spoločnosť Prometheus upozorňuje, že v prioritných úlohách MŠ SR na roky 2006 – 2010 vyplývajúcich z Programového vyhlásenia vlády SR, je na prvom mieste úloha: „1. skvalitniť vzdelávanie v oblasti poznania a úcty k národným a kresťanským tradíciám...“ Uvedená hlavná úloha bola podľa nášho názoru sformulovaná a zahrnutá do priorít MŠ SR v rozpore, resp. nie v súlade s programovým vyhlásením vlády, pretože chce jednostranne preferovať kresťanské tradície (teda kresťanstvo ako jedno zo svetových náboženstiev) a neberie do úvahy aj existenciu humanistických, teda nenáboženských tradícií a potrieb tej časti občanov, ktorí žijú podľa občianskych, nenáboženských tradícií. Spoločnosť Prometheus vyjadrila obavy, že podpora vzdelávania na základe úcty ku kresťanským tradíciám bude viesť k zmene charakteru školy z občianskej, laickej na kresťanskú, čo je v rozpore z Ústavou SR, podľa ktorej Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát, ktorý sa neviaže na nijakú ideológiu, ani náboženstvo.

Pripravení poslanci SMK

V č. 4/2007 a následne v dvojčísle 5-6/2007 sme publikovali článok Diskutujeme o novom školskom zákone a v č. 1/2008 článok Ešte raz k návrhu školského zákona.

Obsah v NR SR prerokúvaného návrh školského zákona oprávnenosť našich obáv potvrdil.

Vystúpenia poslancov NR SR k návrhu zákona boli prevažne čierno-biele: obsah vystúpení koaličných poslancov bol kladný, podporný. A naopak, obsah vystúpení opozičných poslancov bol záporný, odmietavý až zničujúco negativistický. Potvrdila to vo svojom vystúpení aj poslankyňa SMK A. Szögedi: *„Musím však vysloviť zistenie, že úplne iný pohľad, iný uhol pohľadu na reformu ako takú má, majú poslanci zo strany opozície, ako poslanci zo strany koalície.“* Tejto tzv. demokratickej hre na politiku neprekážajú osudy výchovy a vzdelávania budúcich generácií.

Pripravenosť poslancov do rozpravy bola rôzna. Veľká časť diskutujúcich poslancov nepreukázala blízky a informovaný vzťah k textu predlohy návrhu školského zákona. Niektorí dokonca s ťažkosťami čítali text svojho vystúpenia. Iní poslanci vyložene improvizovali. Akoby počas rozpravy prelistovali návrh a prezentovali sa faktickými pripomienkami, ktoré mali buď okrajový význam, alebo obsah ich vystúpení prezrádzal, že sa v predlohe nevyznajú a kritizovaným častiam zákona nerozumejú.

Excelentne a veľmi zodpovedne pripravení boli v prvom rade poslanci SMK, ktorí nielenže vedeli, čo chcú, ale dokázali svoje chcenie aj jasne, zreteľne a odborne presne sformulovať i prezentovať. A po slovensky! Poslanci opozície svojimi replikami na ich vystúpenia vždy ťahali za kratší koniec a vo svojich narážkach na veľkomaďarský šovinizmus či sny o autonómii pôsobili prinajmenšom trápne.

Príkladom takéhoto vystúpenia bolo expozé poslankyne A. Szögedi, ktorá predložila vlastnú, politicky vpravo a liberálne orientovanú predstavu o reforme školstva takto: *„Mali by sme sa usilovať o kompletnú stratégiu reformy regionálneho školstva. ... takúto stratégiu od nás očakáva pedagogická verejnosť... Skutočná reforma by mala byť v podstate o vyvážení kompetencií medzi rezortom školstva a školami. V tomto sa rozchádzame pri ponímaní reformy. Teda, školská reforma má oveľa širší rozmer ako len obrat vo vzdelávaní od memorovania k tvorivosti, alebo redukcia učiva, čo sa v súčasnosti najviac vyzdvihuje. Skutočná reforma by mala znamenať zrušenie monopolu štátu v určovaní obsahu vzdelávania, v učebnicovej politike, v ďalšom vzdelávaní učiteľov a v kontrole a hodnotení škôl. Základnými princípmi, na ktorých by sa mal nový školský zákon postaviť, sú sloboda, subsidiarita, participácia a konkurencia... Na základe uvedených princípov sa dá definovať nový model tvorby vzdelávacích obsahov, nové postavenie učiteľa, ako aj nový systém podporných služieb, v ktorom stratia priamo riadené organizácie svoj dlhoročný monopol.“*

Pravicové liberálne koncepcie reformy školstva prezentovali najmä T. Rosová (SDKÚ – DS) a M. Fronc (KDH).

Z kresťanského konzervatívca zrazu liberál

T. Rosová v priebehu rozpravy vyhlásila: *„...s opozíciou nediskutoval nikto. A to, že ani tá diskusia s odbornou verejnosťou zrejme nebola taká efektívna a že možno prebiehali nejaké stretnutia, ale navzájom sa tie strany pravdepodobne nepočúvali, o tom svedčí približne tri tisíc pripomienok, ktoré si ten zákon vykoledoval v pripomienkovom konaní... Hlasovať za tento zákon by sme mohli vtedy, keby sa v ňom odrážali aj naše názory na budúcnosť školstva.“* Podľa jej názoru dobrú reformu musia podopierať *„...tri piliere, rovnaká šanca na úspech, tvorivé, flexibilné a humanistické prostredie a metódy a dobrý a vážený učiteľ“*.

Nevšednou dávkou liberalizmu oplývali vystúpenia M. Fronca z KDH, ktorý sa už v predchádzajúcom volebnom období ako minister školstva postaral o zásadný reformný krok v našom regionálnom školstve tým, že podstatnou mierou prispel k zmene jeho svetského charakteru na náboženský. Pribil naše štátne školy na kresťanský kríž aj tým, že miništroval pri príprave a prijatí Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní i pri zavedení povinne voliteľnej výučby náboženskej výchovy v alternácii s etickou výchovou. Veľkú časť výučby etickej výchovy pre nábožensky neveriacich však vyučujú katechéti, ktorí majú aj cirkevné poverenie, čiže kanonickú misiu vydanú príslušnou cirkevnou vrchnosťou. Glória! Pán poslanec Fronc, ktorý na úroveň povinnej výučby dotiahol do škôl dogmatiku náboženskej výchovy, v rozprave prezentoval svoje predstavy o reforme, ktorá je, podľa neho: *„...aj o slobode škôl a pedagógov, to znamená, aby pedagógovia neboli zviazaný učebnými osnovami a plánmi, aby naozaj mali priestor na vlastnú tvorivosť, aby škola, nielen riaditeľ, ale riaditeľ na čele celého pedagogického zboru mohli sa rozhodnúť akým spôsobom budú vzdelávať, aký vzdelávací program ponúknuť a aby aj učiteľ mal väčší priestor na to, čo a ako bude učiť“*. Ťažko uveriť, že to myslel vážne.

Ľavicová mľandravosť

Pravicovo orientované názory, žiaľ, nenašli svoj ľavicový pendant. Poslanci k ľavici sa hlásiaceho Smeru nedokázali prezentovať skutočne ľavicové vízie rozvoja školstva. Ich vystúpenia pripomínali nariadené „povinné jazdy“ na podporu koaličného zlepenca. Vcelku by sa ich vystúpenia dali označiť za hanblivo ľavicové. Hoci vystúpenia niektorých z nich pôsobili silácky, čo vyplýva z početnej prevahy vládnej koalície, obsah vystúpení bol ľavicovo mľandravý. Zahodili, resp. zabudli dokonca aj na svoje vlastné predvolebné školsko-politické programové tézy. Obsahom svojich vystúpení pôsobili neisto, vágne, až lokajsky poslušne, ako napr. M. Smolková: *„...za poslanecký klub Smer- sociálna demokracia chcem povedať, že uvedený školský zákon v prvom čítaní podporíme, pretože zákon je dobrý...“* Ako dobre, že nám to pani poslankyňa prezradila!

Ľavicovú stránku ako jeden z mála podoprel J. Halecký, poslanec ĽS – HZDS svojou replikou, ktorou poukázal na: *„...sociálny aspekt možnosti štúdia detí, študentov z chudobných rodín pretože vieme, že aj tam čo sa týka počtu, ale aj kvality, dosahujú aj geneticky, aj intelektuálne taký vysoký rast ako aj z tých bohatších, alebo bohatých rodín a mnohokrát možno že sa nebudú môcť dostať na štúdium“*.

Skutočný postoj a politický záujem gestorskej SNS prezentoval v rozprave poslanec J. Rydlo takto: *„Teší ma aj to, že navrhovaný školský zákon rešpektuje a nediskriminuje konfesionálne školstvo, ktoré bude aj naďalej financované zo štátneho rozpočtu rovnako ako školstvo štátne. Želám si však, aby toto veľkorysé gesto zo strany slovenského štátu bolo pre konfesionálne školstvo na Slovensku výzvou pre synonymum kvality a riadilo sa benediktínskou parolou ‚ora et labora‘, modli sa a pracuj. Viem, že pre politické sily je školský zákon eminentné politikum, preto tí, čo dosiaľ neuspeli, rinčia, leštia a tasia neraz aj tie najobávanejšie zbrane... Keď prerokúvame tento zákon, majme na zreteli najmä to, že naše školstvo má vzdelávať a v harmonickej súčinnosti s rodinou a s konfesionálnymi spoločenstvami vychovávať k úcte voči ľudským a občianskym právam, k bohabojnosti, k racionálnemu národnému povedomiu, k láske k slovenčine, materinskému jazyku, k našej milej národnej histórii a kultúre, k oddanosti voči nášmu slovenskému štátu, opretému, dnes už chvála bohu, o demokratické hodnoty, o rešpektovanie blížnych, o rešpektovanie krás a dobra prírody, aj životného prostredia, o hospodársku slobodu... A nám všetkým v tejto snemovni prajem, aby nás pri rokovaní aj o tomto návrhu zákona, pán Boh pri zdravom rozume zachovať ráčil.“*

Koaličná poslankyňa Ľ. Mušková (ĽS – HZDS) svoje podporné stanovisko k prerokúvanému návrhu vyjadrila aj takto: *„Pozitívne hodnotím, že navrhovaná právna úprava vytvára legislatívny priestor na uskutočnenie reformných zmien vo výchove a vzdelávaní... Som rada, že súčasne bolo zapracované právo na výchovu a vzdelávanie v zmysle dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, o náboženskej výchove a vzdelávaní.“*

Zduté kozy a slovenské orlice

Slovník poslancov, najmä pri nedostatku argumentov, v dlhej diskusii zhrubol. Poslankyňa T. Rosová z SDKÚ – DS vo svojej faktickej poznámke o nedostatku času na prípravu reformy v školách okrem iného povedala: *„...spolu s vami sa pýtam, prečo teda ženieme učiteľov, dovolím si povedať ako zduté kozy k tomu, aby obetovali ďalšie prázdniny a aby sa naozaj snažili urobiť nemožné preto, lebo nie je možné zásadnú zmenu implementovať za dva mesiace.“*

Tejto nešťastnej formulácie sa okamžite chytili minister školstva a koaliční poslanci na nevyberavé osobné výpady proti T. Rosovej. *„Pani poslankyňa,“* reagoval minister J. Mikolaj, *„my sa tu snažíme naozaj o korektnú, serióznu diskusiu, aké zduté kozy? Prečo prirovnávate učiteľov k nejakým zdutým kozám? Skúste sa tak trošku správať tak akože vecne a veď v zákone takéto nejaké výrazy ani, nechápem.“*

V snahe zabodovať u učiteľov olej do ohňa politických prekáračiek prilial aj poslanec V. Švidroň (SNS) replikou: *„...to prirovnanie k zvieraťu, dúfam, že si to zapamätajú. Ich činnosť totiž skôr pripomína lásku a silu slovenskej orlice, ktorej záleží na rozlete mláďat. A sú ochotní preto robiť veľa, ale oni to vlastne majú v šuflíku a vo svojich hlavách“*.

T. Rosová si tieto obvinenia vyprosila, pretože: *„...nikoho som neprirovnávala ku zvieratám, ja som prirovnala ministerstvo k tomuto čo naháňa zduté kozy na pašu a nie učiteľov“*.

V závere všeobecnej rozpravy „priznal farbu“ aj sám predkladateľ – minister školstva J. Mikolaj a vyzradil možno aj to, čo nemal: *„...môj predseda vlády presadil a vo vláde bol zákon schválený, a preto sme aj tu. Takže treba kvitovať, že sa za školských zákon postavil.“* K štýlu a organizácii práce na tvorbe návrhu zákona poznamenal, že *„dva roky sa tvrdo pracuje a fakt sa tvrdo pracuje, to vám môžem otvorene povedať, že tak sa nikdy na ministerstve nepracovalo, ako sa teraz pracuje. Treba sa len prísť pozrieť, ako to vyzerá tam po večeroch, po nociach a zákon sa dopracoval.“* Právom si neodpustil odpovedať na spochybňovanie zástoja štátu: *„Pani poslankyňa Szögediová, že by mala byť komplexná reforma, obrat vo vzdelávaní, hovorila o zrušení monopolu štátu, no ale štát sa nesmie zbaviť zodpovednosti za vzdelávanie. Ukážte mi jeden štát na svete, kde sa štát zbavuje zodpovednosti za vzdelávanie*.“

V tomto bode vrelo súhlasíme s p. ministrom Mikolajom, že štát sa nesmie, ba nemá právo zbaviť sa zodpovednosti za výchovu a vzdelávanie v školách. Ale ak by pán minister chcel naozaj ukázať štát, ktorý sa zbavuje tejto zodpovednosti, tak mu ho radi ukážeme. Takýmto štátom je napr. aj Slovenská republika. SR ako štát sa zbavuje zodpovednosti, a to aj s výdatným pričinením ministra Mikolaja, za výchovu a vzdelávanie v školstve tým, že: 1. odovzdala zodpovednosť a hlavný vplyv na výchovu v školách cirkvám; 2. v prerokúvanom návrhu školského zákona absentuje cieľ výchovy detí a mladých ľudí v školách; 3. návrh školského zákona nevymedzuje pramene obsahu vzdelávania a vyučovania; 4. v návrhu školského zákona dáva v § 15 osobitné miesto výučbe náboženskej výchovy a náboženstva ako nástroja indoktrinácie celého školského systému; 5. bez potrebnej prípravy a experimentálneho overovania chce zveriť značnú časť tvorby obsahu vyučovania školám, hoci na to učitelia neboli a nie sú pripravovaní a pripravení.

Doc. Matej Beňo

Victor Hugo k návrhu školského zákona

Po potlačení robotníckych nepokojov v júni 1948 kĺzala Druhá republika počas prezidentovania Ľudovíta Napoleona Bonaparta do klerikálnej a policajnej reakcie. Victor Hugo, známy už ako básnik, bol zvolený do parlamentu ako konzervatívny poslanec, ale otvorene sa pridal k republikánom. 15. januára 1850 vystúpil na tribúnu a vyslovil sa proti Fallouxovmu návrhu školského zákona, ktorý mal vydať vzdelávanie do rúk cirkvi.

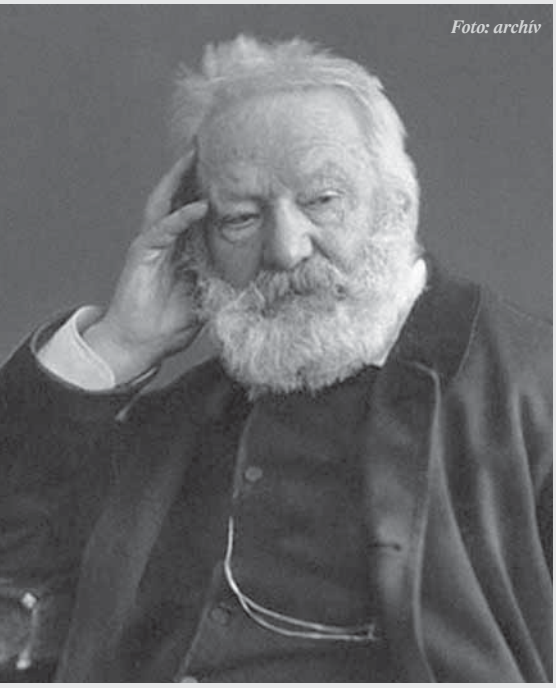
Foto: archív

Páni,

keď sa začína debata o tom, čo je pre osud národa najdôležitejšie, treba okamžite bez zaváhania pristúpiť ku koreňom problému. *(Prejavy záujmu.)*

Začnem tým, čo by som chcel, a potom poviem, čo nechcem.

Podľa môjho názoru sa dá cieľ – vzdelávanie – ťažko riešiť, lebo je v diaľke, ale treba k nemu smerovať a vyzerá takto. *(Hlasnejšie! Hlasnejšie!)*

Páni, každý problém má ideálne riešenie. Pre mňa je ideálnym riešením problému vzdelávania toto: vzdelávanie má byť bezplatné a povinné. *(Veľmi dobre! Výborne!)* Povinné na prvom stupni, bezplatné na všetkých stupňoch. *(Potlesk na ľavici.)* Povinné vzdelávanie na prvom stupni je právom dieťaťa *(Prejavy záujmu)* a nemýľte sa, je ešte posvätnejšie ako právo otca a súperí s právom štátu.

Opakujem sa, ale podľa môjho názoru je ideálne riešenie toto: bezplatné a povinné vzdelávania v takej miere, ako som naznačil. Ohromné verejné vzdelávanie, poskytované a riadené štátom, začínajúce dedinskou školou a postupujúce stupeň po stupni až po Collège de France, ba ešte vyššie, až po Institut de France. Brány vedy sa dokorán otvoria pre všetkých; všade, kde je kus poľa, kde je duch, nech je kniha. Nech nie je ani jedna obec bez školy, ani jedno mesto bez strednej školy, ani jedno regionálne stredisko bez fakulty. *(Predĺžené bravó.)* Rozsiahly celok, lepšie povedané, široká sieť intelektuálnych dielní, lýceí, gymnázií, vysokých škôl, katedier, knižníc, ktoré vyžarujú do celej krajiny, všade prebúdzajú schopnosti a rozvíjajú nadanie; jedným slovom, rebrík ľudských vedomostí, pevne riadený rukou štátu, spočívajúcou uprostred veľmi hlbokých a tajomných schopností, vedúc ich k svetlu. Nijaké riešenie na základe jednoduchej súvislosti: ale srdce národa v komunikácii s mozgom Francúzska. *(Ohromný potlesk.)*

Takto ja chápem verejné ľudové vzdelávanie. Páni, a k tomuto úžasnému bezplatnému školovaniu, vyžadujúcemu najrozličnejšie duchovné schopnosti, poskytovanému štátom, dávajúcemu všetkým zadarmo najlepších učiteľov a najlepšie metódy, model vedy a disciplíny, normálny, francúzsky, kresťanský a liberálny, ktorý by celkom iste pozdvihol náš národný génius na vrchol jeho intenzity, bez váhania pridávam slobodu vzdelávania, slobodu vzdelávania pre súkromných učiteľov, slobodu vzdelávania pre náboženské inštitúcie; úplnú slobodu vzdelávania, celú a absolútnu, no podriadenú všeobecným zákonom, ako všetky ostatné slobody; a nepotreboval by som dávať mu za dozorcu znepokojujúcu moc štátu, pretože by som mu dal ako protiváhu bezplatné vzdelávanie štátom. *(Bravó! Bravó!)*

• • • • • • • • • •

Vyhlasujem, že z tohto obmedzeného, ale praktického hľadiska súčasného stavu si prajem slobodu vzdelávania. Prajem si však dozor štátu; a pretože chcem, aby tento dozor bol účinný, prajem si, aby štát bol laický, čisto laický, výlučne laický... Ale ak smiem personifikovať štát v tejto delikátnej a ťažkej záležitosti dozoru, ktorá vyžaduje spoluprácu všetkých živých síl štátu, pripúšťam len ľudí, ktorí bezpochyby patria k najváženejším povolaniam, ale nemajú nijaké osobné záujmy, ani na základe svedomia, ani na základe politiky, a nerozchádzajú sa s národnou jednotou. *(Veľmi dobre!, na ľavici)* Tým chcem povedať, že napríklad do rady najvyššieho dozoru by som nepripustil ani biskupov, ani ich delegátov.

Som za to, aby sa zachovala a ak treba prehĺbila starodávna a prospešná odluka cirkvi od štátu, ktorú uskutočnila múdrosť našich otcov, a to v záujme cirkvi aj štátu. *(Potlesk.)*

Povedal som vám, čo by som chcel. Teraz vám poviem, čo nechcem: Nechcem zákon, ktorý sa vám navrhuje. Prečo? Páni, tento zákon je zbraň. Sama osebe zbraň neznamená nič; nebezpečnou ju urobí až ruka, ktorá sa jej zmocní. A čo je to za ruka, ktorá sa zmocní tohto zákona? V tom spočíva celý problém. *(Prejavy záujmu.)* Páni, je to ruka klerikálnej strany. *(Pravdu má!)*

Páni, bojím sa tej ruky; chcem zneškodniť zbraň, odmietam tento návrh. *(Veľmi dobre! Výborne!)*

• • • • • • • • • •

Vravia nám: vylučujete z dozornej rady štátu duchovenstvo; chcete zakázať náboženské vzdelávanie?... Ani zďaleka nechcem zakázať náboženské vzdelávanie, počujete ma? Podľa mňa je dnes potrebnejšie, ako kedy bolo. Čím viac človek rastie, tým viac má veriť. Čím viac sa približuje k Bohu, tým lepšie má Boha vidieť. *(Prejavy záujmu.)*...

Všetci, čo sme tu a nech sme ktokoľvek, zákonodarcovia ako biskupi, kňazi ako spisovatelia, máme za úlohu šíriť a všemožne podporovať sociálnu energiu na potláčanie a odstraňovanie biedy. *(Bravo!, na ľavici),* na zdvíhanie všetkých hláv smerom k nebu *(Bravo!, na pravici),* na zameranie všetkých duší, na obrátenie všetkých smerom na druhý svet, kde bude vládnuť spravodlivosť a kde dôjde k spravodlivej odplate. Povedzme to hlasne, že nikto nebude trpieť ani nespravodlivo, ani zbytočne. Smrť je vyrovnaním účtov. *(Veľmi dobre!, na pravici záujem.)*

Zákon materiálneho sveta je rovnováha; zákon morálneho sveta je spravodlivosť. Na konci všetkého je Boh. Nezabudnime to a učme to všetkých, že život by nemal dôstojnosť, nestál by za námahu, keby sme mali celkom zomrieť: čo uľahčuje ťažkú drinu, čo svätí prácu, čo človeka posilňuje a robí ho dobrým, múdrym, trpezlivým, láskavým, spravodlivým, naraz poníženým aj hrdým, hodným inteligencie, hodným slobody, to je mať stále vidinu lepšieho sveta, presvitajúcu cez temnoty tohto života. *(Živý súhlas.)*

Pokiaľ ide o mňa, keď už to náhoda urobila tak, že teraz ja hovorím ..., dovoľte mi povedať a vyhlásiť, ... že na tento lepší svet hlboko verím; je pre mňa oveľa reálnejší ako táto biedna chiméra, ktorú zažívame a voláme životom; stále ho mám pred očami; verím naň zo všetkých síl svojho presvedčenia, po mnohých bojoch, mnohých štúdiách a mnohých skúškach; je najvyššou istotou môjho rozumu a súčasne najvyššou útechou pre moju dušu. *(Hlboké chápanie.)*

Prajem si teda úplne vážne, pevne a vrelo náboženské vzdelávanie; prajem si však náboženské vzdelávanie cirkvi, nie náboženské vzdelávanie jednej strany. Prajem si, aby bolo vážne, a nie pretvárkou. *(Bravó! Bravó!)* Prajem si, aby malo za cieľ nebo, nie zem. *(Pohnutie.)* Nechcem, aby jedna kazateľnica nahradila druhú; nechcem miešať kňazov s profesormi. Ak s takýmto miešaním súhlasím, ako zákonodarca naň dozerám a nad seminármi a vzdelávacími rádmi

otváram pozorovateľne štátu, a trvám na tom, laického štátu, ktorý žiarli len na svoju veľkosť a jednotnosť.

Zo srdca si prajem deň, keď bude môcť byť vyhlásená úplná sloboda vzdelávania. Hneď vám však vravím, aké vzdelávanie v škole si prajem vo vnútri cirkvi a mimo cirkvi. Predovšetkým považujem za smiešny nezmysel prenechať v mene štátu kňazom úlohu kontrolovať vzdelávanie kňazmi. Prajem si, jedným slovom, opakujem, to, čo si priali naši otcovia: cirkev nech sa stará o svoje veci a štát o svoje. *(Veľmi dobre! Veľmi dobre!)*

• • • • • • • • •

Páni, ako som pred chvíľou naznačil, tento návrh je niečo viac, a to horšieho; ak chcete, je to zákon politický, je to zákon strategický. *(Mrmlanie.)* ... Obraciam sa na stranu, ktorá ak nie redigovala, tak aspoň inšpirovala tento návrh zákona, na túto vyhasnutú a súčasne horlivú stranu, na klerikálnu stranu. Neviem, či je vo vláde, neviem, či je v parlamente *(vzrušenie);* všade ju však cítim. *(Nový vzruch)* Má dobrý sluch, počuje ma. *(Smiech)* Obraciam sa teda na klerikálnu stranu a vravím jej: tento zákon je váš zákon.

Pozrite sa, poviem to úprimne, nedôverujem vám. Vzdelávať, to je budovať. *(Vzrušenie)* Nedôverujem tomu, čo budujete. *(Veľmi dobre! Veľmi dobre!)* Nechcem vám zveriť vzdelávanie mládeže, detského ducha, rozvoj nových inteligencií, ktoré sa otvárajú pre život, nové generácie, to je budúcnosť Francúzska. Nechcem vám zveriť budúcnosť Francúzska, pretože zveriť vám ju by znamenalo vydať vám ju. *(Pohnutie.)*...

Váš zákon má masku. *(Bravó!)*...

Ignác (z Loyoly, zakladateľ rádu jezuitov – pozn. prekl.) je nepriateľom Ježiša. *(Živý súhlas na ľavici.)* Vy nie ste veriaci, ste sektári náboženstva, ktorému nerozumiete. Ste režiséri svätosti. Nemiešajte cirkev do svojich záležitostí, do svojich kombinácií, do svojich stratégií, do svojich doktrín, do svojich chúťok. Nemenujte ju svojou matkou, robiac z nej svoju slúžku. *(Hlboké vzrušenie.)* Netrápte ju pod zámienkou, že ju učíte politiku. Predovšetkým – nestotožňujte ju so sebou. Viďte zlo, ktoré jej pôsobíte. Pán biskup z Langres vám to povedal. *(Smiech.)*

• • • • • • • • •

Hovoríte o náboženskej výchove! Viete vy, čo je ozajstná náboženská výchova, pred ktorou sa treba pokloniť, ktorú neslobodno vyrušiť? To je milosrdná sestra pri posteli umierajúceho. To je brat sústrasti vykupujúci otroka. To je Vincent de Paul privinujúci si na hruď nájdené dieťa. To je marseillský biskup medzi postihnutými morom. To je parížsky arcibiskup, s úsmevom prichádzajúci do toho strašného predmestia Saint-Antoine, so zdvihnutým krížom utišujúci občiansku vojnu a nestarajúci sa, že tam môže nájsť smrť, hlavné je, že prináša mier. *(Bravó!)*...

Ach, poznáme vás! Poznáme klerikálnu stranu! Je to stará strana a má veľké skúsenosti. *(Smiech.)* Ona stráži prístup k pravej viere. *(Smiech.)* To ona vynašla tie dva zázračné stavy pravdy, nevedomosť a omyl. Ona zakazuje vede a géniovi ísť ďalej ako učí misál, ona chce zavrieť myšlienku do dogmy. Proti jej vôli urobila inteligencia Európy všetok svoj pokrok. Jej dejiny sú vpísané do dejín ľudského pokroku, ale sú na jeho rube. *(Pohyb.)* Stavala sa proti všetkému. *(Smiech.)*...

Vy by ste chceli byť učiteľmi výchovy a vzdelávania. A niet básnika, niet spisovateľa, niet filozofa, niet mysliteľa, ktorého by ste prijali! Čo bolo kedy napísané, vymyslené, vysnívané, odvodené, vysvetlené, predstavené, géniami vynájdené, poklady civilizácie, storočné dedičstvá generácií, spoločné vlastníctvo inteligencií, to všetko predsa odmietate! Keby ste mali pred očami ľudský mozog otvorený na niektorej strane ako knihu, robili by ste v ňom škrty. *(Áno! Áno!)* – Priznajte sa! *(Dlhé vzrušenie.)* ...

Vašou vinou Taliansko, ktorého meno dnes nemôže žiaden mysliaci človek vysloviť bez nevýslovnej bolesti, Taliansko, táto matka géniov a národov, ktorá pokryla svet očarujúcimi zázrakmi poézie a umenia, Taliansko, ktoré naučilo ľudský rod čítať – toto Taliansko dnes nevie čítať! *(Veľký rozruch.)* ...

Španielsko, nádherne obohacované Španielsko, ktoré dostalo ešte od Rimanov svoju prvú kultúru, od Arabov druhú, od Prozreteľnosti napriek vám dokonca nový svet, Ameriku, toto Španielsko stratilo vašou vinou, v dôsledku vášho ohlupovania, ktorým je jarmo degradácie a zmenšovania *(Potlesk na ľavici.)*, šťavu moci prevzatú od Rimanov, aj génia umení, ktorého malo od Arabov, za čo všetko ďakovalo Bohu, a výmenou za všetko, čo vašou vinou stratilo, dostalo od vás inkvizíciu. *(Vzrušenie.)*... Inkvizíciu, ktorá upálila na hranici päť miliónov ľudí! *(Zapieranie na pravici.)* Čítajte dejiny!

• • • • • • • • •

Na koho sa hneváte? Poviem vám to: na ľudský rozum. Prečo? Pretože prináša deň. *(Áno! Áno! – Nie! Nie!)*

Chcete, aby som vám povedal, čo sa vám nepáči? Je to toto ohromné množstvo svetla slobody, ktoré vychádza z Francúzska z troch storočí, svetla, ktoré je dnes oslepujúcejšie, ako kedykoľvek bolo; svetla, ktoré robí francúzsky národ osvecujúcim, takže na tvárach všetkých národov sveta vidno jas Francúzska. *(Vzrušenie.)* A práve toto žiarenie Francúzska, toto svetlo slobody, priame, ale neprichádzajúce z Ríma, prichádzajúce od Boha, toto svetlo chcete uhasiť. *(Pravda je to!)* A my ho chceme zachovať! *(Áno! Áno! Bravó na ľavici.)*

Odmietam váš zákon. Odmietam ho, pretože konfiškuje základné vzdelávanie, pretože degraduje stredné vzdelávanie, pretože znižuje úroveň vedy, pretože zmenšuje môj národ. *(Vzrušenie.)*

Odmietam ho, pretože patrím medzi tých, ktorým to zovrie srdce a zapáli sa čelo zakaždým, keď sa Francúzsko z nejakej príčiny zmenší, či je to už územne, ako to bolo po dohodách z roku 1815, alebo intelektuálne, ako by to bolo na základe vášho zákona! *(Živý potlesk na ľavici.)*

• • • • • • • • •

Páni, povedal som, že klerikálna strana nás obsadzuje. Bojujem proti tomu a vo chvíli, keď táto strana kladie ruku na zákon, mám ako zákonodarca právo preskúmať tento zákon a preskúmať túto stranu. Nezabránite mi urobiť to! *(Veľmi dobre!)* ... S týmto systémom, s touto doktrínou a s touto históriou vyvolá klerikálna strana všade, kamkoľvek príde, revolúcie. *(Vzrušenie.)*

Ukázal som, čo robí zo strany, ktorá si dala názov katolícka, vážne verejné nebezpečenstvo. A tí, čo tak ako ja sa v mene štátov obávajú anarchických prevratov a zneváženia kňazov, volajú na poplach už pri pomyslení na to. *(Hlasy na pravici.)*

Neumlčíte ma. Krik a hluk prekrývajú síce môj hlas. Páni, hovorím k vám nie ako agitátor, ale ako čestný človek! *(Čujme! Čujme!)* Ale preboha, páni, že by som vám bol náhodou podozrivý?

Výkriky na pravici: Áno! Áno!

Victor Hugo: Čože? Ja že som vám podozrivý? To vravíte?

Výkriky na pravici: Áno! Áno! *(Nevysloviteľný zmätok. Časť pravice povstala a útočí na rečníka, stojaceho s nehybnou tvárou na tribúne.)*

Tak dobre, tento bod vyžaduje vysvetlenie. *(Ticho sa obnovilo.)* ... Myslím si, že si vypočujete vysvetlenie, ktoré ste sami vyvolali. Ach, teda ja som vám podozrivý! A z čoho? ... Ale vlani som bránil poriadok, keď mu hrozilo nebezpečenstvo, ako dnes bránim ohrozenú slobodu! ako by som zajtra bránil poriadok, keby sa nebezpečenstvo vracalo z tej strany. *(Vzruch.)* Ja že som vám podozrivý! Bol som vám podozrivý, keď som plnil svoj mandát parížskeho poslanca a zabránil som preliatiu krvi na júnových barikádach? *(Bravo na ľavici. Nové výkriky na pravici. Zmätok sa obnovuje.)* ...

Opierajúc sa o túto minulosť vyhlasujem svoje presvedčenie, že Francúzsko potrebuje poriadok, ale živý poriadok, ktorým je pokrok. Je to poriadok vznikajúci z normálneho, pokojného, prirodzeného rastu ľudu; vznikajúci z jeho činov a myšlienok pri plnom pôsobení národnej inteligencie. A to je úplný opak vášho zákona! *(Živý súhlas na ľavici.)*

Som z tých, čo prajú tomuto ušľachtilému národu slobodu, a nie útlak; pokračujúci rast, a nie umenšovanie; moc, a nie sluhovstvo; veľkosť, a nie ničotu! *(Bravo na ľavici.)* ... Chcete zastaviť Francúzsko! Chcete zatvrdiť ľudskú myseľ na kameň, zadusiť božskú pochodeň, zhmotniť ducha! *(Áno! Áno! – Nie! Nie!)* Či nevidíte znaky doby, v ktorej žijete? Potom ste vo svojom storočí cudzincami! *(Hlboké pohnutie.)* ...

Ó, vy sa chcete zastaviť a aj nás chcete zastaviť! Dobre! Opakujem vám s veľkou bolesťou, ja, ktorý nemám rád katastrofy a pády, varujem vás smrteľne vážne *(Smiech na pravici)*: ak nechcete pokrok, budete mať revolúcie! *(Hlasný poplach.)* Ľuďom, ktorí sú dosť šialení nato, aby povedali, že ľudstvo nepôjde dopredu, Boh odpovedá zemou, ktorá sa trasie. *(Dlhý potlesk ľavice.)*

Marc Schiappa (vyd.): 1905! Zákon o odluke cirkví a štátu. Éditions Syllepse, Paríž 2005, s. 49-58. Preložil Rastislav Škoda Krátené.

Mýtus o Kristovi

Funda, Otakar: Ježíš a mýtus o Kristu. Karolinum. Praha 2007

Mám rád knihy Otakara Fundu. Tento český teológ, ktorý bol dlhé roky v nemilosti komunistického režimu, postupne prešiel z pozície existenciálnej interpretácie kresťanskej viery na sekulárne štúdium kresťanstva ako kultúrneho javu. Dnes sa hlási k tzv. biologickému humanizmu (zakladajúcemu etiku na živote ako najvyššej hodnote), ktorý stavia nielen nad humanizmus kresťanský, ale aj sekulárny. Minulý rok vydal profesor Funda ďalšiu svoju pozoruhodnú knihu – *Ježíš a mýtus o Kristu* – v ktorej na báze dôslednej historicko-kritickej metódy rekonštruuje vznik kresťanstva ako sociálneho javu, pri ktorom nepočíta s nadprirodzenými zásahmi.

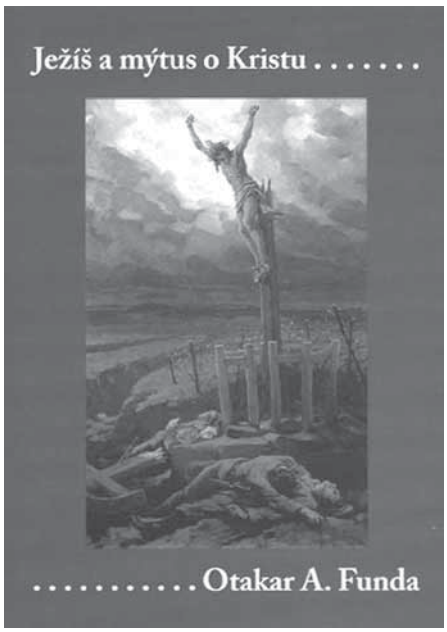

Vďaka tomu sa autorovi podaril výnimočný čin: na základe svojich hlbokých religionistických znalostí, dôsledným štúdiom dobových prameňov a bez povrchnej materialistickej vulgarizácie problému predkladá dôkazy o tom, ako došlo k vzniku kresťanskej viery, ktorá sa neodohrala nijakým Božím zjavením, ale ako dôsledok psychických procesov v mysliach Ježišových nasledovníkov. Funda nepodceňuje konštitutívnu silu mýtu o Kristovi a uvedomuje si, že na ňom vyrástla európska civilizácia. Na druhej strane upozorňuje, že Ježiš sa nikdy nevyhlásil za syna Boha, že legendy o jeho božskom pôvode a zmŕtvychvstaní pochádzajú z neskorších čias a že jeho pôvodné učenie je zakalené vrstvami rôznych reinterpretácií.

Sebapresahovanie človeka

Skutočná kresťanská viera nepochádza od Ježiša. Vytryskla z rozjatrených emócií jeho frustrovaných prívržencov, ktorí sa po jeho poprave rozpŕchli a potrebovali posilniť vlastnú psychiku archaickým mýtom (známym už zo starého Egypta a Asýrie) o vzkriesení božstva. Formulovaná výpoveď kresťanskej viery pochádza až od Pavla z Tarzu, ktorý Ježiša nikdy nevidel, nepočul jeho myšlienky, ale bol presvedčený, že túto tézu mu zjavil sám Boh. Funda upozorňuje, že najstaršími spismi Nového zákona sú Pavlove epištoly. Evanjeliá vznikli najskôr desať rokov po nich. Pritom autor upozorňuje, že príbeh o ukrižovaní je v evanjeliách doslova prešpikovaný citátmi známymi z textov gréckeho bájoslovia a helenistickej náboženskej literatúry.

Keď sa prví kresťania (ako ich pôvodne pejoratívne začali nazývať Rimania) zhromažďovali na bohoslužbu, schádzali sa s tým, že nasledujúci deň po sobote už nebude večera, že príde Ježiš ako Pán. Keď pri svitaní neprišiel, začali sláviť eucharistiu, aby si jeho príchod aspoň sprítomnili v akejsi mysterijnej náhrade. Tým, že sa prívrženci Ježišovho učenia, zdrvení jeho potupnou smrťou, pozdvihli k nádeji, presiahli od mýtu reality k mýtu nádeje, presiahli samých seba. Kristus je metafora, ktorou človek vyjadruje svoje sebapresahovanie. Funda sa domnieva, že ak by kresťanstvo chcelo mať v našom zúfalom svete ešte nejakú šancu, jestvuje len jediný spôsob: priznať, že je ľudským výtvorom, v ktorom človek presiahol samého seba tým, že sa vzopäl k nádeji lepšieho sveta. Pritom však autor nezabúda zdôrazniť, že osobne uprednostňuje triezvu racionalitu pred týmto pátosom sebapresahujúcej nádeje.

Radikálne zlo porazí len radikálna láska

Český religionista zároveň dáva kritickému čitateľovi užitočné rady, ako čítať novozákonné texty. Je to čítanie úsporného textu, v ktorom niet prebytočných slov. Každé slovo tu má svoj dôvod a svoj zámer. Pri čítaní si teda treba všímať a mať na zreteli nielen to, čo je v texte skutočne povedané, ale najmä to, čo v texte povedané nie je. Evanjeliá nie sú kronikárske záznamy – túto chybu pri ich interpretácii často robia tak náboženskí fanatici, ako aj ateisti. Zámerom autorov evanjelií nebolo zachovať historickú pamäť na Ježiša, jeho život a dielo, ale zvestovať ho ako Krista, ako spasiteľa. Keď písali tieto texty, mali pocit, že k nim Ježiš prehovára. Preto je takmer nemožné odlíšiť, ktorý výrok v evanjeliách je skutočne Ježišov či aspoň jeho parafrázou a ktorý je vytvorený výlučne na základe viery prvotných kresťanov.

Funda poukazuje na to, že tým, ako Ježiš suverénne interpretuje Starý zákon, vystupuje skôr ako kritický teológ, ktorý legitimizuje svoje názory. Nezakladá nové náboženstvo, ale volá po hlbokej premene vzťahu s Bohom, ktorý pre neho znamená viac než kult a rituál. Nejde mu o plnenie formálnych predpisov – tie nepovažuje vždy za záväzné – ale o intenzívnejšie napĺňanie lásky a spravodlivosti. Ježiš je presvedčený, že príčinou biedy Židov nie je rímska okupácia Palestíny, ale radikálne zlo, ktoré má človeka v moci. Zvíťaziť nad radikálnym zlom však môže iba radikálna láska, ktorá obetuje všetky podmienky, všetky nároky na zadosťučinenie, vydáva sa až do krajností, miluje a odpúšťa bezvýhradne. Len táto láska má moc urobiť človeka novým človekom. Práve toto je to neslýchane nové, to radikálne prevratné, to najvlastnejšie špecifikum vystúpenia, života, kázania a činov Ježiša z Nazaretu. Práve táto rýdza filozofia bez následných náboženských mýtov je nesmrteľným odkazom tohto geniálneho učiteľa.

Profesor Funda ďalej exaktne dokazuje pôvod najznámejších kresťanských mýtov (napríklad poukazom na dionýzovský kult), ale berie vážne, že Ježiš pomáhal chorým podľa vzoru rôznych liečiteľov. Za pôvodný a najautentickejší rys Ježišovho vystúpenia považuje jeho výroky o neodplácaní zla zlom a o láske k nepriateľom. V jeho chápaní skutočne zvíťaziť nad zlom znamená nielen zlo obmedziť, ale zlo vykoreniť. Túto moc má jedine odpúšťajúca láska. Konflikty s nepriateľmi síce môžu upravovať rôzne právne nariadenia, ale k skutočnému prekonaniu týchto konfliktov môže dôjsť až tam, kde sa

radikálne premení ten, kto zlo pácha. K tomu, aby sa premenil, ho neprivedie žiadne právne opatrenie, ale šokujúce stretnutie s láskou, ktorá zastaví schému „dostaneš, čo si zaslúžiš“, ktorá krivdu nevracia. Nenechajme sa teraz vtiahnuť do moderných debát o tom, či je takéto riešenie vôbec možné. U Ježiša treba túto výzvu čítať nie ako návod na riešenie politických konfliktov, ale ako víziu nového veku lásky a spravodlivosti, znamením ktorého je milovanie nepriateľov.

Za pôvodný a najautentickejší rys Ježišovho vystúpenia Funda považuje jeho výroky o neodplácaní zla zlom a o láske k nepriateľom.

Návrat k humanistickej etike mravných požiadaviek

Z podrobného porovnávania textov Otakar Funda vyvodil záver, že tradície o prázdnom hrobe a tradície o zjaveniach vzkrieseného sú od začiatku rozmanité. Nezachytávajú teda autentický historický zápis, ale rôzne varianty odlišného svedectva či vyznania ranokresťanskej viery. Tieto vyznania a svedectvá vznikali na rôznych miestach a v rôznych komunitách – preto sa tak líšia. No na tom, že Kristus je vzkrieseným Bohom, trval až Pavol z Tarzu, ktorý vehementne argumentoval v prospech tézy, že na Ježišovom zmŕtvychvstaní stojí a padá kresťanská viera. Význam tohto muža pre zrod nového náboženstva je kľúčový. Profesora Fundu však zaujala jedna z najväčších záhad dejín raného kresťanstva – skutočnosť, že už dvadsať rokov po Ježišovej poprave sa dostala kresťanská zvesť do Ríma. Vysvetľuje to tým, že Pavol nebol jediným priekopníkom svetových rozmerov, nebol jediným misionárom národov. Ďalším by mohol byť Ježišov brat Jakub. Po ukrižovaní nazaretského učiteľa ašpiroval na vedúcu autoritu v kresťanskom hnutí, zasahoval do jeho misijnej činnosti a v neposlednom rade podvracal Pavlovu úlohu v Galatii. Jakub navyše (na rozdiel od Pavla) chápal svojho brata ako človeka povereného zvláštnym poslaním. Po Jakubovej poprave (ako to vyplýva z apokryfných evanjelií) sa stal nositeľom a šíriteľom tejto humanistickej interpretácie Tomáš. Tomášovi prívrženci sa nepresadili na Západe, ale mali rozsiahly vplyv od Perzie až po Indiu.

Pre nás je táto opozícia voči Pavlovej teológii kríža a vzkriesenia nesmierne dôležitá. Predstavuje totiž návrat k humanistickej etike mravných požiadaviek. Človeka nespasí milosť. Ježišov kríž bola obyčajná poprava, nie Boží čin. Človeka dokáže spasiť len plnenie mravných požiadaviek. Konflikt medzi Jakubom a Pavlom je predohrou všetkých konfliktov humanizmu a evanjelií. Humanizmus stavia na človeku, na jeho ušľachtilosti, kladie na človeka nároky, a to dokonca i náboženský humanizmus, v ktorom tieto nároky kladie na človeka Boh. Evanjelium, na rozdiel od humanizmu, je radostná zvesť, že človek je zachránený Božou odpúšťajúcou láskou z milosti. Človeka vraj nezachráni jeho ušľachtilosť, jeho dobrota, jeho humanizmus. Nech by človek robil čokoľvek, ideály humanizmu nikdy nedosiahne. Človeka zachráni iba evanjelium, zvesť o Božej láske. Potom už nepotrebuje sledovať mravné zákony. To je princíp Pavlovho myslenia, na ktoré nadväzuje tak Augustín, ako aj Luther. Preto treba pochopiť, že viera nie je náuka ani postoj, ale nová podoba a poloha životnej existencie, keď už človek nežije zo svojej ušľachtilosti, zo svojho humanizmu, ale je bytostne premenený zvesťou o Božej milosti. Etika v takomto chápaní prestáva byť humanitným programom, ktorý má človek plniť, ale vďačnou odpoveďou darovanou milosťou k láske premenenej existencie, z ktorej smie človek žiť. A tak konflikt medzi dvoma radikálne odlišnými koncepciami kresťanského učenia, medzi jeho impozantnými velikánmi, Pavlom a Jakubom, je dodnes živým sporom o Ježiša.

Fundov ateistický humanizmus

Azda najzaujímavejšou a najdôležitejšou je záverečná časť knihy. V nej profesor Funda vysvetľuje svoju ateistickú humanistickú pozíciu. Človek je podľa neho vzťahujúca sa bytosť. Vzťahuje sa k svetu, k ľuďom, k svojim predkom. Vzťahy sú pre neho spôsob, ako sa z anonymného, bezmenného a ľahostajného stáva významné, jedinečné a vzácne – to, na čom mu záleží. Vzťahmi vykupuje človek svoje pôsobenie na tomto svete do autenticity ľudského bytia. Hoci je etika možná i bez náboženstva (a humanisti veria, že je dokonca aj autentickejšia) – ako hovoril T. G. Masaryk – náboženstvo etiku posväcuje, dáva jej rozmer nediskutovateľného nároku. Ani vyprofilovaný ateista (ak nie je primitív) nepopiera, že potreba vzťahovať sa, klásť si bytostné otázky, takmer nábožne sa stíšiť pred skutočnosťou a zmĺknuť v pokore pred velebnosťou bytia, prežiť svoju vlastnú ohraničenosť a ničotnosť, vzťahovať sa k situácii, ktorá sa stala mravnou výzvou, je bytostným prejavom ľudskosti. Napriek tomu a práve preto si profesor Funda myslí, že klasická éra kresťanstva sa končí a že argumentovať v prípade etiky náboženstvom je nečestný skrat. Zároveň si však myslí, že rovnako sa končí aj éra mechanistického ateizmu. Inými slovami, náboženstvo v zmysle ontologického posvätna nevymizne, Boh však pri formulácii etiky bude zohrávať čoraz menšiu úlohu. Napokon, o to isté sa pokúšal už Sokrates. Zrušil bohov, ako v nich verila aténska obec, a interpretoval symbol božstva ako kategóriu všeobecného nároku presahujúceho človeka.

Profesor Funda si myslí, že klasická éra kresťanstva sa končí a že argumentovať v prípade etiky náboženstvom je nečestný skrat.

Ako filozof a kritický religionista profesor Funda pripomína, že ak niekto prichádza s ontologicky koncipovaným tvrdením, že Boh existuje, potom dokazovať svoje tvrdenie je povinný ten, kto s ním prichádza, nie ten, kto ho ako neverifikované neprijíma. Iba v prípade, že veriaci nepredkladá svoje vyznanie viery ako tvrdenie, ale ako básnickú existenciálnu výpoveď, zostáva jeho vyznanie jeho presvedčením, s ktorým nemá význam viesť polemiku. Na druhej strane to, že každá slušná veda vie o tom, čo nevieme, a má vo svojom slovníku miesto pre tajomstvo, neznamená ani v najmenšom, že by sa na tom, čo nepoznáme a možno ani nebudeme poznať, mohla obhajovať náboženská viera. Je to potom už len otázka osobného existenciálneho, psychického rozhodnutia.

Život je ustavičné riešenie problémov

Mýtus rozpráva bez toho, aby rozlišoval medzi faktami a významami. Mýtus nechce byť analyzovaný, ale prežívaný. Humanista ako Otakar Funda však pristupuje k skutočnosti s vedomím, že život je ustavičné riešenie problémov bez happyendu. Uniesť to a nezblázniť sa, ani to nevzdať – o tom je skutočná ľudskosť. Vykúpenie je ilúzia. Nie je žiadne vykúpenie, je len triezve, vecné, racionálne kritické, zodpovedné a sústavné riešenie vždy nových problémov. Mýtus o Kristovi je jedna z najkrajších ľudských ilúzií. Môže byť však aj nebezpečná – ak vo svojom sekularizovanom variante začne inšpirovať šialených politických vodcov k predstave, že jedinou spasiteľskou akciou, revolúciou, je možné zmeniť svet, vyriešiť všetky problémy a nastoliť konečný vek spásy.

Profesor Funda nezakladá etiku na nejakom mravnom nároku mimo nás, ale na jednoduchom fakte, že hodnotou je sama skutočnosť. A spolu s K. R. Popperom pripomína, aby sme sa nikdy nedali vtiahnuť do sporu o slová a ich významy, ale len do sporu o problémy. Hodnota života nie je závislá od nášho mravného vedomia, ani od nášho pochopenia mravnosti. Hodnota života je v živote samom a nepotrebuje byť nikým a ničím zdôvodňovaná. Preto Otakar Funda zakladá etiku na úcte k životu ako hodnote mimo akejkoľvek ďalšej definície. Vesmír tu nie je kvôli nám, ale my sme tu preto, aby sme čítali v racionalite poriadku vesmíru a aplikovali ju na racionálne riešenia svojich ustavične otvorených problémov. Ani tá najušľachtilejšia ľudská idea nikoho neoprávňuje, aby v jej mene zbavil niekoho života. Nepotrebujeme mesiášov posadnutých víziou nastolenia neba. Potrebujeme prostú úctu k životu a návrat ku kritickej racionalite ako najstabilnejšie piliere etiky svetového spoločenstva.

Eduard Chmelár

Boj o myslenie detí (2)

V prvom tohtoročnom čísle nášho časopisu sme čitateľom dali možnosť nahliadnuť do obsahu knihy anglického filozofa Stephena Lawa *Boj o myslenie detí (The War for Children´s Minds)*, ktorá vyšla vo Vydavateľstve Routledge v Londýne a v New Yorku v r. 2006. V tomto čísle pokračujeme v sprístupňovaní obsahu tohto zaujímavého diela.

Pohľad na osvietenstvo, ako ho charakterizoval Kant, je čoraz viac podozrievavý a zvyšujúca sa podozrievavosť prebúdza jeho *moderných kritikov*. Tí tvrdia, že úspech kantovského osvietenstva na Západe mal za následok podmínovanie vonkajšej morálnej autority a jej náhradu morálnou autonómiou jednotlivca. Prejavilo sa to kolapsom morálky so všetkými súvisiacimi antisociálnymi dôsledkami, ktoré dnes vidíme okolo seba. Konkrétne išlo o zvýšenie počtu priestupkov a zločinov, sexuálnu nezodpovednosť, rast počtu rodín s jedným rodičom, nenásytnú spotrebu i individualistickú kultúru. Podľa názoru niektorých sociálnych odborníkov je dnes priamymi dôsledkami Kantovej vízie osvietenstva ohrozená celá štruktúra západnej civilizácie. Známy britský novinár Phillips už v r. 1998 napísal: „Veľkým paradoxom osvietenstva bolo to, že oslobodilo ľudské myslenie, aby rozvíjalo civilizáciu, no tým zároveň pod ňou podpálilo rozbušku."

Aj Jonathan Sacks, hlavný rabín Veľkej Británie, je jeden z tých, čo veria, že osvietenstvo, a osobitne Kantovo osvietenstvo, je hlavnou príčinou mnohých sociálnych problémov dneška. V tejto súvislosti napísal: „Podľa Kanta ... robiť niečo tak, ako to robia druhí, robiť niečo na základe obyčaje alebo božieho príkazu, znamená podrobiť sa vonkajšej autorite v oblasti, ktorá je naša vlastná, kde rozhodujeme o svojich voľbách. Podľa Kantovej definície je morálna bytosť autonómna; je to osobnosť, ktorá neprijíma inú autoritu ako seba samú. Okolo roku 1960 sa to začalo považovať za výchovnú dogmu. Úlohou výchovy nie je odovzdávanie tradícií, ale zvyšovanie uvedomenosti o možnostiach výberu..."

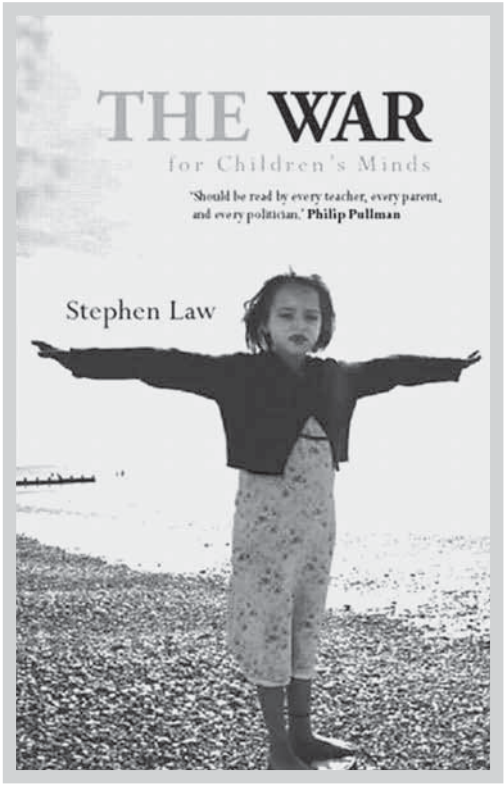

Sacks nesúhlasí s Kantovým zdôrazňovaním individuálnej morálnej autonómie. Tvrdí, že keď sme v školách a univerzitách po prvý raz spomenuli Kantovu myšlienku, že každý jednotlivec je morálne autonómny, zasadili sme semená našej dnešnej morálnej biedy. Príčinu našej biedy vidí teda v tom, že redukujeme morálku na osobnú „prednosť" či „voľbu". Náprava je podľa Sacksa možná len v návrate k dávnej náboženskej autorite a tradícii.

V Sacksových spisoch sa dá nájsť aj iný obľúbený nápev, že súčasná spoločnosť je nebezpečne rozdrobená a individualistická. Povzbudzovať jednotlivcov, aby mysleli nezávisle, je v podstate dobrá vec. No výsledkom šírenia Kantovej myšlienky, že morálna bytosť je, ako to Sacks formuluje, „autonómna bytosť, ktorá ako taká neuznáva inú autoritu ako seba samu", je atomizovaná spoločnosť voľne sa vznášajúcich jedincov. Keď raz stratíme kotvu, upevnenú v jednej z veľkých spoločných náboženských tradícií, ostaneme morálne na mori bez schopnosti rozoznať dobré od zlého na inom základe, ako sú naše city. Nevyhnutným výsledkom je morálny chaos. Treba sa nám vrátiť k tým náboženským tradíciám a autoritám, ktoré nás kedysi splietali do morálnych komunít a poskytovali nám morálny kompas.

Sťažnosti na morálnu chorľavosť pána hlavného rabína sa zvyčajne vzťahujú najmä na ľavicovo orientovaných liberálov. No Sacks si je vedomý, že toto kultúrne hnutie nenapáda len tých, čo sú politicky naľavo od stredu. Pravicové nadšenie pre sebecký (finančný) individualizmus je zodpovedné aj za spoločenské zlo. Individualistická mentalita podľa hesla „chamtivosť je dobrá" z čias okolo roku 1980 sa považuje za ďalšie dedičstvo naliehania osvietenstva na potrebu osobnej autonómie.

Osvietenstvo malo vždy svojich kritikov a to, čo mu vytýka Sacks, nie je nič nové. Tieto kritiky sa však najnovšie začínajú brať vážne a začínajú ovplyvňovať politiku. Nadšenie britskej vlády pre náboženské školy je jedným z prejavov tohto trendu.

• • • • • • • • •

Niektorí protiosvietenskí myslitelia idú oveľa ďalej. Hlásajú, že Západ je v súčasnosti v plnom „kultúrnom boji" na jednej strane medzi liberálnymi obrancami Kantovej vízie osvietenskej spoločnosti morálne autonómnych jednotlivcov, a na druhej strane tými, čo si prajú návrat k mravnej výchove, založenej na tradičnej judeo-kresťanskej autorite a jej hodnotách. Niektorí z týchto teoretikov kultúrnej vojny nás varujú, že sa nachádzame na okraji katastrofy. Píšu knihy s poplašnými názvami ako *Pri pohľade do priepasti* (*On Looking into the Abyss,* Himmelfarb 1994) a *Smrť morálneho dobra a zla* (*The Death of Right and Wrong*, Bruce 2003). Ak sa urýchlene nepodnikne nič na rehabilitáciu tradičných (t. j. náboženských) zdrojov morálnej autority, premení sa Západ na morálnu púšť. Na čele frontovej línie tejto kultúrnej vojny sa nachádza, samozrejme, mravná a náboženská výchova. Pritom teoretici spomenutej kultúrnej vojny vidia svoju vojnu predovšetkým ako boj o myslenie detí.

Voči osvietenstvu je kritický aj islam. Nie sú to teda len západniari, čo nás nútia k návratu smerom k náboženskej tradícii a k autoritám. Varovania pred mravnou skazenosťou je jasne počuť aj od tých, ktorí nie sú zo Západu. Diagnóza „na vine je osvietenstvo" je osobitne populárna aj v islamskom svete.

Na rozdiel od Západu islam nikdy na svojom území neskúsil plne rozvinuté osvietenstvo. To však neznamená, že nemal osvietenských mysliteľov a že sa mu nepriznáva jeho prínos pre západné osvietenstvo. No moslimské štáty sú stále zväčša pod vládou náboženskej moci. Kantovská idea, že jednotlivec má myslieť nezávisle a vyslovovať vlastné morálne súdy, sa prakticky nikde nepripúšťa. Pochybnosti o náboženskej viere sa neodporúčajú, ba prísne sa od nich odrádza. Dokonca sa

len zriedkakedy pripúšťajú, a to aj v akademickom prostredí. Zrieknuť sa islamskej viery, v ktorej bol niekto vychovaný, je na mnohých miestach životu nebezpečné. V Saudskej Arábii, Katare, Jemene, Iráne, Sudáne, Pakistane a Mauretánii môžu byť tí, ktorých nezávislé myslenie priviedlo k verejnému zrieknutiu sa moslimskej viery, odsúdení na trest smrti.

Aj v zdanlivo sekulárnych moslimských štátoch je sila náboženskej moci umlčať nesúhlasiacich jednotlivcov ohromná. Autor knihy spomína, že istá jeho kolegyňa z humanitnej vednej oblasti na univerzite v jednom nie teokratickom arabskom štáte ho informovala, že by zaručene zakúsila cenzúru a možno aj stratila zamestnanie, keby sa pokúsila organizovať konferenciu, na ktorej by sa otvorene kritizovali náboženské myšlienky.

Napriek tomu považujú mnohí moslimovia tieto obmedzenia slobody myslenia a prejavu za dobrú vec. Ospravedlňujú ich poukázaním na morálnu chorľavosť Západu. Vravia: „Vidíte? To máte z toho, lebo dovolíte ľuďom, aby sa k náboženskej moci obrátili chrbtom."

• • • • • • • • •

Kým niektorí odborníci na riešenie sociálnych otázok a ľudia z akademického prostredia obžalúvajú za morálny úpadok Západu osvietenstvo, v predstavách verejnej mienky *sú za to zodpovedné 60. roky* (20. storočia). Vtedy sa Kantovo hodnotenie osvietenstva spochybnením autority a samostatným myslením dostávalo stále výraznejšie na pretras. A boli to práve myšlienky z tých rokov, ktoré teraz mnohí obviňujú z našej súčasnej morálnej skazy.

Ako príklad S. Law cituje amerického neokonzervatívca D'Souzu, ktorý poukázal na to, čo bolo v šesťdesiatych rokoch z konzervatívneho hľadiska zlé: „Pred šesťdesiatymi rokmi väčšina Američanov verila na univerzálny morálny svetový poriadok, ktorý existoval mimo nás a kládol na nás požiadavky. Našou povinnosťou bolo prispôsobiť sa tomuto mravnému poriadku. Predošlé generácie, až po tú „najväčšiu generáciu", generáciu druhej svetovej vojny, považovali tento morálny poriadok a jeho príkazy za zaručené... Ale od začiatku šesťdesiatych rokov sa objavili viaceré zoskupenia – protivojnové hnutie, feministické hnutie, hnutie gejov atď., ktoré napádali náš morálny konsenzus ako úzkoprsý a utlačovateľský. Bojovali za novú etiku, ktorá sa mala zakladať nie na vonkajšej autorite, ale na svojbytnosti vlastného vnútra."

Z myslenia šesťdesiatych rokov konzervatívci typu D'Souzu zásadne odmietajú predovšetkým toto vyzdvihovanie Kantovho ideálu osvietenstva – viesť jednotlivcov k preverovaniu vonkajších autorít a učiť ich myslieť a súdiť autonómne.

Konzervatívci vždy útočili na šesťdesiate roky, ale dnes varovne dvíhajú prst nielen konzervatívci. Neprejde týždeň, aby nejaký politický expert neobvinil z údajného morálneho úpadku na Západe antiautoritatívne postoje hipisákov a liberálov v šesťdesiatych rokoch.

• • • • • • • • •

Inou ilustráciou tohto všeobecného posunu postojov proti osvietenstvu je neobyčajný *rozmach hnutia kreacionistov mladej zeme (Young-Earth Creationism) v USA*, ktorí hlásajú, že autorita Biblie platí nielen v morálnych otázkach, ale aj vo vedeckej diskusii. Genezis uvádza, že Boh stvoril svet a všetko živé v priebehu šiestich dní a kreacionisti mladej zeme v to neochvejne veria, a to aj napriek zdrvujúcim vedeckým dôkazom o opaku. Veria tiež, že vesmír nemá miliardy rokov, ale bol stvorený niekedy v priebehu posledných 10 000 rokov (pravdepodobne asi pred 6 000 rokmi).

Pred päťdesiatimi rokmi boli kreacionisti mladej zeme nepatrným hlúčikom bezvýznamných bigotných nadšencov. Výsledky prieskumov verejnej mienky svedčia o tom, že dnes tvoria značnú časť americkej verejnosti. Ukazuje sa, že možno aj viac ako tretina Američanov v otázke veku vesmíru a vzniku života na Zemi prijíma autoritatívne údaje Biblie. Z uvedeného vidieť, že už to nie sú len otázky morálky, na ktoré dáva absolútne autoritatívne odpovede Biblia. Za rovnako autoritatívnu sa Biblia považuje aj v otázkach vedy.

Kreacionizmus mladej zeme sa netýka iba málo vzdelaných, ale priťahuje aj mnohých akademicky vzdelaných ľudí. Jeden univerzitný učiteľ z Tennessee nedávno podrobil analýze názory svojich študentov a uzatvára, že vedci ako on musia „znovu vybojovávať bitky osvietenstva. Stredoveké predstavy, ktoré veda už pred tromi či štyrmi storočiami vyvrátila a zdali sa mŕtve ako skala, dnes sebou nielen šklbú, ale sú živé a v našich školách a univerzitách sa im dobre darí".

Tieto stredoveké predstavy zapúšťajú korene aj mimo USA. Nedávno, spomína S. Law, som mal prednášku o počiatkoch vesmíru pre 12-14-ročných študentov v jednej londýnskej všeobecnovzdelávacej strednej škole. Poslucháči sa mi zdali čudne odmietaví. Keď som sa pýtal na príčinu, odpovedali mi, že jednoducho neveria tomu, čo im tu hovorím o veľkom tresku. Ukázalo sa, že takmer dve tretiny z nich boli presvedčení, že biblický opis stvorenia treba brať doslovne. Tieto deti z južného predmestia Londýna skutočne verili, že pred pár tisíc rokmi Adam a Eva sa prechádzali po raji medzi dinosaurami. Odkiaľ sa vzali také bizarné myšlienky? Z miestnej evanjelikálnej cirkvi, ktorá má živé vzťahy k USA.

Na základe amerického evanjelikalizmu, doslovne vykladajúceho Bibliu, sa kreacionizmus mladej zeme šíri po celej zemeguli. Najmä Rusko a štáty východnej Európy sú predmetom záujmu náboženských fundamentalistov, ktorí tu po páde komunizmu vidia nové možnosti svojej globálnej „kultúrnej vojny". V roku 2004 srbská ministerka školstva Liljana Čoličová odstránila (hoci len dočasne) učenie o evolúcii z učebných osnov štátnych škôl a nahradila ho výkladom kreacionizmu mladej zeme.

Pre istotu musíme dodať, že sa to netýka len amerických škôl alebo škôl vo Veľkej Británii. Uvedené predstavy v súčasnosti kriesia aj v niektorých slovenských, najmä cirkevných školách. Našim súčasným slovensko-národným „hrdinským" bojovníkom proti osvietenstvu je úradujúci minister školstva J. Mikolaj, ktorý do návrhu školského zákona vložil § 15 o vyučovaní povinne voliteľnej náboženskej výchovy (pozn. M.B.).

Nie každý oponent Kantovej vízie osvietenstva je náboženský fanatik. Niektorí sú len mierne kritickí. Svoju rezistenciu voči osvietenstvu a svoj zápal pre tradíciu a autoritu formulujú odbornými a primeranými výrazmi. Vravia: „Isteže, ľudia majú myslieť sami za seba!" Ale potom z obavy, že to môže mať za následok morálnu katastrofu, rýchlo dodajú: „... ale nie veľmi skoro. Ale nie o všetkom. Nechajte nejaké miesto aj pre autoritu a tradíciu!"

Autor knihy prezentuje názor, že niet rozumných dôvodov na odmietnutie zásady, že najmä na morálnu voľbu treba jednotlivcov vychovávať tak, aby mysleli a všetko preverovali kriticky a nezávisle; aby sa neobracali viac-menej nekriticky na vonkajšiu autoritu. Zastáva, ako sám uvádza, v poslednej dobe nemoderný názor, že v prístupe k mravnej výchove máme byť veľmi liberálni. Globálna bitka o osvietenstvo, ako ju charakterizoval Kant, má nielen historický význam, ale je stále živá a stále prebieha. Prežívame čas, keď každý, kto verí na osvietenstvo, musí povstať a pridať sa k jeho obrancom.

• • • • • • • • •

Ako obranca osvietenstva a kultivovaný filozof púšťa sa S. Law do svojej obrany hneď v 2. kapitole, ktorú nadpísal **Liberálny s veľkým L.** Hneď v jej úvode nastoľuje problém *slobody konania*. Kladie otázku, v čom sa odlišuje pojem „liberálny" od pojmu „autoritatívny"?

Môžu deti a mladí ľudia mať slobodu *robiť*, čo chcú? Samozrejme, že nie. Okrem pár komunít hipisákov si nikto nemyslí, že deti, a v tomto prípade aj dospelí, by mali mať úplnú slobodu konania. Každý uznáva, že musia existovať najmenej *určité* pravidlá. Liberálov a autoritárov odlišuje napr. to, do akej miery majú byť tieto pravidlá reštriktívne a ako prísne sa má vyžadovať ich dodržiavanie. Mnohí ľudia sú toho názoru, že najmä v posledných 50 rokoch sme sa na škále správania posunuli príliš ďaleko k jej liberálnemu koncu. Stali sme sa príliš zhovievavými. Prišiel čas vyvážiť situáciu a vrátiť sa smerom k autoritatívnemu koncu škály. Možno je v tom kus pravdy.

Pokračovanie v budúcom čísle

Preložil Rastislav Škoda, výber a odborná redakcia Matej Beňo

François Marie Voltaire – patriarcha osvietenstva

Celé kultúrne svetové spoločenstvo si tohto roku pripomenie 230. výročie úmrtia osobnosti celosvetového významu François Marie Voltaira, filozofa, básnika, spisovateľa, dramatika, historika, popularizátora pokrokových prírodných poznatkov, osvietenca a humanistu. Jeho meno sa navždy zapísalo do histórie nielen francúzskej, ale aj svetovej kultúry ako jedného z najväčších predstaviteľov jeho progresívnej línie.

Narodenie François Marie Aroueta (21. novembra 1694) a prvé roky pôsobenia spadajú do obdobia, keď francúzsky absolutizmus v dobe Ľudovíta XIV., „kráľa slnka“, bol v zenite sily a svojrázneho lesku. Na konci panovania tohto kráľa sa však už začína postupný, pomalý úpadok feudálno-absolutistickej moci vo Francúzsku. Zároveň sa začína rozvoj manufaktúrnej výroby a nástojčivo si vydobýja zlepšenie svojho postavenia a miesto v spoločnosti rodiaca sa buržoázia – tretí stav. Jej patrila budúcnosť.

Viera v rozum

Pokročil aj proces rozkladu feudálno-klerikálnej ideológie. Nastupuje epocha osvietenstva, ktorá nadväzuje na rozvoj vedeckého myslenia v predchádzajúcom storočí, na renesanciu a reformáciu, na hnutie za oslobodenie od stredovekého názoru na svet.

Osvietenstvo bolo celoeurópskym javom. Vo Francúzsku dosiahlo svoj vrchol v 18. storočí ako politická ideológia a aj v ďalších krajinách sa šírilo ako radikálne politické idey. Osvietenci sa stali hovorcami dobových politických potrieb. Zdôraznili myšlienky slobody proti despotizmu, prirodzenej rovnosti proti stavovstvu, demokracie proti aristokratizmu, znášanlivosti proti fanatizmu. Spoločným rysom vtedajších filozofov, ktorých spájala viera v rozum, schopnosti empirického skúmania a vedeckého bádania, bolo ich proticirkevné zameranie.

Inšpirátorom a jedným z vodcov osvietenského hnutia vo Francúzsku v 18. storočí bol F. M. Voltaire, ktorého spolu s Ch. Montesquieum právom nazývali „patriarchami“ osvietenstva. Osvietenskú ideológiu vytvoril proces úpadku absolutistickej monarchie a úloha jej prekonania.

Prenasledovaný a väznený

Mladý Voltaire dostal skvelú výchovu v jezuitskom kolégiu Ľudovíta Veľkého, ktoré v tom čase patrilo medzi najlepšie v krajine a študovali tam synovia z najvýznamnejších francúzskych rodín. Počas siedmich rokov pobytu v kolégiu prejavil básnické nadanie a patril medzi najlepších žiakov. Proti želaniu svojho otca, ktorý chcel mať z neho právnika, nastúpil na vtedy neistú dráhu básnika, spisovateľa a filozofa. Za svoje literárne práce mal však v živote neraz nepríjemnosti.

V roku 1717 ho obvinili, že napísal satiru na regenta a bez súdu ho poslali do väzenia. V Bastile strávil mladý, 23-ročný básnik jedenásť mesiacov. Tu prijal meno Voltaire, pod ktorým ho pozná celý kultúrny svet. Po prepustení z väzenia uviedol svoju prvú tragédiu *Oidipus,* ktorá mala obrovský úspech a autor sa stal slávnym. V roku 1726 sa znovu ocitá v Bastile pre urážku rytiera de Rohan v slovnej potýčke v divadle. Potom ho vypovedali z krajiny.

Voltaire väznený Bastile

Voltaire odchádza do Anglicka, kde strávil tri roky. Počas pobytu sa dôkladne oboznámil s anglickou spoločnosťou, kultúrou, vedou, významnými osobnosťami. Obdivoval slobodu tlače, autoritu parlamentu i náboženskú toleranciu. Kniha o týchto poznatkoch – *Filozofické listy* – vzbudila senzáciu. Parížsky parlament ju však odsúdil ako dielo „pohoršujúce, priečiace sa náboženstvu, dobrým mravom a vážnosti povinnej k panujúcej moci“.

V polovici marca 1729 sa vrátil do Francúzska, ale nie hneď do Paríža, pretože musel žiť istý čas na vidieku v „karanténe“.

Kráľovské dvory sa mu obrátili chrbtom

Voltairov život bol aj v ďalšom období plný problémov, ťažkostí a nebezpečenstiev. Aby predišiel prenasledovaniu a uväzneniu po spálení *Filozofických listov,* odchádza znova z Paríža a nachádza útočisko na zámku Cirey u svojej priateľky markízy du Chatelet, u ktorej sa zdržal až do jej smrti v roku 1749. Boli to šťastné roky osobného a pracovného života. Na krátky čas v tomto období došlo k zmiereniu s kráľovským dvorom. Básnik sa usadil vo Versaille, bol vymenovaný za kráľovského historiografa, komorského grófa a stal sa členom Akadémie.

Na jar 1750, po smrti markízy du Chatelet a po rozchode s kráľovským dvorom, opúšťa Paríž a odchádza do Pruska na kráľovský dvor Fridricha II., s ktorým bol už dlhé roky v písomnom styku. Ale sen idey o spolupráci kráľa a básnika sa neuskutočnil. Znovu hľadá útočisko, kde by sa usadil. Všetky hlavné európske dvory – Paríž, Berlín, Rím – sa mu obrátili chrbtom. Ale nevzdáva sa.

V decembri 1754 sa rozhodol usadiť v Ženeve. Onedlho zakúpil dve panstvá Ferney a Tournei vo Francúzsku v blízkosti švajčiarskych hraníc. Tu žil a tvoril až do roku 1778.

Z myšlienkového bohatstva diel F. M. Voltaira

Základným zákonom všetkých národov je sloboda; ona je jediným zákonom, proti ktorému sa nedá nič predpísať, pretože to je zákon prírody.

• • • • • • • • • •

Človek má sklon k tomu, čo je pre neho dobré, a to je len vtedy zlá vec, keď pre to utláča svojich bratov. Boh mu dal sebalásku, užitočný cit pre neho, dobromyseľnosť, ktorá je užitočná jeho blížnemu, zlobivosť, ktorá je nebezpečná, súcit, ktorý ho odzbrojuje, sympatie s mnohými jeho druhmi, odpor k iným, mnoho potrieb a usilovnosť, inštinkty, rozum a vášne – ajhľa človek. Až z vás budú bohovia, pokúste sa urobiť človeka podľa lepšieho modelu.

• • • • • • • • • •

Náš záujem vyžaduje, aby sme boli k iným spravodliví a oni k nám; ak majú byť všetci na tejto hromade blata čo najmenej nešťastní, čo sa má iného urobiť po tú krátku dobu, ktorú nám najvyššie súcno určilo, aby sme tu rástli, cítili a premýšľali?

• • • • • • • • • •

Taký bol vždy osud metafyziky: začne sa dohodami, mnoho času sa vyplní diskusiami a končí sa pochybnosťami.

• • • • • • • • • •

Sme kolieska nesmierneho stroja, ale v našom duchu sa odohráva všetko tak, ako by sme boli slobodní, pretože tento pocit slobody sám v sebe je práve jedným z koliesok tohto stroja.

• • • • • • • • • •

„Čo je optimizmus?“ opýtal sa Kakambo. To je, povedal Candide: „To je taký zažraný názor, že všetko je dobré, aj keď je to zlé.“

„Nože, milý Pangloss,“ pýtal sa Candide, „keď vás vešali, párali a nemilosrdne bili a keď ste veslovali na galejach, stále ste ešte verili, že všetko na tomto svete je zariadené čo najlepšie?“

„Som stále toho názoru,“ odpovedal Pangloss, „veď som filozof. Nebolo by vhodné popierať sám seba, pretože Leibniz nemôže mať nepravdu.“

• • • • • • • • • •

Každý mysliaci tvor, ktorý nie je ich názoru (názoru teológov – pozn. L. H.) je ateistom, a každý kráľ, ktorý im nepraje, bude zatratený. Vy viete, Monsignieure, že najlepšie, čo možno urobiť, je nechať na pokoji týchto domnelých učiteľov a skutočných nepriateľov ľudstva. Ich slová, keď sa o ne nedbá, stratia sa vo vzduchu ako vietor; ale ak sa im prepožičia vážnosť autority,

Neznášanlivosť je urážka ľudského rozumu

Bola to najslávnejšia éra, stáva sa veľkým humanistom, obrancom nevinne odsúdených, obrancom základných ľudských práv jednoduchých ľudí. Ľudia u neho hľadajú pomoc pred bezprávím, útočisko pred nespravodlivosťou. Voltaire podobne ako ďalší osvietenci, ibaže vo väčšej miere a okrem výnimiek aj s väčším vplyvom, je duchovným otcom nových zásad usporiadania spoločenských a medziľudských vzťahov. Proti despotizmu stavia požiadavku demokracie, proti fanatizmu požiadavku tolerancie, proti feudálnemu militarizmu heslo pacifizmu atď.

Vojnu Voltaire považoval za najväčšie nešťastie ľudstva, pretože podľa jeho názoru sú s ňou spojené takmer všetky druhy zločinov: vraždenie, lúpeže a násilie. Odsudzujúc vojnu Voltaire ako humanista apeluje nielen na city ľudskosti, ale argumentuje aj dôvodmi ekonomického charakteru. Veľké stále armády považoval za veľké bremeno pre ekonomiku štátu a nebezpečenstvo pre slobodu občanov. On bol aj

Voltaire so svojím obdivovateľom, pruským kráľom Fridrichom II

autorom novej, zaujímavej myšlienky účelnosti zníženia stavu armád, zdôrazňujúc, že zníženie stavu armád povedie aj k zníženiu nebezpečenstva vojnových konfliktov. Znášanlivosť a tolerancia mu teraz pripadajú ako jediná reálna méta a prirodzené náboženstvo jediné, ktoré môže spájať ľudí rozdelených dogmami. To sa odráža v polemickom spise *Úvaha o znášanlivosti,* v ktorom neznášanlivosť označuje ako urážku ľudského rozumu.

Pomsta cirkvi

Po takmer troch desaťročiach vyhnanstva sa vo februári 1778 vrátil ako 84-ročný starec do Paríža, po ktorom neprestal celé tie roky túžiť. Paríž mu pripravil kráľovské prijatie a vzdával pocty. Ale netrvalo to dlho a 30. mája 1778 F. M. Voltaire umiera. Cirkev, s ktorou mal toľko sporov, mu odoprela poskytnúť kresťanskú rozlúčku a obrady, aby sa mu aspoň takto vypomstila za jeho útoky proti nej. Až víťazná revolúcia v roku 1789 si ocenila jeho dielo aj tým, že jeho telesné pozostatky boli 10. júna 1791 prevezené do Panteónu.

Život a dielo F. M. Voltaira zaberá veľmi dlhé obdobie, viac ako osem desaťročí. Vo svojej mnohostrannej spoločenskej, filozofickej i literárnej činnosti odzrkadľoval všetky základné stránky epochy osvietenstva. Stal sa centrálnou osobnosťou tejto etapy a ovplyvnil svojou tvorbou jej hlavné tendencie – boj s feudálnym poriadkom a jeho prežitkami, s religióznym fanatizmom, tmárstvom a despotickou svojvôľou.

Proti náboženskému fanatizmu

Vo Voltairovi ako bojovníkovi za právo a spravodlivosť sa prejavilo možno to najlepšie, čo bolo vo Voltairovi ako človeku. V jeho boji za nevinne odsúdených a za reformu práva sa v plnej miere prejavuje jeho súcitné srdce, ktoré je schopné cítiť s obeťami slepého a bezduchého súdnictva, rozhorčoval sa a búril sa proti svojvôli a nespravodlivosti. Obhajoba obetí fanatizmu, to sú najlepšie stránky Voltairovho života. Až vtedy, keď Voltaire vstúpil do arény boja za právo a spravodlivosť, stal sa „kráľom Voltairom“, ktorého hlas počúvala celá Európa.

Samotný Voltaire si najviac vo svojom živote a činnosti cenil ochranu utláčaných a pomoc ponižovaným, urážaným. Sám o sebe napísal: „Urobil som trocha dobra, to je moje najlepšie dielo.“

Voltaire vždy pevne veril v náboženskú toleranciu. V čase, keď sa vo Francúzsku vyskytol celý rad prípadov obzvlášť strašného prenasledovania protestantov, Voltaira to pobúrilo a vyburcovalo, aby sa venoval intelektuálnemu ťaženiu

tento vietor nadobúda silu, ktorá niekedy prevalí aj sám trón.

• • • • • • • • • •

Povera a fanatizmus vyvolali búrky, filozof ich upokojuje.

• • • • • • • • • •

Predsudok vstúpil na kazateľňu prvý, rozum neskôr; to je normálny postup ľudského ducha.

• • • • • • • • • •

Poriadne sa mýlite, keď sa domnievate, že ste boli privedení do záhuby knihami. „Nie, Rím nebol nijako premožený knihami, bol premožený, pretože pobúril Európu svojím koristníctvom, verejným predávaním odpustkov, tým, že ľudí urážal, že ich chcel ovládať ako domáce zvieratá a zneužívať svoju moc do takej krajnosti, až je ku podivu, že mu zostala jediná dedina."

• • • • • • • • • •

Žiadny filozof nemal vplyv ani na ulicu, v ktorej býval. Prečo? Pretože ľudia sa správajú podľa zvyku, a nie podľa metafyziky. Jeden človek výrečný, obratný a dobrej povesti, bude mať na ľudí značný vplyv, sto filozofov nedokáže nič, ak sú len filozofi.

• • • • • • • • • •

Politika je bezmocná proti fanatizmu. Jedinou zbraňou proti tomuto netvorovi je rozum. Jediný spôsob, ako zabrániť ľuďom upadať do absurdnosti a zloby, je poučiť ich.

• • • • • • • • • •

Keby bolo len jedno náboženstvo, Boh by bol príliš zjavný.

• • • • • • • • • •

Každé náboženstvo, ktoré neuznáva Ježiša Krista, je zrejme falošné a zázraky mu nemôžu byť nič platné.

• • • • • • • • • •

Je jednoducho rovnako absurdné hovoriť o Bohu, že je spravodlivý alebo nespravodlivý, ako hovoriť, že Boh je modrý alebo štvorhranný.

• • • • • • • • • •

Najhorší zo zločinov, ktorý je najničivejší zo všetkých, a preto sa najviac prieči prírode, je vojna; ale niet útočníka, ktorý by tú ohavnosť nezakryl niečím, čo vyzerá ako spravodlivosť. Každý lúpežník, ktorý sa ocitne na čele armády, začne svoje zúrenie manifestom a vzývaním Boha, ktorý armáde praje.

• • • • • • • • • •

Morálka sa mi zdá taká univerzálna, taká premyslená univerzálnym súcnom, ktoré nás vytvorilo, taká určená na to, aby bola protiváhou našich tragických vášní a uľavovala v nevyhnuteľných bolestiach nášho krátkeho života, že vidí, ako všetci filozofi od Zarathustra až po lorda Shaffesburyho vyučovali tú istú morálku, hoci mali rôzne predstavy o princípoch reality.

• • • • • • • • • •

Posledným útočiskom nepriateľov slobody je tento argument: Boh zaiste spôsobuje, že sa niečo stane, nie je preto v ľudskej moci, aby sa to nestalo.

• • • • • • • • • •

Skoro celé naše dejiny sú naplnené takými zradami, ktoré spáchali členovia panujúcich rodov; všetci budovali kostoly a zakladali kláštory.

• • • • • • • • • •

Človek sa rodí slobodný a najlepším spôsobom vlády je ten, ktorý najviac chráni každému smrteľníkovi tento dar prírody.

• • • • • • • • • •

Humanizmus nie je ničím iným, než obhajobou záujmov človeka, záujmov všeľudských.

• • • • • • • • • •

Nech len verejný úradník má právo dovoliť alebo zakázať prácu vo sviatočné dni, pretože kňazom neprislúcha, aby ľuďom zakazovali obrábať svoje pole.

• • • • • • • • • •

Keď čítame dejepisné knihy, máme dojem, že Zem bola stvorená len pre niekoľko veličenstiev a pre tých, ktorí prisluhovali ich vášňam, všetko ostatné je zanedbané.

• • • • • • • • • •

Nech úradníci, roľníci a kňazi rovnako platia štátne dane, pretože všetci rovnako patria k štátu.

proti náboženskému fanatizmu. Rozvinul obrovskú energiu a viedol urputný zápas s bojovým klerikalizmom a fundamentálnou reakciou. Smelo vystupoval za obranu obetí popovského tmárstva. Všade hlásal učenie o náboženskej znášanlivosti.

Obhajoval záujmy človeka

Humanizmus je spoločná a najpodstatnejšia črta všetkých oblastí jeho činnosti. Humanizmus preňho nie je ničím iným ako obhajoba záujmov človeka, záujmov občianskych a všeľudských. Voltaire a osvietenci boli aktívnymi humanistami, dedičmi a pokračovateľmi skvelej tradície renesančných humanistov, ktorí rozvinuli na starovekých základoch nové idey veľkosti človeka.

Voltaire – humanista urobil nesmierne záslužné činy na obranu a rehabilitáciu nespravodlivo odsúdených. Ak hlásal potrebu ochránenia práva a spravodlivosti, tak v praxi bránil právo a spravodlivosť konkrétnych ľudí. Vystupoval proti prenasledovaniu a štvaniu, ktorému boli vystavení herci najmä zo strany cirkvi. Zostavil text výnosu, ktorý sa mal predložiť na podpis kráľovi. V roku 1760 v období výčinov katolíckej reakcie, v čase, keď došlo k strašným procesom (Callas, La Barre atď.) kráľovská moc prenechávala cirkvi úplnú slobodu konania, Voltaire ostrými slovami kritizuje a odsudzuje fanatizmus duchovenstva, predajnosť súdov, ale aj ľahostajnosť verejnosti. Jeho najslávnejší zápas za nevinne odsúdeného Callasa vtedy vzrušil celú Európu a Voltaire dosiahol úspech a rozsudok bol zrušený. Stalo sa tak aj pod tlakom verejnej mienky, ktorú Voltaire dokázal zburcovať.

Humanistickými myšlienkami je naplnený jeho zápas za prestavbu justičného a právneho systému Francúzska. Dokazoval nehumánnosť existujúceho poriadku vyšetrovania a súdnych dvorov. Bol odporcom trestu smrti. Zdôrazňoval potrebu demokratizácie a humanizácie súdnictva. Najhlbší obsah Voltairovho humanizmu je boj za slobodu svedomia a náboženskú znášanlivosť, slobodu slova a tlače.

Zamýšľajúc sa nad dielom F. M. Voltaira možno konštatovať, že pokrokové ľudstvo ho vidí a hodnotí ako veľkého hlásateľa humanistických ideálov, bojovníka za sociálnu spravodlivosť, proti zvôli a bezpráviu, proti vojne a fanatizmu, priekopníka slobodného bádania rozumu a ľudského šťastia. A práve toto humanistické zameranie a obsah diela a tvorby veľkého francúzskeho osvietenca má trvalý význam a navždy bude blízke ľuďom a zaslúži si oprávnene ich obdiv a úctu.

Prof. Ladislav Hubenák

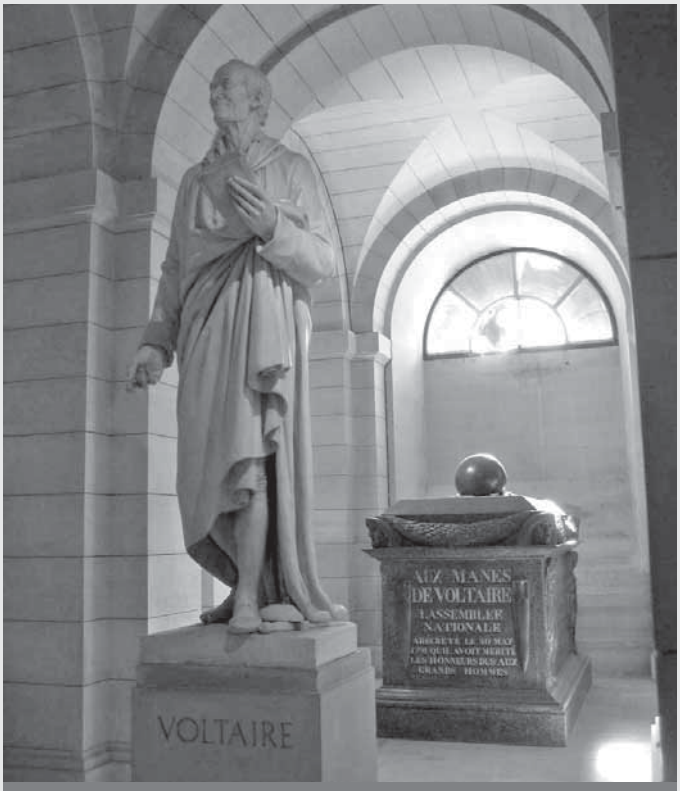

Voltairova hrobka v parížskom Panteóne

Spomienka na akademika Andreja Siráckeho

Ku koncu prvého roka – 9. decembra – minulého storočia pribudol do rodiny chudobného nádenníka žijúceho na Dolnej zemi chlapec. Dali mu meno Andrej. Po skončení základnej školy prešiel viacerými zamestnaniami. Vďaka starostlivosti rodičov a vlastnému úsiliu sa mu podarilo vo veku 21 rokov zmaturovať. Potom ako štipendista odišiel do Prahy, kde si vybral štúdium na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity.

Po skončení štúdia sa vrátil do rodného Petrovca. Stal sa profesorom tamojšieho gymnázia. Učil od roku 1925 do roku 1941, keď ho pre účasť v boji proti okupantom zo školských služieb prepustili. Po oslobodení sa na gymnázium vrátil a štyri roky bol jeho riaditeľom.

Život venoval akadémii

Na základe výzvy vtedajších slovenských štátnych orgánov prešiel pracovať do Bratislavy. Na Univerzite Komenského sa dal na cestu vysokoškolského učiteľa. Krátko po príchode v roku 1948 ho vymenovali za docenta a neskôr sa stal profesorom.

Organizačne pôsobil ako vedúci katedry sociológie. V rokoch 1952 – 1953 vykonával funkciu dekana Filozofickej fakulty UK a v období r. 1953 – 1956 funkciu rektora Univerzity Komenského.

Andrej Sirácky súčasne s pedagogickou činnosťou aktívne pracoval aj v oblasti vedeckého výskumu. Na základe dosiahnutých výsledkov v bádateľskej a výskumnej sfére sa stal v roku 1953 členom – korešpondentom Slovenskej akadémie vied. Od roku 1955 bol už jej riadnym členom, teda akademikom. V tomto roku ho začlenili do radov koryfejov Československej akadémie vied – najprv ako jej člena – korešpondenta, odkiaľ v roku 1972 prešiel do rangu akademikov ČSAV.

Aj v týchto inštitúciách mu zverili popredné funkcie. Dlhší čas bol podpredsedom Slovenskej akadémie vied a v rokoch 1955 – 1960 ju viedol vo funkcii predsedu. Okolo 30 rokov aktívne pracoval vo vrcholných orgánoch Československej akadémie vied. Vzhľadom na mnohé pozitívne okolnosti sa stal Andrej Sirácky členom viacerých najvyšších vedeckých a kultúrnych inštitúcií v zahraničí.

Filozof a vedec

Andrej Sirácky bol známy ako pokrokový filozof i vedec. Základy tohto jeho smerovania a profilovania nadobudol už počas svojich vysokoškolských štúdií v Prahe. Popri získavaní teoretických poznatkov nadobúdal aj praktické skúsenosti. Bol spoluzakladateľom Združenia študentov – socialistov zo Slovenska i DAV-u, mesačníka pre literatúru, vedu, politiku a umenie. Vtedy rozvinul obdivuhodnú – z kvantitatívneho a kvalitatívneho hľadiska – publicistickú činnosť. Po návrate do Juhoslávie však musel svoje presvedčenie skrývať a aktivity tlmiť. Ale pokiaľ mal možnosti verejne vystupovať, hlásil sa k demokracii a sociálne zameranému humanizmu. Po oslobodení a najmä po príchode na Slovensko prehlboval svoje ponímanie sveta a jednoznačne sa postavil na pozície dialektického a historického materializmu.

Andrej Sirácky od akad. maliara Ladislava Čemického (1969), olej na plátne

Andrej Sirácky patril k našim popredným filozofom a vedcom. Jeho teoretická činnosť a konkrétna vedecká práca bola viacrozmerná. V popredí jeho záujmov bola zrejme filozofia a sociológia. Ale svoju pozornosť venoval aj histórii myslenia, teórii kultúry, etike, pedagogike a v rôznej miere aj iným disciplínam. Známy bol jeho hlboký záujem o riešenie mnohých aspektov „vo vnútri vedy“. Z hľadiska predmetu to boli významné spoločenské problémy, na ktoré vedel citlivo reagovať. Tak dokázal v kontexte s mnohorakou spoločenskou realitou tvorivo koncipovať obsah, rozbor aj postupy teoretického uvažovania a vedeckovýskumnej činnosti. Umenie vystihovať „to podstatné“ a podivuhodné aktivity prinášali významné výsledky v oblasti teórie, ktoré boli spoľahlivým kompasom pre viaceré oblasti spoločenskej praxe.

Kritik klerikalizmu

K charakteristickým črtám Andreja Siráckeho patrila neokázalá, ale účinná priebojnosť a dostatok odvahy riešiť aj „ horúce témy“. Tak sa v rámci rozvíjania materialistickej filozofie a sociológie, teórie a dejín kultúry, v kontexte s riešením aj aktuálnych otázok ideovo-politického zamerania, za spájania teórie a praxe, dal aj na rozvíjanie ateizmu a kritiky náboženstva. Aj tu preukázal svoju mnohostrannosť – tak pri výbere tém, ako aj pri určovaní pracovných postupov. Ich plastické a dostatočne široké opísanie by bolo možné primerane spojiť vo veľkej štúdii. Lenže náš časopis nemá priestorové možnosti. Preto predkladám výsledok pokusu stručne vyjadriť nosné črty úsilia Andreja Siráckeho v predmetnej oblasti.

Významnú položku tu tvorila jeho snaha objasniť podstatu náboženstva, sociálne a gnozeologické korene jeho vzniku, jeho historický vývoj, vrátane utvárania a vývoja kresťanstva. Tejto problematike venoval veľký priestor v knižnej publikácii *Pôvod prvotných ideológií* (1952). O rok neskôr vydal rozsahom nie veľký, ale funkčný spis s názvom *Vznik a vývoj náboženstva*.

Pozornosti Andreja Siráckeho neušla mimoriadna aktivita klerikálnych kruhov – cirkevných i nekňazov – zameraná na šírenie a presadzovanie teologickej teórie spoločnosti, predkladanej pod označením „sociálne učenie“ cirkvi. Náš mysliteľ sa na vysokej kvalitatívnej úrovni vysporadúval so sociálnofilozofickými, sociologickými, ekonomickými a inými náhľadmi „sociálnych mastičkárov“.

Andrej Sirácky neobišiel ani známe snahy klerikálov spájať národ a náboženstvo do akejsi podivnej jednoty. Táto téza, majúca hlbšie historické korene, sa stala obludným šlágrom politického katolicizmu, najmä ľudákov. Po oslobodení nadobudla „novú dimenziu“, s ktorou sa bolo treba popasovať. Andrej Sirácky tento boj vzal na svoje plecia. A už v knihe *Kultúra a mravnosť* a neskôr aj v iných publikáciách poukázal na falošnosť klerikálnych autorov, ktorí tvrdili, že naša národná kultúra korení len v kresťanstve a že katolícka cirkev má veľkú zásluhu na jej rozvíjaní. Pravda, nezostal len pri kritike, ale súčasne aj vedecky objasnil skutočné zdroje kultúry a hybné sily jej rozvoja.

Významným priekopníckym činom Andreja Siráckeho bolo napísanie práce, ktorá vyšla v roku 1955 pod názvom *Klérofašistická ideológia ľudáctva*. Ide o fundovanú kritiku rôznych podôb klerikalizmu, pričom sa týka najmä jeho brutálnej podoby uplatňovanej v rámci klérofašistického režimu v rokoch 1939 – 1945. A keďže sa klerikalizmus u nás znovu etabloval, zasluhuje si aj teraz našu pozornosť.

Akademik Andrej Sirácky pred 20 rokmi – 28. septembra 1988 – dokonal svoj život a svoje rozsiahle dielo, vysoko hodnotené v odborných kruhoch a pozitívne prijímané širšou verejnosťou. Pri tejto príležitosti si ho pripomíname, ako významnú osobnosť slovenskej filozofie, vedy, kultúry a verejného života. Sme mu povďační za jeho dielo, ktorého podstatná časť je stále aktuálna, živá a funkčná. Svoju vďačnosť najlepšie prejavíme, ak zájdeme do knižníc, vyžiadame si jeho publikácie a budeme z nich čerpať tak cenné poznatky, ako aj morálnu posilu pre šírenie ateistických ideí.

Prof. Jaroslav Čelko

Bankety takzvaného Veľkého piatku

Už 130 rokov usporadúvajú francúzski antiklerikáli tzv. bankety Veľkého piatku – kde sa nabrala tá tradícia? Ak to chceme pochopiť, musíme sa zamyslieť nad klerikalizmom.

Veriaci majú povinnosť dodržiavať najrozličnejšie zákazy. Ale prečo by mali mať cirkvi moc uvaľovať svoje zákazy na celú spoločnosť? Akým právom by mali môcť rozhodovať o správaní každého občana štátu? Tam ide o klerikalizmus. V otázke morálky: o konkubináte, o rozvode, o homosexualite, o antikoncepcii, o potrate – všade tam je moc duchovenstva rovnako neprijateľná ako v úradoch, ústavoch či v školách. Na potvrdenie tejto mocnej myšlienky začali laici organizovať hostiny, pri ktorých sa vedome porušovali náboženské zákazy.

Intelektuáli na „mastnej večeri“

Iniciatíva nevznikla, ako by sa dalo predpokladať, v prostredí ateistov či francúzskych laikov, a títo na ňu ani nemajú monopol. Myšlienka sa zrodila medzi intelektuálmi v polovici 19. storočia. Bol to slávny literárny kritik Charles Sainte-Beuve, ktorý pozval svojich priateľov na Veľký piatok 10. apríla 1868 na „mastnú“ večeru (so zakázanými jedlami, predovšetkým mäsom).

Zúčastnili sa na nej Ernest Renan, Gustave Flaubert, Hippolyte Taine, Edmond About a iní. Bol tam výkvet racionalistickej kritiky a udalosť vyvolala v konzervatívnej tlači veľký „škandál“.

Už nasledujúci rok sa myšlienky ujala organizácia Slobodná myšlienka v Paríži a v roku 1870 sa jedli klobásy aj v Lyone, Marseille, Dijone a Le Creusote. Po potlačení Parížskej komúny v roku 1871, na ktorej sa antiklerikáli zúčastnili veľmi intenzívne, záujem na pár rokov upadol, ale potom sa tradícia obnovila po celom Francúzsku a napríklad v Paríži bolo v roku 1889 za predsedníctva Octava Mirbeaua 650 hostí, a v roku 1890 až 1000 hostí.

Väčšinu banketov organizujú skupiny alebo organizácie voľnomyšlienkarov, ale boli aj výnimky: usporiadala ich lóža slobodomurárov, Liga pre ľudské práva, Komunistická mládež a iní.

Karneval proti prikázanému smútku

Bankety tzv. „Veľkého piatku“ sa vyznačujú svojím antiklerikalizmom. Dá sa povedať, že antiklerikalizmus je ich *raison d'être*. Neraz sa im vyčíta ostrá verejná a gurmánska kritika jedného náboženského javu. V prvom rade sa označuje za veľmi útočný dátum konania (piatok pred Veľkou nocou), na druhom mieste je vraj vulgárny štýl (paródia a satira). Zamyslime sa však nad základnou myšlienkou týchto kritických pochúťok a ich históriou. Samozrejme, bolo by smiešne obmedziť štúdium nejakého náboženstva na to, čo zakazuje. No všeobecný zákaz sexuality kresťanstvom, ako aj existencia oficiálnych zoznamov zákazov v judaizme (je ich 365) a v islame (je ich 70) legitimizujú úvahy o týchto problémoch. Sú aj politicky nevyhnutné.

Pre kresťanov má veľkonočné obdobie ako vrchol liturgického roka prvoradý význam. Obdobie troch mesiacov od popolcovej stredy po Turíce je venované dogmám utrpenia, zdanlivej smrti a zmŕtvychvstania Krista s osobitnými oslavami každú nedeľu. Viera v tieto dogmy je charakteristikou kresťana. Ich osobné precítenie a s tým spojené obrady sú z laického hľadiska legitímne a rešpektujeme ich; sú to znaky slobody svedomia každého občana.

Veľký pôst je obdobie 40 dní do Veľkej noci. Dnes sa pôst dodržiava len málo, ale ešte za môjho detstva sa svojimi zákazmi podobal moslimskému ramadánu. Jedlo sa málo, vynechávali sa obedy, úplne bolo zakázané mäso (okrem rybacieho). Po stáročia boli v tomto období zakázané hry, divadlá, tanec, ba dokonca aj smiech, nielen katolíkom, ale celej spoločnosti! Bol to čas prikázaného všeobecného kolektívneho smútku – ostatne, napodiv, pred predpokladanou smrťou, nie po nej.

Dá sa ľahko pochopiť, že takéto nanucované pokánie vyvolávalo ľudový nesúhlas a odpor, čo našlo svoj prejav vo fašiangovom karnevale. Karneval je v podstate dedičom gréckych osláv boha Dionýza (resp. rímskych osláv boha Bakcha – odtiaľ bujaré bakchanálie) a ako taký je prejavom radosti zo života v protiklade k hrôzostrašným obyčajom kresťanského Veľkého piatku. Cirkvi bol vždy proti vôli a neprestala ho odsudzovať ako pozostatok pohanstva a „dielo Satana“.

Dávny zápas

Kto si dnes spomenie na urputné boje, ktoré boli potrebné, aby sa mnohé z tých zákazov postupne zrušili? Usporadúvanie našich banketov v rozhodujúci deň Veľkého piatku je jedným z prejavov tohto zápasu. Pri stretnutí intelektov a tým viac v nejakom spore je potrebná aj irónia, satira až karikatúra. Slobodu prejavu neslobodno obmedzovať údajnou „blasfémiou“ (rúhanie, zosmiešňovanie, verejné urážanie). A predsa sa to deje! V desiatich európskych štátoch zákon rúhanie zakazuje.

Vie sa o tom, že elementárne právo na civilný pohreb vzniklo v jednotlivých kresťanských krajinách až po desiatky rokov trvajúcom úsilí? Že obyčaj kremácie, bežný v európskej grécko-latinskej antike a v mnohých oblastiach sveta, bol u nás prísne zakázaný počas celého stredoveku a vlastne až donedávna?

Hoci vždy sa vyskytovali libertíni a libertínky, chýrne sexuálne oslobodenie je celkom čerstvého dáta. A jeho nedokonalé zakotvenie v dôsledku vývoja spoločenských mravov v zákonoch odhlasovaných napriek odporu konzervatívcov všetkých druhov ostáva krehké. V podstate ide (vo Francúzsku) o osem veľkých zákonov z rokov 1967-1985: povolenie modernej antikoncepcie napr. tabletkami alebo pesarom, sloboda potratu, sexuálna výchova, boj proti znásilneniu, proti sexuálnemu obťažovaniu, právo na homosexualitu.

Nie! návratu zákazov

Podľa pomalého vývoja zvykov a zákonov smerom k väčšej slobode a zodpovednosti by sa dalo predpokladať, že pokrok je istý aspoň v tejto oblasti. No skutočnosť je taká, že niektoré náboženské javy sa nám vracajú. Pod zámienkou prečinu „blasfémie“ sa útočí na slobodu prejavu (prípad spisovateľa Rushdieho či režiséra Scorseseho). Na podnet mocných amerických protestantských fundamentalistov, ktorých puritánstvo sa v Európe neraz podceňuje, sa menia zákony o umelom prerušení tehotenstva a vedú proti nim jedovaté nechutné kampane. Tento návrat zákazov, resp. snaha postihnúť nimi celú spoločnosť, tento klerikalizmus všetkých monoteizmov, nás núti zamyslieť sa nad povahou týchto náboženstiev. Kresťanská Veľká noc je obdobou židovského Pesachu-Paschy (pripomienka vyslobodenia z Egypta a v tej súvislosti aj preletu anjela, ktorý pozabíjal všetkých egyptských prvorodencov, keď sa sedem dní je nekvasený chlieb).

Ak je prvou príčinou našich veľkopiatkových banketov protest proti náboženským zákazom, hneď na druhom mieste je radosť zo stretnutia a oslavovania s priateľmi. Vyslovujú sa zábavné požiadavky a menu musia mať žartovné názvy. Tradičná „pobožná polievka“ a „vikárova klobása“ predchádzajú „bravčovej pečeni s ajatolláhovou omáčkou“, nasleduje „rabínov šalát“ a ako dezert sa podáva „mrazený puritánsky sorbet“.

Existuje zaujímavý jav, ktorý etnológovia potvrdzujú, ale dosiaľ ho nevysvetlili: kým v Európe a Číne je bravčovina obľúbená, v monoteistických oblastiach židovstva a islamu sa od nej s hrôzou odvracajú. V kresťanstve sa toto tabu nepresadilo, a to napriek zrejmej Ježišovej nechuti voči sviniam, keďže povedal: „Nehádžte perly sviniam“ (Mt 7,6) a v Geraze dovolil pluku zlých duchov, aby z postihnutého prešli do čriedy 2000 svíň, ktoré sa utopili v mori (Mk 5,11).

Pre nás znamená „brav“ dobré a súčasne aj pekné mäsko – náboženstvá to zakazujú. Preto preukazujeme tomuto ušľachtilému zvieraťu na našich banketoch osobitnú úctu.

Brat Paco
pri druhej nevereckej návšteve

Ježiš versus Spartakus

V 70. rokoch pred n. l. zažil staroveký Rím najväčšie povstanie otrokov, ktoré mohlo následne zapríčiniť až úplný pád rímskeho otrokárskeho zriadenia.

V roku 73 pred n. l. zhromaždil na svahu Vezuvu trácky gladiátor Spartakus 70-tisíc vyzbrojených gladiátorov a otrokov na úteku. V mnohých bitkách potom v severnom a strednom Taliansku vzbúrenci stále porážali légie, ktoré Rím proti nim vyslal. No keď Spartakovo vojsko zamierilo na juh, začali ho vzbúrenci postupne opúšťať a odchádzali domov. A tak v rozhodujúcej bitke v roku 71 pred n. l. dokázal M. L. Crassus so svojimi légiami poraziť oslabených vzbúrencov – v tomto boji padol aj sám Spartakus. Šesťtisíc ranených a zajatých Spartakových bojovníkov nechal potom Crassus ukrižovať – tieto kríže, na ktorých odsúdenci dlho umierali vo veľkých bolestiach, lemovali Appiovu cestu po celej dĺžke od Capuy až po Rím.

No toto hrozné divadlo, ktoré malo odradiť utláčané masy od ďalších povstaní, nedokázalo zahnať veľký strach, ktorý vyvolalo Spartakovo povstanie u otrokárov. Uvedomili si, že počet otrokov výrazne prevyšuje počet slobodných občanov a že v budúcnosti by takéto povstanie mohlo strhnúť aj ďalšie zotročené a zbedačené davy a dobyť Rím, ba nakoniec zapríčiniť aj rozvrat celého Rímskeho impéria. Tento strach ustúpil až neskôr, keď sa začalo šíriť nové náboženstvo – kresťanstvo.

Vidina večnej blaženosti

Väčšina nových náboženstiev sa dostávala do Ríma z východných provincií – prinášali ich potulní kazatelia, obchodníci a vojaci; takto tam prišlo okolo polovice 1. storočia n. l. aj kresťanstvo. Jeho hlásatelia získavali nových vyznavačov nádejou, že sa čoskoro vráti na Zem akýsi syn kráľa menom Ježiš, ktorý prinesie otrokom slobodu, odkúpiac ich naspäť od otrokárov, preto ho títo chudáci v modlitbách oslovovali ako svojho Vykupiteľa (Redemptor). A neskôr ich vraj vovedie tento Vykupiteľ do kráľovstva svojho otca, ktoré sa nachádza kdesi na nebesiach.

Vidina sľubovanej večnej blaženosti v onom „nebeskom kráľovstve“ bola taká podmaňujúca, že sa nové náboženstvo, napriek počiatočnému prenasledovaniu zo strany štátnej moci, rýchle rozšírilo, nachádzajúc si vyznavačov medzi najbiednejšími vrstvami. No časom si začalo získavať aj vyššie vrstvy – najmä keď otrokári (v ktorých od Spartakovho povstania tlel neustály strach) zistili, že v prípade kresťanstva nejde o žiadne nové buričstvo; naopak, že toto nové náboženstvo pacifikuje všetky revolučné myšlienky, odvracajúc pohľad veriacich od pozemského utrpenia na „nebeské kráľovstvo“ (kam sa, pravda, dostanú až po smrti).

Kresťanstvo predĺžilo existenciu otrokárstva

Kresťanskí kazatelia nabádajú svoje „ovečky“, aby „dávali cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je Božie“, poučujúc ich tiež, že „blahoslavení sú tí, ktorí netúžia po bohatstve, lebo im bude patriť nebeské kráľovstvo“. Za túto službu prestáva byť kresťanstvo prenasledované – v roku 313 n. l. ho cisár Konštantín zrovnoprávnil s ostatnými náboženstvami a o krátky čas sa kresťanstvo stáva vládnucim náboženstvom.

Kresťania niekoľkokrát márne čakali na sľubovaného Vykupiteľa – čas jeho „druhého príchodu“ bol stále posúvaný, kým nebol neskôr definitívne odsunutý na „koniec sveta“. Vtedy vraj zas príde Ježiš, ale už nie ako Vykupiteľ, lež ako Sudca, ktorý bude súdiť „živých aj mŕtvych“.

Ak by bolo kedysi zvíťazilo Spartakovo povstanie, nikdy by nebolo našlo kresťanstvo živnú pôdu pre svoju existenciu – možno by bolo ešte nakrátko živorilo v Palestíne, no časom by bolo úplne zaniklo, ako sa to stalo s mnohými inými náboženstvami.

Kresťanstvo svojím pacifikačným učením nielen predĺžilo existenciu otrokárskeho systému, ale po páde otrokárstva pomáhajú kresťanské cirkvi udržovať pri živote aj ďalšie vykorisťovateľské systémy (z čoho, pravda, majú v prvom rade osoh ony).

Anton Daniel

Okno do internetu

Humanisti - disidenti v cirkvi

Pri čítaní ateistických textov sa často zabúda, že kritiku cirkví neprodukujú iba ľudia bez náboženského vyznania. V celej histórii cirkvi nachádzame osobnosti, ktoré boli alebo sú v jej radoch, v jej hierarchii, a predsa ju kritizovali alebo kritizujú. Pričom kritika, ktorú vyjadrovali, je takmer totožná s tou „protináboženskou“. Pre tieto osobnosti možno celkom pokojne použiť označenie disidenti v cirkvi.

Jedným z najstarších disidentov je Erazmus Rotterdamský, uznávaný kresťanský humanista. Podľa Erazma, ktorý ostro kritizoval scholastiku, táto ničím neprispela k duchovnému obohateniu ľudstva. Písal aj satirické práce proti skazenosti cirkvi, proti škandálnemu životu duchovenstva i stavu kláštorov. Viac o tomto ostrom kritikovi cirkvi si prečítajte na českej internetovej stránke www.spisovatele.cz/erasmus-rotterdamsky. Obsiahlu informáciu nájdete na stránke wikipedie sk.wikipedia.org/wiki/Erazmus_Rotterdamsk%C3%BD.

Významným vnútrocirkevným disidentom súčasnosti je Hans Küng, bývalý spolužiak súčasného pápeža, ktorý mu uprel akékoľvek uznanie, čo je to pochopiteľné, lebo Küng neuznáva napríklad ani dogmu o pápežskej neomylnosti. Tento neuveriteľne kvalifikovaný katolík sa presvedčil o „dobrote“ cirkvi, keď začal hlásať svoje názory, ktoré neboli v súlade s oficiálnou doktrínou. Niečo zo životopisu nájdete na stránke glosy.info/autori/hans-kung/. Odporúčame aj jeho knihu Stručné dejiny katolíckej cirkvi. Upozorňujeme zároveň aj na druhého významného a tiež súčasného katolíckeho odbojníka Eugena Drewermanna, suspendovaného teológa, ktorý nakoniec v roku 2005 vystúpil z katolíckej cirkvi. Veľmi stručnú informáciu o ňom si prečítate na cs.wikipedia.org/wiki/Eugen_Drewermann.

Máme však aj nášho – slovenského katolíckeho disidenta, ktorý si vďaka svojským názorom na viacero otázok cirkvi a cirkevného života vyslúžil nevďak nadriadených. Je to Ján Sucháň. Ten však vzhľadom na to, že bol spolupracovníkom štátnej bezpečnosti, trochu stratil glanc a uberá mu to na dôveryhodnosti medzi rovnako zmýšľajúcimi. Sucháň poučený životom sa vyjadruje veľmi opatrne. Cítiť to napríklad z jeho Online debaty na stránke Pravdy spravy.pravda.sk/odpovede.asp?t=SUCHAN&strana=1. Kto sa chce o ňom dozvedieť viac, môže si pozrieť www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=5835.

Na záver dnešného okienka odporúčame čitateľom bez náboženského vyznania, aby venovali viac pozornosti vnútrocirkevným zdrojom kritiky, ale zároveň ich odporúčame aj veriacim, ktorí si myslia, že kritika, ktorá vychádza zo zdrojov mimo cirkví, nie je spravodlivá.

František Jedinák

Ježišova dynastia

James D. Tabor: Ježišova dynastia. IKAR, Bratislava 2007.

Do rúk slovenského čitateľa sa dostáva monografia amerického autora Jamesa D. Tabora, vedúceho katedry biblických štúdií Univerzity North Caroline v Charlotte, ktorý sa dlhé desaťročia venuje skúmaniu kumránskych zvitkov a počiatkov kresťanstva. Na základe dôkladného rozboru najrannejších kresťanských dokumentov a nedávnych archeologických objavov poskytuje kniha Ježišova dynastia odvážny nový výklad Ježišovho života a prvopočiatkov kresťanstva. Je to prekvapujúci, kontroverzný a vzrušujúci príbeh, alternatívna verzia prvopočiatkov kresťanstva, taká, ktorá môže zmeniť naše chápanie jedného z kľúčových historických momentov.

Ježišova dynastia predkladá príbeh Ježiša v úplne novom svetle. Treba zdôrazniť, že je to historická, nie beletristická kniha. A predsa sa miestami až radikálne odlišuje od bežného portrétu Ježiša, ako ho rozšírila teologická dogma. Vplyv a závery tejto knihy sú ďalekosiahle a potenciálne revolučné. Právom sa v predslove konštatuje, že skutočne má zmysel, ak ju niekto nazve „najväčším príbehom, aký nikdy nebol vyrozprávaný“. Určite bude mnohých vzrušovať a rozčuľovať, iných pohoršovať a zlostiť, ale aj podnecovať čitateľov, aby poctivo zvažovali dôkazy a uvažovali o nových možnostiach, nech už je ich presvedčenie akékoľvek.

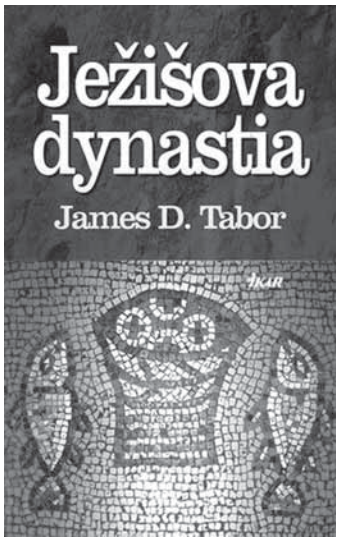

Utajovaná pravda o Ježišovom bratovi Jakubovi

Autor uvádza, že Ježiš bol prvorodeným synom kráľovskej rodiny – potomok kráľa Dávida dávneho Izraela, že skutočne bol vyhlásený za „kráľa Židov“, za čo ho Rimania dali popraviť. Skôr než novú cirkev či nové náboženstvo, ako sa všeobecne súdi, založil kráľovskú dynastiu predstavovanú jeho bratmi a bezprostrednými príbuznými. Podľa hebrejských prorokov Mesiáš, výhonok Dávida, ktorý povedie izraelský národ v posledných dňoch, mal pochádzať práve z tejto rodovej línie. Publikované úryvky kumránskych zvitkov umožnili vidieť v novom svetle konkrétnu podobu týchto očakávaní. Pripomína sa, že Herodesov rod, domorodí vládcovia Palestíny v tom čase, rovnako ako rímski úradníci, ktorí krajinu spravovali, vrátane samých rímskych cisárov, veľmi dobre vedeli o tejto línii kráľovskej krvi z Dávidovho rodokmeňa, aj s jej radikálnym revolučným potenciálom. Členov tohto kráľovského rodu nielen sledovali, ale v kritických obdobiach stíhali a popravovali.

Čitateľ sa dozvedá zaujímavú vec, a síce, že krátko pred svojou smrťou Ježiš ustanovil predbežnú vládu s dvanástimi regionálnymi predstaviteľmi, každý nad jedným z dvanástich kmeňov, čiže jednou z oblastí Izraela. Za vodcu tejto vlády zloženej z mladej a ničím nezaťaženej generácie určil svojho brata Jakuba, ktorý sa teda stal nespochybniteľným vodcom ranokresťanského hnutia. Pripomína, že tento významný historický fakt bol takmer zabudnutý, alebo skôr zatajovaný. Ak si to správne domyslíme do konca, mení všetko, čo vieme o Ježišovi, o jeho poslaní a odkaze, resp. to, čo sme si o ňom mysleli, pretože každý z nás počul o Petrovi, Pavlovi a Jánovi – ale kľúčové postavenie Jakuba, mladšieho Ježišovho brata, bolo z kresťanskej histórie prakticky vymazané.

Autor podrobne skúma, ako a prečo kresťania postupne stratili povedomie o tom, že Ježiš bol členom veľkej rodiny, ktorej členovia mali medzi svojimi nasledovníkmi autoritu vodcov dynastie. Kombináciou nedávnych archeologických objavov a prebádaním zabudnutých textov vznikla nová perspektíva, prostredníctvom ktorej môžeme hľadieť na zrod kresťanstva, porozumieť počiatkom tohto najväčšieho celosvetového náboženstva a nahliadnuť do minulosti. Pochopenie príbehu Ježišovej dynastie podľa názoru J. D. Tabora poskytuje oveľa viac než len zaujímavú alternatívu k bežne podávaným kresťanským dejinám, otvára cestu ku chápaniu Ježiša ako jednej z najvýznamnejších postáv ľudských dejín, poznaniu jeho života a učenia, pretože sa to týka všetkých, či už máme svetský alebo náboženský svetonázor: židovský, kresťanský alebo moslimský.

Zabudnutý príbeh človeka

Žiada sa uviesť, že príbeh Ježiša, jeho kráľovskej rodiny a zrod kresťanstva, ako sa prezentuje v tejto práci, bol skrytý sčasti ako dôsledok zámerného úsilia niektorých kruhov ranokresťanského hnutia a sčasti stratou dokumentov a historických záznamov, ktoré len teraz vychádzajú na svetlo sveta. Podľa verzie kresťanstva, ktorá neskôr zvíťazila, dôležitá úloha Jána Krstiteľa bola obmedzená len na úlohu Ježišovho predchodcu. Aj úloha Jakuba, Ježišovho brata, ktorý prevzal vedenie hnutia po Ježišovej smrti, sa zamlčiavala a v niektorých prípadoch zanikala. Sám Ježiš ako „Vtelený Boh“ bol pretvorený na postavu nadľudskú, ktorá sa nakrátko zjavila medzi ľuďmi, zomrela, vstala z mŕtvych a vrátila sa k nebeskej sláve. Posolstvo, ktoré Ježiš kázal, sa zmenilo na osobu Ježiša ako posolstvo – zvolanie, že Kristus prišiel a umrel za hriechy sveta. Do polovice 3. storočia sa zrodilo nové náboženstvo formované týmito teologickými myšlienkami a úplne oddelené od všetkých foriem judaizmu. To, čo sa z neho stratilo, vytesnilo a zabudlo, bol pôvodný príbeh, Ježišov vlastný príbeh - príbeh človeka zasadeného do svojej doby a svojej krajiny, príbeh židovského mesiáša z 1. storočia, ktorý si právom nárokoval na Dávidov trón a položil základy mesiášskeho hnutia s potenciálom zmeniť svet.

Tento pôvodný príbeh a Ježišovo pôvodné posolstvo sa darí odhaľovať aj pomocou novoobjavených materiálov a prameňa Q, ktoré sa teraz dostávajú na svetlo. Ako J. D. Tabor konštatuje, prevládajúca podoba kresťanstva bola vybudovaná skôr na Pavlovom zjavení než na Ježišovom učení. Proces odhaľovania pôvodného príbehu prostredníctvom textovej kritiky dávnych dokumentov, na ktoré sa autor podujal, je v podstate pokusom nájsť príbeh kresťanstva. Autor si uvedomuje, že taký objav môže otriasť mnohými posvätnými kresťanskými dogmami. Tento proces odkrývania skutočného príbehu zahŕňa aj rehabilitáciu – Jána Krstiteľa, Ježiša, Jakuba a celej Ježišovej rodiny. Pripomína, že Ježiš, jeho matka Mária a sčasti aj všetci apoštoli boli v takej miere glorifikovaní v kresťanskej teológii, že ich existencia ako skutočných historických osobností bola nadobro stratená.

Hnutie Jána Krstiteľa

Vysoko sa žiada hodnotiť fakt, že autor Ježišovej dynastie sa usiloval poskytnúť čitateľovi kľúčové informácie, ktoré sa týkali objavenia Ježiša ako historickej postavy. Dotkol sa tém, ktoré sú chúlostivé, pretože sú kontroverzné – Ježišov pôvod po otcovi, možnosť, že Mária sa po Jozefovej smrti opäť vydala, opätovné pochovanie Ježiša v hrobke – to všetko sú záležitosti, v ktorých sa viera a historická veda stretávajú v napätom ovzduší. Mal v úmysle poukázať na ľudskú stránku Ježišovho príbehu, zakotveného v reálnom historickom kontexte a zbaveného teologických interpretácií.

Čitateľovi podáva zrekonštruovaný Ježišov príbeh ako na filmovom páse. Podľa neho mal Ježiš ľudského otca a ľudskú matku. Je veľmi pravdepodobné, že Mária, jeho matka, pred tým, než sa vydala za postaršieho muža Jozefa podľa rodinnej dohody, oťarchavela s iným mužom. Mária napokon porodila šesť detí, štyroch synov a dve dcéry, či už od Jozefa alebo jeho brata Kleofáša. Ján Krstiteľ, a nie Ježiš bol iniciátorom mesiášskeho hnutia, ktoré sa neskôr pretvorilo na kresťanstvo. Ježiš si nadmieru vážil svojho príbuzného Jána Krstiteľa – ako Proroka a Učiteľa, priekopníka Božieho kráľovstva. Ježiš sa pripojil k hnutiu, ktoré založil Ján Krstiteľ, bol ním pokrstený a spolupracoval s ním na urýchlení príchodu Božieho kráľovstva. Ján a Ježiš napĺňali očakávania v príchode Dvoch Mesiášov, ktoré v tej dobe boli všeobecne rozšírené – jeden z nich mal byť potomkom Árona, druhý kráľovský potomok Dávida. Ich posolstvo

bolo veľmi jednoduché: výzva na oľutovanie hriechov vzhľadom na blízky príchod Božieho kráľovstva. Ich hnutie bolo apokalyptické, očakávalo, že Boh čoskoro zasiahne do dejín a nastane Božie kráľovstvo, ako ho opísali proroci. Mal to byť nový vek spravodlivosti, vlády práva a mieru pre celé ľudstvo, sústredený okolo obrodeného národa Izraela s Jeruzalemom ako novým hlavným mestom sveta.

Ján a Ježiš hlásali spravodlivosť pre chudobných a utláčaných a varovali pred Božím súdom tých, ktorí odmietali vzdať sa svojho nespravodlivého správania a konania. Ani Ján ani Ježiš vôbec nepomýšľali na založenie nového náboženstva, obaja žili ako pravoverní Židia, riadili sa Tórou alebo židovským zákonom. Kázanie a krstenie, ktorému sa venovali, vyprovokovalo Herodesa Antipasa, vládcu Galiley, aby dal Jána uväzniť a nečakane a brutálne zavraždiť.

Ježiš nadobudol presvedčenie, že jeho osudom je ísť do Jeruzalema, vstúpiť do Chrámu a priamo sa postaviť proti politickým vodcom svojím posolstvom radikálnej reformy, uvedomujúc si, že táto konfrontácia môže viesť aj k jeho zatknutiu, uväzneniu a možno aj k poprave. Tak ako Ján Krstiteľ aj Ježiš umrel veriac, že jeho ideál sa uskutoční. Jeho nasledovníci boli zdrvení a na nejaký čas sa vrátili do Galiley, zdesení a sklamaní. Ich viera prešla krutými skúškami – obaja mesiáši boli mŕtvi.

Otvoriť dvere porozumenia medzi kresťanmi a židmi

Pod vedením Jakuba, spoločne s Petrom a Jánom ich pospolitosť opäť získala vieru. Posolstvo a učenie Jakuba, Petra, Jána a Dvanástich bolo priamym pokračovaním pôsobenia Jána Krstiteľa a Ježiša. Budovali, ako verili, základňu znovuzrodeného a obrodeného národa Izraela. Posolstvo, ktoré začal hlásať Pavol v rokoch 40-50 n. l., nebolo nijakým spôsobom spojené ani odvodené od posolstva pôvodnej družiny Ježišových apoštolov v Jeruzaleme pod vedením Jakuba. Zakladalo sa na jeho vlastnom vizionárskom zážitku stretnutia s nebeským Kristom. Bolo to práve jeho posolstvo, ktoré sa stalo základom kresťanskej teologickej ortodoxie.

V praxi sa zdôrazňuje myšlienka, že pochopenie ideálov Ježišovej dynastie otvára aj nové cesty porozumenia medzi Židmi, kresťanmi a moslimami. Podľa neho prenasledovanie Židov kresťanmi malo pochopiteľne veľký podiel na tom, že Ježiš bol vytesnený zo židovskej histórie. Po celé stáročia Židom spôsobovalo ťažkosti uvažovať o Ježišovi inak, než ho spájať s ľuďmi, ktorí im ubližovali v jeho mene. Ak Ježiš nikdy nemôže byť mesiášom pre Židov ako Dávidov potomok, ktorý vytvoril doteraz nedokončený mesiášsky program, z historickej stránky je určite mesiášom. Ako to vyjadril Martin Buber, veľký židovský filozof 20. storočia: „Pevne verím, že židovská spoločnosť v procese svojho obrodenia objaví Ježiša nielen ako veľkú postavu vo svojej náboženskej histórii, ale aj v organickom kontexte mesiášskeho vývoja v rozsahu tisícročí, ktorého konečným cieľom je vykúpenie Izraela a celého sveta."

Pre kresťanov, ako uvádza autor, pochopenie cieľov Ježišovej dynastie otvára dvere, aby objavili a ocenili židovského Ježiša. Keby boli kresťania schopní uznať Jakuba za právoplatného Ježišovho nástupcu v hnutí a postupne si uvedomiť, že jeho verzia viery predstavuje kresťanstvo, ktoré si môže nárokovať autentickosť, na rozdiel od Pavlovej verzie by sa ešte väčšmi pootvorili dvere porozumenia medzi kresťanmi a židmi.

Priepasť medzi islamom a kresťanstvom

Autor čitateľovi súčasne pripomína, že moslimovia síce neuctievajú Ježiša ako božskú bytosť, ale veria, že bol Boží prorok a posol a Korán ho nazýva mesiášom. Moslimský dôraz na mesiášsky, prorocký a učiteľský charakter Ježiša sa úplne zhoduje s prameňmi Q, s Jakubovým listom a s dokumentom Didaché. Byť mesiášom znamená hlásať určité posolstvo, no to posolstvo je rovnaké, ako hlásali Abrahám, Mojžiš a všetci ostatní proroci. Islam trvá na tom, že ani Ježiš, ani Mohamed nezaložili nové náboženstvo. Obaja usilovne vyzývali ľudí, aby sa vrátili k viere, ktorú by sme mohli nazvať „Abrahámovou". Keďže moslimovia odmietajú všetky Pavlove tvrdenia o Ježišovi, a teda ústredné tvrdenia ortodoxného kresťanstva, priepasť medzi islamom a kresťanstvom, pokiaľ ide o Ježiša, je hlboká. V tejto knihe uvádzaný názor na Ježiša je však málo konfliktný so základnými predstavami islamu.

Autor v závere práce zdôrazňuje, že jeho cieľom počas dlhých rokov výskumu bolo priblížiť sa – tak ako len umožňovali dôkazy – k postave historického Ježiša a sprostredkovať modernej dobe jeho posolstvo v čo najpresnejšej podobe. Je si plne vedomý, že náš pohľad na minulosť nie je nikdy celkom neskalený. Nejestvuje absolútne objektívna, nestranná pozorovateľňa. Vedomá pokora pred faktami je absolútne nevyhnutná. Keď ide o otázky týkajúce sa Ježiša ako historickej postavy, stáva sa mimoriadne naliehavou potreba stále si uvedomovať svoje predsudky. Nijaká osobnosť dejín, tvrdí autor, nevyvoláva také vášnivé reakcie a také nezmieriteľné protikladné závery. Veríme, že práca *Ježišova dynastia* poskytne čitateľovi zaujímavé a vzrušujúce čítanie, odhalí nové, nepoznané otázky a problémy a prinúti ho premýšľať.

Prof. Ladislav Hubenák

Knižné novinky

Fiala, Petr: Laboratoř sekularizace. CDK. Brno 2007.

Prečo je religiozita českej spoločnosti najnižšia v Európe? Aký spoločenský a politický vplyv má v Českej republike katolícka cirkev? Stratila cirkev rolu morálnej autority, alebo bola jej rešpektovaná pozícia po novembri 1989 len historickou výnimkou? Prečo sme svedkami dlhoročných diskusií o reštitúciách cirkevného majetku? Má náboženstvo nejaký vplyv na mentalitu českej spoločnosti a na jej politickú kultúru? Kniha Petra Fialu hľadá odpovede na tieto a mnohé ďalšie otázky. Pútavý a zasvätený výklad vychádzajúci zo súčasných poznatkov sociálnych a humanitných vied ponúka nielen odborníkom, ale i širšej verejnosti príležitosť dôkladne premýšľať o vzťahu náboženstva a politiky v Čechách.

Rajec, Martin: Po stopách konfliktov. Ikar. Bratislava 2008

Martin Rajec precestoval kus sveta ako súkromná osoba, reportér televíznej stanice TA3 i člen filmového štábu. Jedenásty september 2001 spôsobil, že sa stal vojnovým reportérom. Okrem spravodajských informácií priniesli jeho cesty aj príbehy, ktoré z novín nepoznáme. Viac než o samotných ozbrojených konfliktoch sa dozvieme o zákulisí práce reportéra, o ťažkých podmienkach, v ktorých si musí operatívne poradiť a pracovať v nich, o problémoch s cestovaním či ubytovaním, o metódach práce zahraničných kolegov, o strachu a odvahe miestnych ľudí... V dvoch afrických krajinách si autor zasa všíma problémy každodenného života a sociálne konflikty. Zasvätene informuje o historických okolnostiach, v dôsledku ktorých sa tieto štáty musia boriť so špecifickými javmi. Dramatické rozprávanie z ohnísk vojnových a sociálnych konfliktov dopĺňajú zážitky z autorovho študentského pobytu v Izraeli, ktorý v ňom prebudil túžbu po cestovaní a zbieraní zaujímavých príbehov.

Vacek, Pavel: Rozvoj morálního vědomí žáků. Portál. Praha 2008.

Príručka objasňuje postupy, ako viesť skupinové diskusie na témy s morálnym obsahom, ako zadávať a vyberať vhodné etické problémy, ako v žiakoch motivovať potrebu zaujímať k nim postoje a zrozumiteľne ich formulovať. Publikácia vychádza zo súhrnu beletrizovaných mikropríbehov („morálnych situácií"), s ktorými možno pracovať pri riadenej diskusii. Vysvetľuje podstatu morálneho vývoja mladého človeka a opiera sa o teórie, ktoré tento vývoj opisujú, jej ťažisko však spočíva v podnetoch pre pedagogickú prax. Poslúži aj ako inšpirácia pri uplatňovaní prierezových tém vo výchove (osobnostná a sociálna výchova, výchova k mysleniu v súvislostiach a i.). Publikácia je určená učiteľom základných a stredných škôl a študentom pedagogiky. PhDr. P. Vacek, Ph.D., pôsobí na katedre pedagogiky a psychológie Univerzity Hradec Králové. Problematikou psychológie morálky a výchovou charakteru žiakov sa zaoberá už viac než 20 rokov.

História je vraj učiteľkou života

Historia est magistra vitae – traduje sa už od stredoveku, ale nezdá sa, že by sa ľudia podľa toho riadili, alebo aspoň natoľko, nakoľko by bolo treba. Napriek tomu nezaškodí históriu a jej poučenia znova a znova pripomínať.

• • • • • • • • • •

Gréci nepoznali mnohé neurotizujúce komplexy neskorších spoločností, napríklad kresťanský dedičný hriech a strach z pekla, rôzne zábrany a tabuizácie v oblasti sexu. Žili si skrátka slobodnejšie.

V. Zamarovský

• • • • • • • • • •

Gréci však nevideli v mimomanželských stykoch, vrátane stykov v rámci rovnakého pohlavia, ešte kresťanský hriech či zločin proti spoločnosti a prírode; niektorí ich síce odsudzovali, ale zväčša ich považovali za súkromnú vec tých, ktorých sa to týkalo.

V. Zamarovský

• • • • • • • • • •

Rím nikdy nevnucoval žiadne kulty krajinám, ktoré dobyl a civilizoval. Naopak, všetky náboženstvá sa tešili slobode a rovnosti.

G. Vidal

• • • • • • • • • •

Keby bol Rím využil všetku svoju silu k sústavnému a neúnavnému prieskumu sveta, Portugalčanom a Španielom by asi zostalo málo práce. Pretože nezastávali názor, že všetkým cudzím národom musia priniesť jednotné náboženstvo, boli by Rimania nadviazali spojenie s ázijskými, africkými a azda i americkými ríšami bez toho, že by ich olúpili o ich duchovné tradície. Svet by bol poznal rímske právo a rímsku správu, ale bol by si smel ponechať svoju vlastnú vieru, aspoň na dvoch kontinentoch by sa bol vývin ľudstva zaobišiel bez hrubého ničenia kultúr, ako to robili conquistadori, bol by sa obišiel bez horiacich hraníc upaľujúcich kacírov, bez systematického rušenia práv farebných, bez tých omylov, za ktoré ešte dnes musí platiť malá, oslabená Európa.

H. Schreiber

• • • • • • • • • •

Čína bola vždy krajinou veľkých filozofov, krajinou praktických učení morálky. O boha, o onen svet, o teológiu sa Číňania nikdy nestarali.

I. Lissner

• • • • • • • • • •

To my sme boli barbari, keď sme začali križiackymi výpravami narúšať mier Orientu. A preto za všetko, čo je v našich mravoch ušľachtilé, vďačíme týmto ťaženiam a španielskym Maurom.

Stendhal

• • • • • • • • • •

Moderný duch smeruje k výkladu celej veľkej hádanky života nezávisle od kresťanstva.

I. Lissner

Z listov čitateľov

Ad: Prometheus č. 01/2008

Redakcii časopisu touto cestou ďakujem za obsahove veľmi dobre pripravené prvé číslo v roku 2008. Veľmi ma zaujal rozhovor s významnou slovenskou herečkou pani Máriou Kráľovičovou, ktorá odpoveďami v článku a vlastne celým životom sa radí do našej rodiny humanistov. Takýto príklad nás vždy poteší a poučí. Želám Vám, aby ste boli i naďalej úspešní pri vyhľadávaní takýchto osobností pre náš časopis.

K. Mrázik, Trenčianske Teplie

• • • • • •

Sklamaný z farára

Nie, tento príspevok nemá byť žiadnou urážkou ani potupou. Tento článok má byť prostou pravdou. Takže k veci. Moja sestra sa vydávala za svojho milého (dnes už môjho švagra) v jeden zamračený sobotňajší deň. V momente, keď vstúpila do kostola, a samozrejme do sakristie, stala sa terčom farára. Ten človek bol prinajmenšom nepríjemný. Pred svadbou jej povedal, že jej nedá prijímanie (prečo, tak to neviem, možno, že mu prekážala viera, v ktorej bola krstená). Po dlhšom rozhovore s iným farárom som sa dozvedel, že ak chce mať evanjelička svadbu v katolíckom kostole, tak nemusí prechádzať na iné náboženstvo. Dobre, veď nejako to rozchodíme, ak nebude mať prijímanie, aj keď nakoniec prijímanie mala.

Určite aj jeho učili, že má svoje slová (alebo teda sľuby) plniť. Obrad sa začal hneď po odchode zo sakristie a farárových slovách: No a maškaráda sa môže začať. Mnohí veriaci aj neveriaci sedeli a s úžasom hľadeli na nevestu a na ženícha. To, čo sa stalo potom, však všetkých poriadne zaskočilo. Dokonca aj pravoverné, katolícky založené babky. Farár položil niekoľko otázok, na ktoré nikto z budúcich mladomanželov neupozornil. Samozrejme, že pred otázkami drahý farár (ktorého zaiste učili, že si má všetkých vážiť a byť ku všetkým spravodlivý) povedal, že obrad sa môže zrušiť, ak nezodpovedajú správne. Čo je to láska? (Ak niekto vie presne odpovedať, čo to znamená, je macher, lebo láska pre každého jedného človeka symbolizuje niečo iné, a som toho názoru, že tak ako nenájdete dvoch ľudí s rovnakými otlačkami prstov, tak nenájdete dvoch ľudí, ktorí by mali úplne rovnakú predstavu o láske). A tak sa logicky pýtam, ako on môže vedieť, čo je to láska dvoch ľudí, teda partnerov, keď on pravú lásku nemohol za svoj príliš krátky život zažiť aj preto, lebo je farár. Mohol okúsiť možno tak lásku k Bohu, ale uznajte, že tá je skutočne iná ako láska k blížnemu svojmu. Nejako sa cez túto otázku predreli a prišla ďalšia podobného charakteru. Samozrejme, že mne, ktorý som sedel vpredu, neušli farárove poznámky mierené k širokému osadenstvu kostola typu: „Konečne sa dohádali a tlieskajú“. Od Božieho služobníka, ktorý sa má správať v súlade so všetkými evanjeliami a Božími prikázaniami, som takéto drzé a skoro hrubé správanie nečakal. Nedá mi nespomenúť ešte tieto slová: „Nie sme v divadle, a preto sa spoločne pomodlíme.“

Po tomto „svätom“ obrade sa do rúk mladomanželov nedostal sobášny list, aj keď bolo za obrad zaplatené. Som veľmi sklamaný, a to povedali aj ostatní sediaci v kostole. Neviem, či to mám chápať ako diskrimináciu evanjelikov, a teda odopieranie náboženstva, z čoho vyplýva, že farár porušil jedno z hlavných práv človeka narodeného a žijúceho v demokratickom štáte, alebo (s)prosté odbavovanie farára na mladom páriku. Aby ste si nemysleli, že sú to len plané klebety, mám aj rukolapný dôkaz – video z kostola. Takže pozdravujem vás, milý pán Vdp. M. H., dúfam, že ste so sebou

spokojný, a hlavne dúfam, že ste spokojný so svojím prístupom a snahou pokaziť svadbu dvoch mladých, milujúcich sa ľudí. Tak vám teda Pán Boh pomáhaj. Moja viera v Boha je výrazne odlišná od viery v cirkev. Verím v Boha, žiaľ v cirkev už (dávno) nie.

David Richard Obročník,
13-ročný žiak základnej školy,
Prešov

● ● ● ● ● ●

Nebojme sa veci meniť

Nechcem známeho džina z fľaše vypustiť témou Sobáše mimo obradnej siene. Obdivujeme to v amerických filmoch, vždy je to však cirkevný sobáš... A nevidíme to napríklad ani vo francúzkych filmoch, pretože tam je iba jeden druh sobáša a iba jedno miesto – občiansky a na radnici! A ak áno, je to slávnosť, a nie sobáš.

Zákon NR SR, ktorý rieši podmienky občianskeho sobáša, je svojou nedokonalosťou dosť „liberálny". Iné vhodné miesto, adekvátne obradnej sieni pre takýto obrad, sa v zmysle zákona v mnohých obciach a mestách stanovuje rôzne: napr. je taxatívne dané verejne záväzným nariadením alebo inou obecnou normou (uznesením zastupiteľstva), inokedy ho určuje (teda súhlasí s navrhnutým miestom) matrikárka. Snúbenci navrhnú, matrikárka schváli... Niekde sa za takýto obrad platí poplatok – okrem správneho aj druhý „v prospech" mestskej pokladne.

Nikdy by som si osobne nezobral na zodpovednosť výber, resp. súhlas s tým či oným miestom konania obradu. Po vyše 200 sobášnych obradoch poznám, čo si obrad pre svoju kvalitu a dôstojnosť vyžaduje, čo znamená pre snúbencov i rodičov, akú úlohu hrá počasie a akustika v sieni a v prírode. A to už ani nehovorím o dôstojnosti štátneho symbolu a desiatkach „drobností", ktoré vám i všetkým účastníkom obradu môžu obrad skomplikovať!

Nebojme sa však veci meniť.

Nie som v zásade proti, hoci súdobej, modernej obradnej sieni sa nič nevyrovná. V mnohých obciach však máme nádhernú spoločenskú sálu, máme sieň na zámku, ktorá je dôstojná a možno ju na tento účel prenajať, aj salón neďalekého hotela je „použiteľný". Stačí iba takéto miesta dôkladne poznať, prípadne ich na tento účel po dohode s vlastníkom upraviť, maximálne vyjsť v ústrety snúbencom...

Svadobný obrad je nielen významným a jedinečným dňom pre snúbencov, ich rodičov... Je to aj ukážka toho, čo vaša obec, mesto, váš kolektív ZPOZ dokáže a verte, na tieto veci sa tak ľahko nezabúda! A to, že by tomuto „problému" pomohla úprava príslušného zákona (jednoznačnosť), ktorá by zabránila niekedy riziku ľudského faktora, o tom som osobne presvedčený...

Ján Mikláš
člen ÚR ZPOZ

● ● ● ● ● ●

Rovnosť a nerovnosť v súčasnom svete

„Všetci ľudia, ktorí prišli na tento svet, sú si rovní." Aká je to krásna myšlienka, ale aké kruté je uvedomiť si, že skutočnosť je úplne opačná.

Už dlhé tisícročia trvá stav nerovnosti. Mnohí muži a ženy dostanú do vienka málo, naproti tomu niektorí ľudia sú obdarúvaní hojnosťou, výhodami a pozornosťami už od narodenia. Keď zoberieme do úvahy vzdelanosť, zdravotnú starostlivosť, ekonomickú a sociálnu situáciu napríklad aj u nás, musíme konštatovať, že je veľmi rozdielna medzi skupinami obyvateľov. Podmienky tohto sveta sú rozdielne, odzrkadľujú svoju nedokonalosť, čím len prehlbujú tento pretrvávajúci neutešený stav. Stav nerovnosti môžeme pozorovať medzi ženami a mužmi. V minulosti nemali ženy žiadne slovo v spoločnosti, museli byť podriadené mužom, čo v niektorých krajinách, žiaľ, trvá až do dnešných dní. Rozdiely sú aj v odmeňovaní žien a mužov za rovnako odvedenú prácu. Hoci som muž, som presvedčený, že ženy by mali za svoju každodennú činnosť byť odmeňované aspoň o polovicu viac ako muži, už len preto, že po svojom pracovnom čase vykonávajú neplatenú nadčasovú prácu v domácnosti – starostlivosť o deti, manžela a celú domácnosť.

Pri týchto nerovnostiach nie je možné nespomenúť obrovskú nerovnosť aj v kresťanskom svete, keď sa jedna cirkev nadraďuje nad ostatné, nehovoriac o tom, že by chcela vládnuť aj svetským veciam.

V 60. rokoch 20. storočia si v kruhoch rímskokatolíckej cirkvi začali uvedomovať, že podporovaním vládnej moci sa začala strácať podpora ľudu zdola, preto zmenili taktiku zavedením kampane v „prospech chudobných ľudí", čo im dlho nevydržalo. Duchovní sa naďalej angažujú aj v politike, napr. formou pastierskych listov, ktoré veriacim čítajú na omšiach, chcú neobmedzene zasahovať, ba dokonca aj zasahujú do rôznych oblastí života, čo im vôbec neprináleží, napr. právo ženy rozhodnúť sa pre umelé prerušenie tehotenstva, ovplyvňovanie veriacich manželov, aby nepoužívali antikoncepciu, alebo či má byť na školách sexuálna výchova, alebo nie a pod.

Na to, aby rímskokatolícka cirkev spracovala súhrnnú správu o veľkosti svojho majetku, nebolo údajne času, ale najmä tu nebola chuť tak spraviť, aby sa náhodou národ nedozvedel, čo všetko vlastní cirkev, ktorá káže o skromnosti a pokore.

O odluke cirkvi od štátu predstavitelia cirkvi nechcú ani počuť, lebo tento stav im vyhovuje aj napriek tomu, že sú dotovaní štátom aj z daní občanov bez náboženského vyznania, ktorí majú právo na svoj svetonázor a sú organizovaní v občianskych združeniach, ktoré nie sú finančne podporovane. Tu sa dostávame k ďalšej nerovnosti, napr. v programovom vyhlásení vlády sa hovorí aj o tom, že Vláda SR bude formovať demokratické prostredie pre slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Bude rešpektovať postavenie a úlohy cirkví, náboženských spoločností a ďalších spoločenstiev a občanov bez náboženského vyznania na princípe rovnoprávnosti a uchovávania plurality. Žiaľ, zatiaľ tak nekoná, o čom svedčia aj požiadavky Spoločnosti Prometheus, ktorá už viackrát požadovala finančnú dotáciu na svoje pôsobenie a na vydavateľskú činnosť, no neuspela.

Dúfajme, že sa aj u nás dopracujeme k pozitívnym krokom, ktoré budú smerovať k budovaniu rovnosti medzi ľuďmi a k vyrovnávaniu váh nerovnosti.

Jozef Horváth
Banská Bystrica

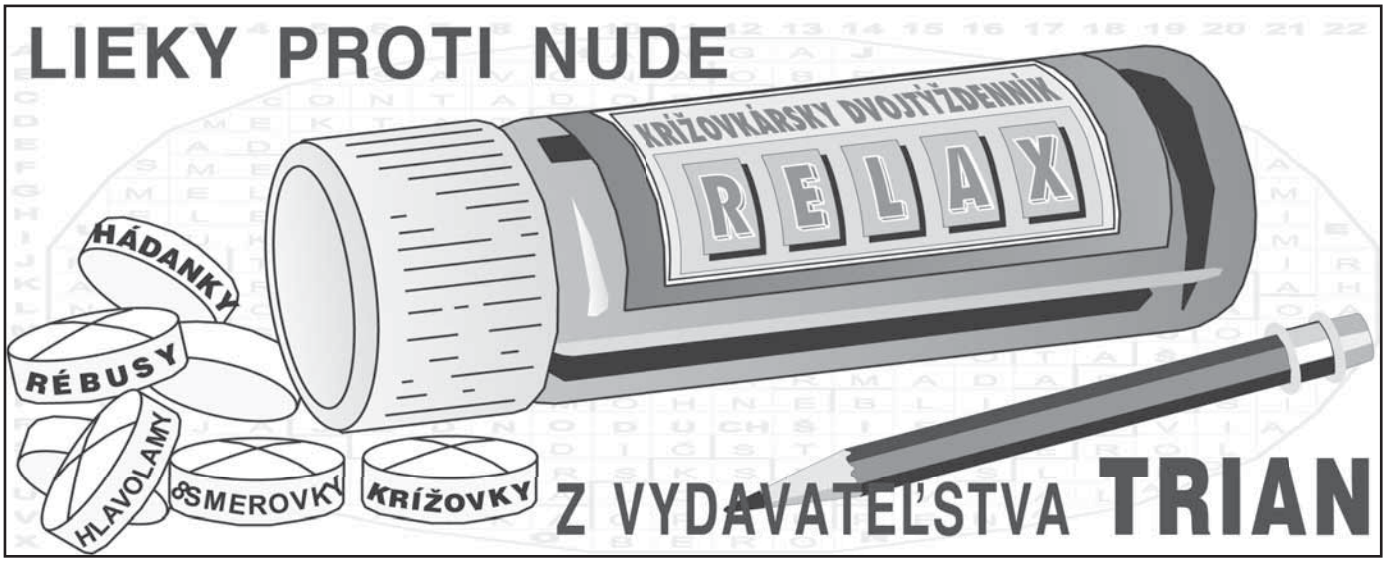

archív M. Kendu

Starček a starenka sedia v raji. Slniečko svieti, vtáčiky spievajú, kvietočky kvitnú – až sa srdce raduje. Odrazu starček nenápadne vrazí starenke jednu do zátylku.
– Za čo? – čuduje sa prekvapená starenka.
– Kvôli tej tvojej ovsenej kaši, hlupaňa, keby si ju nebola neustále varila, už sme tu mohli žiť dva roky. ☻

Z diskusie medzi veriacim a neveriacim:
– Evolúcia je hlúposť, bohapustá teória.
– Nechápem, prečo by som pochyboval o pravdivosti Darwinovej premeny druhov? Potvrdzuje ju aj fakt, že väčšina belochov sa výrazne zmení už za 5 hodín nepretržitého opaľovania na priamom slnku. ☻

Zomrie ateista a príde do pekla. Dozorca ho oboznamuje s pekelným prostredím:
– Tu máme sauny, biliard, a ďalšie možnosti na rozptýlenie. Tam sú spoločenské priestory. Napravo vyhliadkové miesto, kúsok ďalej miesto pre tých, ktorí sa chcú potešiť pozorovaním mesiaca ...
Ateista sa pozerá a ničomu nerozumie. Všetko okolo čisté, usporiadané. Dokonca príjemné. Až na samom konci prehliadky prechádzajú okolo malilinkých, takmer nepozorovateľných dvierok v stene. Ateista ich pootvorí a tam skutočné peklo; čerti, kotly, hriešnici sa pomaličky pražia na strednom plameni. A tak sa pýta dozorcu:
– Počúvaj, čo sú to tam za dvere?
– Aké dvere? A-a-há. To je peklo pre veriacich. ☻

Modlitba programátora:
Nech nám pomáha F1, a ochraňuje F2, aby nás nevymazal F8, v mene Ctrl-a, Alt-a i svätého Delete-a. Enter! ☻

OSEMSMEROVKA

Humanisti na celom svete oslavujú 21. júna... (dokončenie je ukryté v tajničke). Tento deň je príležitosťou na rozširovanie informácií o kladných stanoviskách humanizmu ako filozofického svetonázoru a prostriedku na dosiahnutie zmeny vo svete. (Tajnička)... začalo oslavovať v osemdesiatych rokoch minulého storočia Americké humanistické združenie (AHA). Jednotlivé zoskupenia v rámci tohto združenia sa spočiatku nevedeli dohodnúť na tom, či (tajnička)... oslavovať pri príležitosti výročia založenia Medzinárodnej humanistickej a etickej únie (IHEU) alebo pri pamiatke na iné udalosti. Koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov AHA a neskôr IHEU schválili rezolúcie, v ktorých vyhlásili (tajnička)... na deň letného slnovratu.

S	E	P	A	R	Á	T	S	A	R	O	M	A	S
K	S	O	K	O	L	S	S	E	K	E	R	A	S
L	L	Á	I	R	E	S	M	S	D	S	V	E	M
A	A	T	B	S	L	O	V	E	N	K	A	S	O
D	L	O	A	V	L	S	S	V	Ý	R	K	E	T
D	O	I	L	I	Ó	O	S	E	K	U	N	D	A
E	M	Ň	S	L	N	O	V	R	A	T	O	M	N
S	O	H	I	D	Ľ	U	A	N	S	K	P	I	A
A	R	S	A	N	S	N	U	Ý	Í	A	S	Č	T
V	T	N	I	A	U	A	M	P	R	K	D	K	R
A	S	Č	K	R	S	A	N	Ó	A	I	S	A	A
N	K	O	T	A	E	T	S	L	N	K	O	O	P
A	V	S	P	O	D	O	K	A	I	L	P	O	S

Autor: Ján Parada

Legenda:
sada, sako, samorast, sauna, savana, sedem, sedmička, sekera, sekunda, separát, seriál, severný pól, sila, silomer, síran, sklad, skrutka, slabika, slalom, Slnko, Slovenka, slovník, smotana, sokol, soľnička, sonda, sopliak, sólista, Sparta, spodok, sponka, srnka, strom, struna, sused

Po vyškrtaní 35 slovných výrazov z legendy vám ostane 20 nepreškrtnutých písmen, ktoré tvoria tajničku osemsmerovky.

PROMETHEUS KUPÓN č. 2

Správne odpovede s nalepeným kupónom zasielajte na adresu redakcie časopisu Prometheus, Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica do 10. augusta 2008. Troch vyžrebovaných výhercov odmeneníme knihou Mariána Baťalu a Ondreja Dányiho Recidívy klerikalizmu.

Vylúštenie osemsmerovky z č. 1/2008 znie: „...sme ho mali nazvyš.“. Zo správnych odpovedí sme vyžrebovali: ***Magda Malichová,*** Prievidza, ***Štefan Dubovický,*** Lučatín, ***Štefan Petra-Kajňák,*** Prešov. Blahoželáme!

Ďalšie číslo časopisu Prometheus v predaji začiatkom septembra!

Knižnica Spoločnosti Prometheus

Vážení čitatelia!

Spoločnosť Prometheus, združenie svetských humanistov sa rozhodla zriadiť si vlastnú knižnicu a zachrániť tak mnoho hodnotných diel. Preto ak máte knihy a dokumenty týkajúce sa témy ateizmu, filozofické, vedecké, politické, historické a o náboženstvách a cirkvách či literárne diela voľnomyšlienkarov a nepotrebujete ich, darujte ich spoločnosti. Tu ešte poslúžia ďalším záujemcom. Ak sa rozhodnete takéto knihy darovať nám, kontaktujte nás na tel. č. 0903/266 221 alebo 033/64 53 087. Informovať sa môžete aj písomne na e-mailovej adrese: info@alternativa-antikvariat.sk, prípadne na poštovej adrese ústredia Spoločnosti Prometheus.

Vladislav Marušic
člen Klubu SP Pezinok

Záujemcovia pozor!

Ponúkame Vám možnosť privyrobiť si predávaním časopisu Prometheus vo Vašom okolí formou kolportérstva. Za každý predaný výtlačok si môžete ponechať 40 % ceny časopisu.

Prihlásiť sa môžete v kancelárii Spoločnosti Prometheus na adrese Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica, alebo na tel. čísle 048/42 999 22 alebo e-mailom na adrese kancelariasp@mail.t-com.sk.

International payments

Currency: SKK (Slovak Koruna)
Beneficiary's bank SWIFT code: SUBASKBX
Beneficiary's bank local code: 0200

Beneficiary's bank (name and address):
VSEOBECNA UVEROVA BANKA,A.S.
GORKEHO 7
813 20 BRATISLAVA
SLOVAKIA

Beneficiary name and address:
SPOLOCNOST PROMETHEUS
POD BÁNOŠOM 14
974 11 BANSKÁ BYSTRICA
SLOVAKIA

Beneficiary's bank account number: 2373806858
IBAN: SK6902000000002373806858

✓Myslíš si, že sloboda svedomia, sloboda presvedčenia a sloboda vyznania sú nedotknuteľné?

✓Si presvedčený o tom, že človek sám a nie boh riadi ľudský osud?

✓Si proti tomu, aby cirkevná moc zasahovala do riadenia vecí verejných?

✓Chceš sa podieľať na presadzovaní demokratického, slobodomyseľného humanizmu?

Tak neváhaj a informuj sa o činnosti Spoločnosti Prometheus !!!

Spoločnosť Prometheus je mimovládna organizácia združujúca sekulárnych humanistov, ktorí sa nehlásia k nijakému náboženstvu a chcú žiť a konať ako slobodomyseľní ľudia. Spoločnosť Prometheus obhajuje a presadzuje:

- **slobodu myslenia a slobodu svedomia**
- **slobodu presvedčenia a vyznania**
- **skutočnú, nielen formálnu odluku cirkvi od štátu**
- **celosvetový humanizmus a mierový pokrok ľudstva.**

Kontakt:
Spoločnosť Prometheus,
združenie svetských humanistov
✉ Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica
☎ 048/4299922
@ kancelariasp@mail.t-com.sk
🌎 http://slovakia.humanists.net

Informačné materiály o Spoločnosti Prometheus mi pošlite na adresu:

Meno a priezvisko: .....

Vek:.....

Bydlisko:.....

Telefón: .....

E-mail:.....

V ..... dňa .....

Podpis .....

Návratku pošlite na adresu:

Spoločnosť Prometheus
združenie svetských humanistov
Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO

Záväzne si objednávam

☐ ročné predplatné v sume 200,- Sk (4 čísla)

PLATITEĽ:.....

Meno a priezvisko: .....

Adresa: .....

Mesto: ..... PSČ:.....

Dátum: .....Podpis:.....

Objednávky na predplatné zasielajte na adresu: Spoločnosť Prometheus, združenie svetských humanistov, Pod Bánošom 14, 974 11 Banská Bystrica alebo nás kontaktujte prostredníctvom predplatiteľského servisu na tel. čísle: 048/4299922.

Predplatné môžete zaplatiť aj priamo na číslo účtu 2373806858/0200.

Pri úhrade predplatného uveďte variabilný symbol 20084.